

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
BIZNESA, VADĪBAS UN EKONOMIKAS FAKULTĀTE
Ekonomikas nodaļa

EMIGRĀCIJA UN TĀS IETEKME
UZ LATVIJAS EKONOMIKU

Emigration and its impact on the Latvian economy

BAKALaura DARBS

Ekonomikas bakalaura studiju programma

Industriālās ekonomikas apakšprogramma

Autore: **Larisa Gordijeviča**
Studenta apliecības Nr.: lg17045
Darba vadītāja: *Dr.oec.* Sandra Jēkabsone

RĪGA 2021

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba tēma ir **“Emigrācija un tās ietekme uz Latvijas ekonomiku”**.

Latvijas migrācijas dinamika pēdējo 30 gadu laikā noturīgi veido negatīvo rezultātu, jo, kopš Latvijas neatkarības atgūšanas līdz pat šim brīdim, nevienā gadā Latvijai nav izdevies sasniegt pozitīvu migrācijas saldo. Mūsdienās strauji paaugstinājusies Latvijas pilsoņu emigrācija uz citām valstīm labāka darba un dzīves apstākļu meklējumos, tas būtiski ietekmē iedzīvotāju skaita samazināšanos.

Bakalaura darba **mērķis** ir izpētīt emigrācijas ietekmi uz Latvijas ekonomiku, noskaidrojot tās cēloņus, problēmas un sekas, kā arī rast risinājumu emigrācijas samazināšanai. Tā kā ekonomikas spektrs ir diezgan plašs, bakalaura darbā pētāmais jautājums ir: kādu ietekmi emigrācija atstāj uz kopējo ražošanas apjomu (IKP) un produktivitāti Latvijas reģionos un visā Latvijā? Bakalaura darba izstrādāšanas laikā iegūtie rezultāti liecina par to, ka emigrācijai varētu būt dažāda ietekme uz ekonomiku – gan pozitīva, gan negatīva. Analizējot ekspertu viedokļus, var secināt to, ka mūsdienās Latvijas ekonomika ir pielāgota emigrācijas tendencēm, tādējādi emigrācija neatstāj ļoti negatīvu ietekmi uz Latvijas ekonomiku. Emigrācijas rezultātā paaugstinās gan produktivitāte, gan kapitāls uz vienu nodarbināto, bet kopējais ražošanas apjoms samazinās (pie nosacījuma ka citi Koba-Duglasa funkcijas argumenti nemainās). Kā arī ar katru jauno aizbraucēju palēninās produktivitātes izaugsme, jo palikušais darbaspēks nevar efektīvi izmantot jauno kapitālu.

Bakalaura darba kopējais apjoms ir 79 lpp. Darbs sastāv no ievada, četrām nodaļām, secinājumiem un priekšlikumiem, izmantotās literatūras un avotu saraksta un viena pielikuma. Bakalaura darbā ir 24 attēli un septiņas tabulas.

Atslēgvārdi: migrācija, emigrācija, Koba-Duglasa modelis, Solova-Svona modelis, IKP, produktivitāte.

ANNOTATION

The topic of the bachelor's thesis is "**Emigration and its impact on the Latvian economy**".

The dynamics of Latvia's emigration over the last 30 years has consistently yielded a negative result, as Latvia has failed to achieve a positive result of the migration balance in any year since Latvia regained its independence. Today the emigration of Latvian citizens to other countries in search of better working and living conditions has increased rapidly, which has an impact on the further decline of the population.

The **aim** of the bachelor's thesis is to study the impact of emigration on the Latvian economy, find its reasons, problems and consequences, as well as to find solutions to reduce emigration. As the spectrum of the economy is rather wide, the specific research question in the bachelor's thesis is - what effect does emigration have on the total production volume (GDP) and productivity in the regions of Latvia and throughout Latvia. The results suggest that emigration could have different effects on the economy (both positive and negative). Analyzing the opinions of experts, it can be concluded that our country's economy today is accustomed to emigration trends, due to which emigration does not have a very negative impact on our economy. With emigration, both productivity and capital per employee increase, but total output decreases (provided that the other arguments of the Cobb - Douglas function remain unchanged). With every new Latvian emigrant, the productivity growth slows down because the remaining workforce cannot use the redistributed capital as effectively.

Bachelor's thesis total page the number is 79. Its volume consists of an introduction, 4 chapters, conclusions, references and appendices. The bachelor's thesis includes 24 figures and 7 tables.

Keywords: migration, emigration, Cobb - Douglas model, Solow - Swan model, GDP, productivity.

SATURA RĀDĪTĀJS

APZĪMĒJUMU SARAKSTS	5
IEVADS	7
1. MIGRĀCIJAS VĒSTURISKIE ASPEKTI.....	10
1.1. Pasaules migrācijas vēsture	10
1.2. Mūsdienu migrācija un tas veidi	11
1.3. Latvijas migrācijas vēsture	12
2. MIGRĀCIJAS TEORĒTISKIE ASPEKTI.....	14
2.1. Migrāciju raksturojošie rādītāji.....	14
2.2. Migrāciju modeļi un funkcijas	15
2.3. Migrāciju ietekmējošie faktori.....	21
2.4. Ar migrācijas teorētiskiem aspektiem saistītie pētījumi.....	22
3. PROBLĒMAS AKTUALITĀTE, ANALĪZE UN STATISTISKIE DATI.....	25
3.1. Mūsdienu Latvijas starptautiskās migrācijas sākums un tās posmi	25
3.2. Starptautiskā migrācija citās Baltijas valstīs.....	26
3.3. Starptautiskās migrācijas datu salīdzināšana	28
3.4. Iekšēja migrācija	32
3.5. Emigrācijas iemeslu detalizēta analīze	36
3.6. Emigrācijas izraisītas problēmas valstī/darba tirgū	42
3.7. IKP un produktivitātes vērtību dinamika.....	46
4. REZULTĀTU ANALĪZE.....	48
4.1. Intervija ar ekspertiem	48
4.2. Ekspertu viedokļu salīdzinājums savā starpā, ar modeļiem, statistiskiem datiem un citu autoru pētījumiem	64
SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI	69
IZMANTOTA LITERATŪRA UN AVOTI.....	74
1. pielikums. Intervijas jautājumi	78

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

1. **Migrācija** – cilvēka pārvietošanās, pārcelšanās no vienas vietas uz citu.
2. **Migrācijas saldo** – starpība starp imigrāciju un emigrāciju konkrētā laika periodā, kas attēlo migrācijas plūsmu. Var būt gan pozitīvs (imigrācija > emigrācija), gan negatīvs (imigrācija < emigrācija) rādītājs.
3. **Dabiskā pieauguma koeficients** – starpība starp dzimušo un mirušo skaitu konkrētā laika periodā. Var būt gan pozitīvs (dzimušie > mirušie), gan negatīvs (dzimušie < mirušie) rādītājs.
4. **IKP** – kopējais ražošanas apjoms konkrētā laikā periodā.
5. **Produktivitāte jeb darba ražīgums** – kopējā ražošanas apjoma attiecība pret darbaspēku konkrētā laikā periodā.
6. **Repatriācija** – karagūstekņu, bēgļu, emigrantu, pārvietoto personu atgriešanās dzimtenē.
7. **Demogrāfija** – zinātne, kas pēta iedzīvotāju sastāvu un tā mainīšanos.
8. **Industrializācija** – pāreja no sabiedrības, kuras pamatā ir lauksaimnieciskā ražošana, uz sabiedrību, kuras galvenā ražošanas nozare ir rūpniecība.
9. **Demogrāfiskā bedre** – demogrāfiskās problēmas ekonomikā, kas ir saistītas ar nepietiekamu iedzīvotāju skaitu, kas varētu būt saistīts, piemēram, ar mazo dzimstības un lielo mirstības koeficientu.
10. **Nodarbinātie** – iedzīvotāji 15-74 gadu vecumā, kas veic jebkādu darbu par samaksu.
11. **Ekonomiski aktīvi iedzīvotāji** – nodarbinātie iedzīvotāji vai iedzīvotāji, kas aktīvi meklē darbu.
12. **Inflācija** – naudas vērtības krišanās un vispārējs cenu pieaugums.
13. **Konverģence** – teorija, kas skaidro, ka nabagākām valstīm (ar mazākiem ieņēmumiem uz iedzīvotāju) būs lielāki ekonomikas izaugsmes tempi, nekā bagātām valstīm.
14. **Depopulācija** – iedzīvotāju kopskaita sistemātiska samazināšana konkrētā vietā.
15. **Urbanizācija** – rūpniecības un iedzīvotāju koncentrēšanās lielās pilsētās.
16. **Diaspora** – iedzīvotāju daļa, kas veido etniskas vai reliģiskas grupas ārpus savas izcelsmes valsts.
17. **Recesija** – ekonomiskā lejupslīde.
18. **Strukturālas reformas** – pasākumi, kas maina ekonomikas uzbūvi – institucionālo un regulatīvo struktūru, kurā darbojas uzņēmumi un iedzīvotāji.¹

¹ Strukturālas reformas. Eiropas centrālbankas mājaslapa, pieejams: https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me/html/what-are-structural_reforms.lv.html [skatīts 21.04.2021].

19. **Demogrāfiskie procesi** – visas ar iedzīvotājiem saistītās parādības, kas rada un nosaka cilvēku paaudžu maiņu (dzimšana, miršana, laulība, šķiršanās, mūža ilgums).²
20. **Trimdas latvieši** – par trimdas latviešiem tradicionāli tiek saukti emigrācijā, galvenokārt Eiropā, Amerikā un Austrālijā dzīvojošie latvieši, kuru lielākā daļa devās prom no Latvijas Otrā pasaules kara beigās, lai izvairītos no Padomju Savienības režīma represijām, otra grupa ir latviešu karavīri, kuri pēc kara beigām bija nonākuši karagūstekņu nometnēs un pēc atbrīvošanas nevēlējās atgriezties dzimtenē.³
21. **EUROSTAT** – Eiropas Savienības statistikas informācijas portāls.

Lielākā daļa apzīmējumu tiek izskaidroti ar portāla www.letonika.lv palīdzību.⁴

² Demogrāfiskie procesi Latvijā. Digitālais mācību līdzekļu portāls Uzdevumi.lv, pieejams: <https://www.uzdevumi.lv/p/geografija/9-klase/latvijas-iedzivotaji-teritorialais-izvietojums-7560/re-153d88ad-f8bd-4356-989b-cb687926fe52> [skatīts 21.04.2021].

³ Latvieši rietumos. Digitālais mācību līdzekļu portāls Uzdevumi.lv, pieejams: <https://www.uzdevumi.lv/p/vesture/12-klase/latvija-psrs-laikos-6738/re-ea9d6ad9-3573-45e7-974b-ab44d7153781> [skatīts internetā 21.04.2021].

⁴ Sabiedrības ar ierobežotu atbildību Tilde interneta pakalpojums, pieejams: <https://www.letonika.lv/default.aspx> [skatīts 21.04.2021].

IEVADS

Emigrācija ir izceļošana no savas valsts, pilsētas, novada, pagasta, ciema u.tml. Tā var būt gan brīvprātīga, gan arī piespiedu kārtā. Tēmas **aktualitāti** nosaka emigrācijas globāla ietekme uz Latvijas iedzīvotājiem un ekonomiku kopumā. Emigrācija skar gandrīz katru Latvijas iedzīvotāju, jo kāds ir emigrējis pats, kādam ir emigrējuši ģimenes locekļi, draugi vai paziņas. Ir redzams, ka Latvijas emigrācijas problēma joprojām nav atrisināta, tieši tāpēc tā ir jāpēta un jāanalizē. Mūsdienās strauji paaugstinājusies Latvijas pilsoņu emigrācija uz citām valstīm labāka darba un dzīves apstākļu meklējumos. Pēdējo 30 gadu laikā Latvijā var novērot negatīvu emigrācijas dinamiku, mūsdienās šī problēma kļuvusi sevišķi nopietna. Katru gadu starptautiskās migrācijas saldo koeficients paliek negatīvs, tas, savukārt, noved pie iedzīvotāju skaita samazināšanās. Tieši tāpēc šī problēma jāpēta un jāmēģina risināt laicīgi, jo tā var novest pie citām – vēl nopietnākām problēmām. Strauja emigrācija un liels mirstības koeficients pēc dažiem gadiem var izraisīt to, ka Latvijas iedzīvotāju skaits noslīd zem miljonu robežas un tālākā nākotnē – vēl zemāk. Jo ne tikai emigrācija ietekmē Latvijas iedzīvotāju skaita samazinājumu, bet arī tas, ka dabiskā pieauguma koeficients ilgstoši saglabājas negatīvs. Jau 2020. gada sākumā pēc statistiskiem datiem Latvijas iedzīvotāju skaits ir pietuvojis 1,8 miljonu robežai (1 907 675 iedzīvotāju), šogad ir iespējams, ka Latvija šķērsos šo robežu. Vēl viena no emigrācijas radītām būtiskām problēmām ir tāda, ka no valsts aizbrauc daudz kvalificētu darbinieku, kā rezultātā rodas problēmas darba tirgū.

Bakalaura darbā ar vārdu emigrācija tiek apzīmēta gan iekšējā, gan ārējā ilgtermiņa emigrācija, kad cilvēks dzīvo tur, kur strādā, jo statistikas datus nefiksē svārstveida emigrāciju, kad, piemēram, cilvēks no vienas pilsētas vai valsts brauc strādāt vai studēt uz citu pilsētu vai valsti. Tas ir cita veida jautājums, kas vairāk skar tēmu – kur no šādas mobilitātes iedzīvotāji atstāj nodokļus? Statistiskie migrācijas dati, kas ir izskatīti bakalaura darba trešajā nodaļā, fiksē iedzīvotāju pārvietošanos, kas ir ilgākā par vienu gadu.

Bakalaura darba **mērķis** ir izpētīt emigrācijas ietekmi uz Latvijas ekonomiku, noskaidrojot tas cēloņus, problēmas un sekas, kā arī rast risinājumus emigrācijas samazināšanai. Tā kā ekonomikas spektrs ir plašs, bakalaura darbā pētāmais jautājums ir: kādu ietekmi atstāj emigrācija uz kopējo ražošanas apjomu (IKP) un produktivitāti Latvijas reģionos un visā Latvijā? Lai noteiktu sakarību starp emigrāciju, kopējo ražošanas apjomu un produktivitāti, autore balstās uz Koba-Duglasa funkcijas vienādojumu. Savukārt, lai apstiprinātu un pārbaudītu šo sakarību, kā arī izteiktu secinājumus, bakalaura darba autore balstās uz ekspertu viedokļiem. Bakalaura darbā iegūtā atbilde uz pētāmo jautājumu ir apkopota

pēc **kvalitatīvās** (aprakstošas) metodes. Bakalaura darba izstrādāšana balstīta uz dažādiem ekonomiskiem modeļiem, kā arī zinātnieku pētījumiem par saistītām tēmām.

Bakalaura darba mērķa sasniegšanai ir noteikti šādi **uzdevumi**:

- a) pamatojoties uz zinātnisko literatūru, pētīt migrācijas teorētiskos aspektus;
- b) noskaidrot Latvijas emigrācijas būtību un nozīmi valsts attīstībā; apkopot un salīdzināt statistiskos datus par konkrētu laika periodu ar citam ES valstīm;
- c) izpētīt faktorus, kas ietekmē Latvijas emigrāciju, kā arī problēmas, ko emigrācija izraisa;
- d) izpētīt emigrācijas ietekmi uz kopējo ražošanas apjomu un produktivitāti Latvijā un Latvijas reģionos, balstoties uz ekspertu viedokļiem un teorijā sniegto informāciju;
- e) novērtēt iegūtos rezultātus, izdarīt secinājumus, sniegt priekšlikumus problēmu risināšanai.

Bakalaura darbā tiek izmantotas dažādas **pētījumu metodes**.

- a) Teorētiskā metode – tiek apkopota un analizēta dažāda veida informācija no elektroniskiem informācijas avotiem, kā arī mācību grāmatām.
- b) Statistiskā pētījuma metode – darbā tiek izmantoti dažādi statistikas dati, tie pārsvarā ir analizēti un apkopoti atsevišķā Excel failā, bet pašā darbā ir ievietoti grafiki, kas balstīti uz iegūtajiem datiem.
- c) Salīdzināšanas metode – tiek salīdzināti Latvijas statistikas dati ar citu Baltijas valstu statistikas datiem.
- d) Grafiskā metode – darbā ir iekļautas dažādas diagrammas, kas ietver informācijas ilustratīvu attēlojumu.
- e) Ekonomiskās analīzes metode – darbā ir iekļauta intervija ar ekspertiem, pēc kuru viedokļiem notiek kvalitatīva analīze.

Bakalaura darbs sastāv no **četrām nodaļām**, kurās autore aplūko vispārīgo informāciju par emigrācijas problēmas aktualitāti un tās ietekmi uz kopējo ražošanas apjomu un produktivitāti. Pirmajā nodaļā tiek aprakstīta migrācijas vēsture, autore dod ieskatu migrācijas aizsākumiem pasaulē, kā arī Latvijā. Tiek aplūkoti migrācijas veidi, ko izdala mūsdienu zinātnē. Otrā nodaļā apkopota teorētiskā informācija par ekonomiskiem modeļiem un dažādiem pētījumiem. Šajā nodaļā autore izpēta teorētiskos aspektus, kas ir saistīti ar emigrācijas problēmu, ka arī analizē dažādu pētījumu sniegto informāciju, lai pamatojoties uz tiem varētu izteikt secinājumus un sniegt priekšlikumus. Trešajā nodaļā tiek detalizēti analizēta emigrācijas problēmas būtība, tās iemesli un sekas. Dažādi dati tiek salīdzināti ar teorētiskajā daļā sniegto informāciju. Trešās nodaļas saturs sniedz ieskatu emigrācijas problēmas būtībā, salīdzina

statistikas datus gan Latvijā, gan citās valstīs dažādu gadu griezumā, lai varētu veikt objektīvāko vērtējumu par notiekošo. Trešajā nodaļā ir apkopota produktivitātes un IKP uz vienu iedzīvotāju dinamika Latvijā un reģionos, tas palīdz bakalaura darba autorei saskatīt Latvijas attīstības tendences kopš Latvijas neatkarības atgūšanas. Ceturtajā nodaļā tiek veikta analīze, kas balstīta uz ekspertu viedokļiem. Šī analīze ļauj autorei salīdzināt ekspertu atbildes ar teorijā sniegto informāciju un statistiskiem datiem, tieši pamatojoties uz šiem salīdzinājumiem autore izdara secinājumus par emigrācijas ietekmi un sekām.

Bakalaura darba **pētījuma objekts** ir Latvijas emigrācija, savukārt **pētījuma priekšmets** ir emigrācijas ietekme uz kopējo ražošanas apjomu un produktivitāti Latvijā un tās reģionos.

Migrācijas datu analizēšanai ir apkopota informācija par **periodu** no Latvijas neatkarības sākuma līdz mūsdienām (1918. g.–2020. g.), bet statistiskie dati ir apkopoti tikai par laiku kopš neatkarības atjaunošanas (1991. g.). Pētījuma perioda izvēli noteica datu pieejamība, kā arī, autoresprāt, nav lietderīgi analizēt statistiskus datus par laiku kopš 1918. gada, jo tad Latvijas vēsture bija saistīta ar citām problēmām – II pasaules karš un okupācija. Šajos laikos nav iespējams detalizēti izpētīt konkrēti Latvijas emigrācijas problēmu, jo kā īsta problēma tā izceļas 20. gs. 90. gados. Lai noskaidrotu emigrācijas plūsmas būtību Latvijā, nevar analizēt datus tikai par dažiem pēdējiem gadiem, jo tas būtu pārāk mazs periods, lai noskaidrotu iespējamās iemeslus, ieraudzītu starpību starp iegūtiem datiem un vērotu tendenci.

Bakalaura darba izstrādei tiek izmantota dažāda veida **literatūra**: zinātniskās publikācijas, vispārējā un speciālā literatūra, statistikas dati, kā arī intervija.

1. MIGRĀCIJAS VĒSTURISKIE ASPEKTI

1.1. Pasaules migrācijas vēsture

Migrācijas process mums ir zināms jau no aizvēstures, kad aizvēstures cilvēki pārvietojās no vienas apmetnes uz citu izdzīvošanas dēļ. Migrācija nav raksturīga tikai cilvēkiem, šajā procesā piedalās gan putni, gan dzīvnieki. Šīm būtņēm migrācija vairāk saistās ar izdzīvošanas procesu, piemēram, putni migrē uz saulainākām un siltākām zemēm, jo dažas sugas vienkārši nevar izdzīvot ziemeļu klimatā ziemā; dzīvnieki parasti migrē ēdiena meklējumos vai cilvēka rīcības dēļ. Cilvēki iznīcina dzīvnieku mājvietas, piemēram, izcērtot mežus vai ceļot jaunceltnes mežu tuvumā, kā rezultātā dzīvnieki ir spiesti pārcelties uz citām teritorijām, jo dzīvnieki un cilvēki nevar sadalīt apdzīvojamo platību.

Migrācijas process ir saistīts ar vēsturiskiem aspektiem. Viena no vēstures teorijām nosaka, ka civilizācija parādījās Āfrikā. Tad laikā gaitā cilvēki sāka izklīst pa visu pasauli, ieņemot brīvas zemes savu darbību uzsākšanai un apmetņu izveidošanai. Tādējādi sāka parādīties pilsētas un valstis. Eiropas iedzīvotāju masveida migrācija uz Ameriku, Dienvidāfriku un Austrāliju notika 16.-19. gs., jo šajos kontinentos tajos laikos bija daudz brīvas zemes. Interesants fakts, ka paralēli tam notika arī melnādaino cilvēku ievēšana vergu lomā no Āfrikas uz Ameriku. Pēc Otrā pasaules kara situācija mainījās: sāka pieaugt migrācija no jaunattīstības valstīm uz attīstītajām valstīm. Sākumā tā galvenokārt bija eiropiešu *repatriācija* (skat. *apzīmējumu sarakstu*) no bijušajām kolonijām, un tad jaunattīstības valstu pamatiedzīvotāji sāka arvien vairāk ierasties Eiropā un Ziemeļamerikā.⁵

Migrācija pieder pie *demogrāfijas zinātnes* (skat. *apzīmējumu sarakstu*), tā parādījās samērā nesen. Pirmo reizi termins “demogrāfija” parādījās 1855. gadā franču zinātnieka grāmatas nosaukumā “Cilvēku statistikas elementi vai salīdzinoša demogrāfija”. Oficiāli demogrāfijas termins tika atzīts 1882. gadā. Demogrāfijas saknes nāk no tūkstošiem gadu senas vēstures. Jau Senajā Ēģiptē un Ķīnā, gan arī viduslaikos dažās vietās bija veikti mēģinājumi regulēt ģimenes uzvedību, dzimstību. Protams, tajos laikos tas viss notika nesistemātiski un nebija iespējams īsi un detalizēti izpētīt cilvēku mehānisko kustību (migrāciju) un citas iedzīvotāju parādības. Migrācijas zinātnē vairāk sāka iedziļināties laikā, kad parādījās tautas skaitīšanas process. Interesants fakts, kā dažādās valstīs, piemēram, Indijā joprojām nav iespējams noteikt konkrētu iedzīvotāju skaitu, jo viņiem ir ļoti augsta neoficiālā dzimstība.⁶

⁵ Ионцев, В. А. (1999). *Международная миграция населения: теория и история изучения*. Москва: Диалог-МГУ, 256 с.

⁶ Шелестов Д. К. (1987). *Демография: история и современность*. Москва: Высшая школа, 288 с.

Ļoti interesantu pētījumu par migrāciju ekonomikas zinātnes vēsturē bija veikusi Krievijas ekonomikas zinātņu kandidāte Jūlija Belskaja. Viņas pētījums bija publicēts Novosibirskas Valsts pedagoģiskās universitātes ziņu vēstnesī. Šis pētījums atklāj, ka migrācijas teorētiskās problēmas pētīšana sākās 19. gs. beigās, kad 1885. gadā Lielbritānijas ģeogrāfs E. G. Ravenšteins statistiskas sabiedrības žurnālā bija publicējis rakstu “Migrācijas likumi”, kas palīdzēja atbildēt uz jautājumu “kā cilvēki pārceļas”? Savā pētījumā Ravenšteins balstījās uz Lielbritānijas tautas skaitīšanas statistikas datiem. Uz jautājumu “kāpēc cilvēki pārceļas?” mēģinājis atbildēt E. Li 1960. gados savā teorijā, kur bija attēlojis dažādus faktoros, kas varētu mudināt cilvēkus braukt prom. Pētījums parāda, ka migrācija sāka būtiski ietekmēt no sabiedriskiem procesiem 20. gs., šim gadsimtam arī tika dots nosaukums “migrācijas laikmets”.⁷

1.2. Mūsdienu migrācija un tās veidi

Mūsdienās migrācija ir kļuvusi par parastu ikdienas procesu mūsu pasaulē. Tieši tāpēc demogrāfijas zinātnē izdala vairākus migrācijas veidus.

1. *Starptautiskā (ārējā) migrācija* – iedzīvotāju pārvietošanās starp valstīm.
2. *Iekšējā migrācija* – iedzīvotāju pārvietošanās viena valstī.
3. *Likumīga migrācija* – iedzīvotāju pārvietošanās ar likumisko atļauju.
4. *Nelikumīga migrācija* – iedzīvotāju pārvietošanās bez likumiskās atļaujas.
5. *Piespiedu migrācija* – iedzīvotājiem ir jāpārvietojas uz citu vietu dēļ draudiem, kas skar viņu dzīvi.
6. *Cirkulārā migrācija* – iedzīvotāju atkārtota pārvietošanās starp divām vai vairāk valstīm.
7. *Ekonomiskā migrācija* – pārcelšanās uz citu valsti, lai uzlabotu savu dzīves līmeni.
8. *Darbspēka (svārstveida) migrācija* – pārvietošanās uz citu valsti vai citu vietu savā valstī darba dēļ.
9. *Sezonālā migrācija* – iedzīvotāju pārvietošanās konkrētajā laikā vai sezonā (piem., sezonāls darbs, tūrisms).
10. *Emigrācija* – iedzīvotāju pārcelšanās no savas valsts uz citu valsti.
11. *Imigrācija* – iedzīvotāju iebraukšana konkrētā valstī.⁸

⁷ Бельская, Ю. В. (2016). *Миграция в истории экономической науки: Гносеологические основания изучения*. Новосибирск, Вестник Новосибирского государственного педагогического университета, 13 с.

⁸ Migrācijas veidi. Eiropas migrācijas tīkls, pieejams: http://www.emn.lv/wp-content/uploads/migracijas_veidi_ar_QR_kodulinkiem.pdf [skatīts 09.12.2020].

Tagad katru dienu pasaule saskaras ar dažāda veida migrācijas procesiem, jo tie notiek regulāri. Ja agrāk migrācijas process vairāk bija saistīts ar piespiedu izceļošanu, tad mūsdienās šis process tieši otrādi – pārsvarā saistīts ar brīvprātīgu izceļošanu labākas dzīves meklējumos. Agrāk migrēt varēja atļauties vai ļoti bagāti cilvēki, vai cilvēki, kuriem vienkārši nebija citas iespējas, tagad migrēt var jebkurš pasaules iedzīvotājs. Migrācija ir kļuvusi par parastu ikdienas procesu, tas, pirmkārt, ir saistīts ar to, ka mūsdienās katrs cilvēks ir brīvs, un katram ir sava brīva izvēle, jo nevienā mūsdienu valstī vairs nepastāv verdzība, kā tas bija agrāk. Otrkārt, mūsdienās ir augsti attīstītas dažādas tehnoloģijas, tajā skaitā transporta tehnoloģijas. Ja agrāk cilvēki varēja pārvietoties tikai ar kuģu vai zirgu, tad tagad ir gan vilcieni, gan lidmašīnas, gan trolejbusi, tramvaji, autobusi, automašīnas un cita veida pārvietošanās transports. Agrāk pārvietošanās no vienas valsts uz citu varēja aizņemt dažas nedēļas vai mēnešus, šodien šķērsot robežas un valstis ir iespējams dažu stundu laikā. Treškārt, mūsdienās ir īstenota atvērta robežu politika, tagad jebkurš var brīvi šķērsot valstu robežas. Jo, piemēram, tajos pašos Padomju laikos šādas iespējas bija ļoti ierobežotas, brīvi bija iespējams šķērsot tikai PSRS valstu iekšējās robežas.

1.3. Latvijas migrācijas vēsture

Ņemot vērā, ka neatkarīgas Latvijas vēsture sākās 1918. gadā, tad ir vērts apkopot Latvijas migrāciju no šī laika posma.

1. *Imigrācija*

Sākoties 20. gs. iedzīvotāju skaits pilsētās pieauga galvenokārt iekšzemes migrācijas, bet laukos – galvenokārt dabiskās kustības rezultātā. Padomju laikos masveida imigrācija no citām Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) republikām radīja ievērojamu iedzīvotāju skaita pieaugumu Latvijā. Tam bija vairāki iemesli, viens no tiem bija saistīts ar Padomju īstenoto *industrializācijas politiku* (skat. *apzīmējumu sarakstu*). Tā paredzēja veidot rūpnieciskos kompleksus īpaši lielajās pilsētās, kas radīja lielu pieprasījumu pēc darbaspēka, jo šādai tautsaimniecības attīstībai ar vietējiem darbaspēka resursiem nepietika. Tāpat svarīga loma bija Latvijas ģeogrāfiskajam novietojumam, kas noteica armijas daļu izvietojumu. Būtisks iedzīvotāju skaita palielinājums Latvijas teritorijā migrācijas rezultātā bija pēc Otrā pasaules kara, tas pieauga pat par 700 tūkst. iedzīvotāju.⁹

⁹ Krišjāne, Z. Iedzīvotāju migrācija Latvijā, pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/21014> [skatīts 10.02.2021].

2. *Emigrācija*

Latvieši pasaulē vairāk nekā simts pēdējos gados ir būtiska latviešu nācijas dzīves daļa. Latviešu emigrācija bija izteikta vēl 20. gs. sākumā, jo tad ārpus mūsdienu Latvijas teritorijas dzīvoja vairāk nekā 100 000 latviešu. Ekonomisko iemeslu dēļ, līdz 1914. gadam to skaits vēl turpināja pieaugt. Galvenie iemesli bija šādi: zemes meklēšana savu darbību izveidošanai, darbavietu meklēšana, iespēja mācīties tehniskajās skolās un augstskolās citās pilsētās. Tā rezultātā ap 150 000 latviešu dzīvoja ārpus Latvijas teritorijas mūsdienu Krievijā, Baltkrievijā, Ukrainā kā arī Lietuvas teritorijā. Arī tajos laikos gan politisku, gan ekonomisku apsvērumu dēļ vairāk par 10 tūkstošiem latviešu dzīvoja Eiropā, Ziemeļamerikā un arī Dienvidamerikā, kur lielākās latviešu apmešanās vietas izveidojās Brazīlijā.

Pirmā pasaules kara bēgļu kustība ietekmēja Latviešu skaita palielinājumu ārpus Latvijas. Pēc tam Otrā pasaules kara dēļ līdz 200 000 Latvijas iedzīvotāju bija spiesti pamest dzimteni. Šie abi notikumi veicināja vislielāko emigrācijas ietekmi Latvijas neatkarības laikā. Otrā pasaules kara izceļotāji izveidoja tā saucamos "*trimdas latviešu*" (*skat. apzīmējumu sarakstu*) kopienu Eiropā, ASV, Kanādā, Austrālijā un citur ar ļoti aktīvu sabiedrisko dzīvi, laikrakstiem, dažādām kultūras iestādēm.

Cilvēku aizbraukšana no Latvijas turpinās arī mūsdienās. Galvenais iemesls – ekonomiskā situācija. Mūsdienās, atgriežoties pie atvērtu robežu situācijas, emigrācija kļuvusi par daudz apspriestu mūsdienu Latvijas parādību.¹⁰

Mūsdienās pārsvarā izdala divus emigrācijas veidus – iekšējā un ārējā. Bakalaura darba autore savā darbā pēta gan iekšējo, gan ārējo emigrāciju, analizējot un salīdzinot statistiskos datus un ekspertu viedokļus. Nākamajā sadaļā autore apraksta ekonomiskos modeļus, kas ir saistīti gan ar iekšējo, gan ārējo emigrāciju.

¹⁰ Ķikuts, T. Emigrācija. Latviešu pasaulē, pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vesture/vesture-1-minute-emigracija-latviesi-pasaule.a298600/> [skatīts 19.01.2021].

2. MIGRĀCIJAS TEORĒTISKIE ASPEKTI

2.1. Migrāciju raksturojošie rādītāji

Migrācijas raksturošanai izmanto dažādus rādītājus – gan absolūtos, gan relatīvos (skat. apzīmējumu sarakstu), kas ļauj novērtēt migrācijas procesu un tā intensitāti. Kā absolūtie rādītāji tiek izmantoti tādi rādītāji kā bruto migrācija (M_b) un neto migrācija (M_p), kurus aprēķināšanā izmanto sekojošas formulas (skat. 2.1 un 2.2. formulas):

- a) *neto (saldo) migrācija* – starpība starp iebrāukušiem un izbrāukušiem kādā apdzīvotā vietā (pagasta, ciemā, pilsētā, valstī u.tml.)

$$M_p = I^+ - I^- \quad (2.1)$$

- b) *bruto migrācija* – iebrāukušo un izbrāukušo kopskaits

$$M_b = I^+ + I^- \quad (2.2)$$

Tāpat migrācijas raksturošana izmanto dažādus relatīvos rādītājus, ko aprēķina, izsakot absolūtos rādītājus uz 10 000 iedzīvotāju (skat. 2.3, 2.4, 2.5 un 2.7 formulas):

- a) *migrācijas saldo* uz 10 000 iedzīvotāju

$$m_p = I^+ - \frac{I^-}{S} * 10000 = i^+ - i^- \quad (2.3)$$

- b) *migrantu skaits* uz 10 000 iedzīvotāju

$$m_b = I^+ + I^- / S * 10000 = i^+ + i^- \quad (2.4)$$

- c) *imigrantu skaits* uz 10 000 iedzīvotāju

$$I^+ / S * 10000 \quad (2.5)$$

- d) *emigrantu skaits* uz 10 000 iedzīvotāju

$$I^- / S * 10000 \quad (2.6)$$

Lai novērtētu migrāciju dažādās iedzīvotāju grupās (atkarībā no dzimuma, vecuma, profesionālās, etniskās, sociālās piederības u.tml.) tiek izmantots migrācijas relatīvās intensitātes indekss (m_i), ko var aprēķināt pēc sekojošas formulas (skat. 2.7 formulu):

$$m_i = \frac{S_x^m}{S_x} \quad (2.7)$$

Katrai iedzīvotāju grupai nosaka tās īpatsvaru visā migrantu kopumā (S_x^m) un šo īpatsvaru attiecina pret attiecīgo rādītāju visā iedzīvotāju kopumā (S_x).

M_p – neto (saldo) migrācija
 M_b – bruto migrācija
 m_p – neto (saldo) migrācija (relatīvs)
 m_b – bruto migrācija (relatīvs)
 m_i – migrācijas relatīvās intensitātes indekss
 I^+ – iebraukušo skaits konkrētā laikā periodā
 I^- – izbraukušo skaits konkrētā laikā periodā
 S – iedzīvotāju skaits konkrētā laikā periodā
 S_x^m – konkrētas iedzīvotāju grupas īpatsvars visā migrantu kopumā
 S_x – visu iedzīvotāju kopums

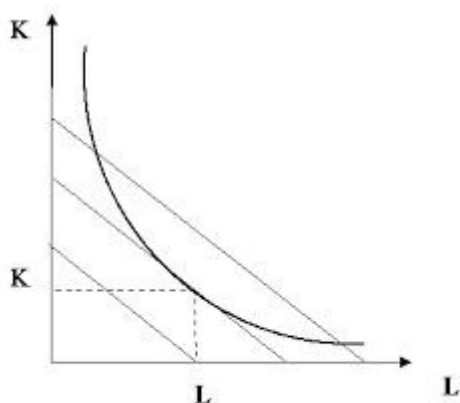
Speciālām vajadzībām dažkārt sastāda arī migrācijas tabulas, kuras sniedz detalizētu migrācijas intensitātes raksturojumu atsevišķos vecumos vīriešiem un sievietēm.¹¹

2.2. Migrācijas modeļi un funkcijas

Ražošanas funkcija (jeb noderīguma funkcija) – funkciju izmanto ekonomiskās attīstības potenciāla un tās attīstības perspektīvu novērtēšanai. Pirmais, kas piedāvājis šo funkciju bijis Knuts Viksels (Knut Wicksell), bet tālāk 1928. gadā to uz statistikas datiem pārbaudījuši Čārlzs Kobs (Charles Cobb) un Pols Duglass (Paul Douglas), tikai pēc tam tā bija apstiprināta. Tāpēc pirmā un vispopulārākā no ražošanas funkcijām tiek saukta viņu vārdos: **Koba-Duglasa (Cobb–Douglas production function) funkcija**. Šī funkcija ļāva modelēt ne tikai maza mēroga procesus, bet arī veselas nozares, tā padarīja par iespējamu novērtēt visas valsts saimniecības ražošanas efektivitāti. Tādējādi šī funkcija pavēra jaunu lapaspusi makroekonomikas izaugsmē. Funkcija attēlo ražošanas apjoma atkarību Y (**IKP**) no tās veidojošiem ražošanas faktoriem – darbaspēka L un kapitāla K (*skat. 2.1.att.*) konkrētā laika periodā (bieži gada laikā). Dotajā diagrammā var redzēt: jo lielāks ir kapitāls un darbaspēks, jo vairāk funkcija bīdās pa labi, kas norāda uz to, ka viņa aug. Tā ka ražošanas apjoms ir atkarīgs no diviem faktoriem, tad funkcija attiecas pie divfaktoru funkcijām. Pie tālākas ražošanas funkcijas attīstības vēlāk strādājuši dažādi citi autori.¹²

¹¹ Manual VI - Methods of Measuring Internal Migration. Pieejams: <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/manuals/migratimi/manual6/chap4.pdf> [skatīts 15.02.2021].

¹² Юсим, В. Н., Филиппов, В. С. (2018). *Производственная функция Кобба – Дугласа и управление экономико-технологическим развитием*. Москва, Российский экономический университет имени Г. В. Плеханова, 10 с.

2.1.att. Koba-Duglasi funkcija ¹³

Zemāk var redzēt Koba-Duglasi funkcijas vienādojumu, kur:

Y (IKP) – kopējais ražošanas apjoms;

L – iztērēts darbaspēka resurss;

K – iztērēts kapitāla resurss;

A – ražošanas faktoru kopējā produktivitāte;

α; β – darbaspēka un kapitāla elastība.

$$Y = f(K, L) = AL^{\alpha}K^{\beta} \quad (2.8) \quad ^{14}$$

Migrācija būtiski ietekmē valsts kopējo ražošanas apjomu (IKP) – šo apgalvojumu izskata un pēta dažādos zinātniskos darbos. Piemēram, Lielbritānijas Ekonomikas un sociālo pētījumu nacionālais institūts kopā ar Spānijas Valensijas universitāti ir veikuši pētījumu, lai noskaidrotu, kā migrācija ietekmē IKP. Konkrēti šajā pētījumā bija pētīta imigrācijas ietekme Spānijas un Lielbritānijas robežās, un bija konstatēts, ka imigrācijas tendencei varētu būt dažādas ietekmes. Piemēram, strauja imigrācija Spānijā dos pozitīvu ietekmi, jo iedzīvotāji uz šo valsti sāka pārvietoties samērā nesen, savukārt Lielbritānijai strauja imigrācija neradīs tik lielu ietekmi, jo iedzīvotāju imigrācija uz Lielbritāniju vērojama jau sen. Atbilstoši autori nonāk pie secinājuma, ka Spānijas imigranti ekonomiski ir vairāk noderīgi nekā Lielbritānijas. ¹⁵

¹³ Производственная функция Кобба-Дугласа, pieejams: <https://economuch.com/ekonomicheskaya-teoriya/vopros-teoriya-firmyi-proizvodstvennaya-43938.html> [skatīts 17.02.2021].

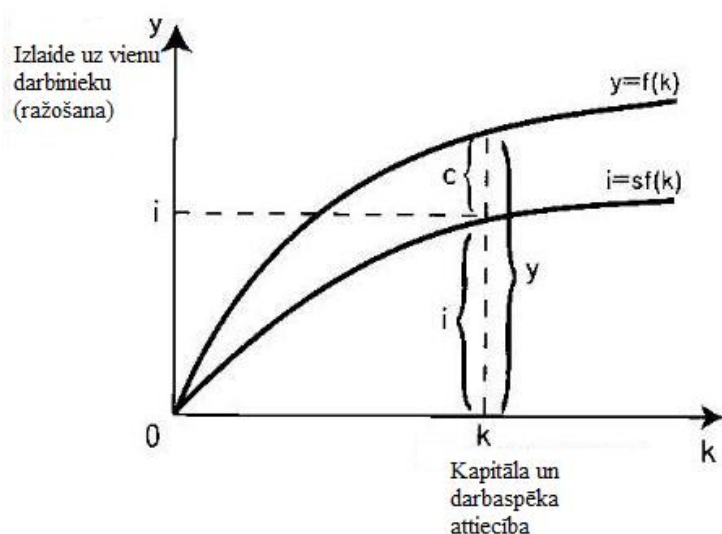
¹⁴ Производственная функция Кобба-Дугласа, pieejams: https://naukaru.ru/ru/nauka/conference_article/3211/view [skatīts 17.02.2021].

¹⁵ Kangasniemi, M., Mas M., Robinson, C., Serrano, L. (2007). *The Economic Impact of Migration – Productivity Analysis for Spain and the UK*. National Institute of Economic and Social Research, Ivie and University of Valencia, Spain, 37 pp.

Šī funkcija ir saistīta ar emigrācijas problēmu, jo pārsvarā no Latvijas emigrē aktīvie iedzīvotāji (atbilstoši samazinās darbaspēks L). Tā kā kopš neatkarības Latvijas migrācijas saldo rādītājs ir negatīvs, tas atstāj lielu ietekmi uz ražošanas nozarēm gan privātajā sektorā, gan valstiskā līmenī. Runājot par Latvijas emigrāciju, tad tā notiek jau sen, un ekonomika pie tā jau ir pieradināta, tieši tāpēc grūti uzreiz izteikt viedokli par emigrācijas ietekmi uz IKP.

Neoklasiskais modelis – balstoties uz ražošanas funkcijas teoriju, 1956. gadā bija izstrādāts **ekonomikas izaugsmes modelis**. Šo modeli vienlaicīgi un neatkarīgi viens no otra bija izstrādājuši Roberts Solovs (Robert Solow) un Trevors Svons (Trevor Swan). Šis modelis arī tiek nosaukts viņu vārdos **Solova-Svona modelis (Solow–Swan model)**. Modelis saukts par “neoklasisko” dēļ tā, ka tajā tiek iekļautas elastīgas proporcijas starp kapitāla un darbaspēka rādītājiem. Modelis kļuva par pamatu visiem mūsdienu ekonomikas izaugsmes modeļiem, kā arī ietekmējis visu makroekonomikas teoriju, jo Solova-Svona modelis deva matemātisko bāzi kapitāla tempa izmaiņu analīzei. Modelis pēta *konverģenci* (skat. *apzīmējumu sarakstu*): ja kādai valstij strauji pieaug kāds resurss, tad tā attīstās ātrāk un spēj ātrāk panākt ekonomiski attīstītākās valstis.¹⁶

Attēlā 2.2 var redzēt Solova-Svona ražošanas modeli $y = f(k)$, kur tiek attēlota izlaide uz vienu darbinieku (cik efektīvi viens darbinieks var izmantot kapitālu).

2.2.att. Solova-Svona modelis¹⁶

¹⁶ Неоклассическая модель роста Солоу – Свана, pieejams: https://studme.org/1279051612240/politekonomiya/neoklassicheskaya_model_rosta_ssolo_svana [skatīts 25.02.2021].

Modeļu apraksts

1. Ražošanas faktori modelī ir savstarpēji aizvietojami.
2. Kapitālam un darbaspēkam $k = K/L$ (K – kapitāla apjoms, L – darbaspēka daudzums) nav pastāvīgas attiecības, tie mainās atkarībā no makroekonomiskās vides.
3. Solova-Svona modelī cenas ir elastīgas, tas norāda uz konkurences esamību ražošanas faktoru tirgū. Tas arī ļauj attiecināt modeli pie neoklasiskā stila.
4. Tiek pieņemts, ka darbaspēka resursu (darbaspēka piedāvājums, L) pieauguma temps ir vienāds ar iedzīvotāju n pieauguma tempu.¹⁷

Atšķirība no Koba-Duglasa funkcijas ir tāda, ka šis modelis izskata kapitāla vienību uz vienu darbinieku k , kā arī ražošana izteikta kā izlaide uz vienu darbinieku y . Skatoties uz 2.2 attēlu, var secināt, ka, ja darbaspēks samazinās, tad kapitāls uz vienu nodarbināto paaugstinās. Latvijas migrācijas situācija ir saistīta ar šo modeli tā, ka zaudējot iedzīvotājus, tas palēnina ražošanu un valsts izaugsmi uz vienu iedzīvotāju, jo viens no resursiem samazinās (darbaspēks). Atbilstoši jauno kapitāla resursu piesaiste nav tik efektīva. Veidojas nelīdzsvarotība starp darbaspēka un kapitāla resursiem.

Harisa un Todaro modelis (Harris–Todaro model) – teorija, kas skaidro iedzīvotāju racionālo pārvietošanos no laukiem uz pilsētām, neskatoties uz lielo bezdarba līmeni pilsētās, pie nosacījuma, ka gaidīti ieņēmumi pilsētās būs lielāki nekā laukos. Modeli izstrādāja amerikāņu ekonomisti – Maikls Todaro (Michael Todaro) un Džons Hariss (John Harris) 1970. gadā.

Modelis tiek uzkonstruēts, balstoties uz sekojošām īpašībām.

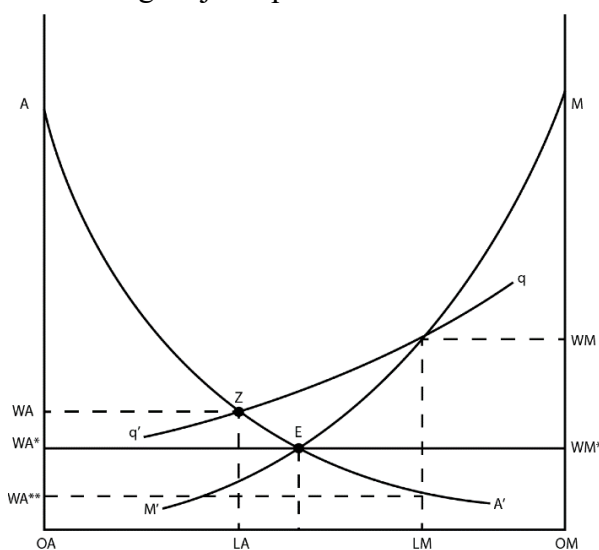
1. Ekonomika iekļauj sevī tikai divas nozares – lauksaimniecību un rūpniecību.
2. Abos sektoros ir pieprasījums pēc darbaspēka.
3. Marginālā darba produktivitātes vērtība pakāpeniski samazinās.

Zemāk var redzēt modeļa grafisko attēlojumu (*skat. 2.3.att.*), kur:

- **A** – lauksaimniecības nozare.
- **AA'** – darbaspēka pieprasījums lauksaimniecības nozarē.
- **M** – rūpniecības nozare.

¹⁷ Неоклассическая модель экономического роста Солоу и золотое правило накопления, pieejams: <https://baguzin.ru/wp/neoklassicheskaya-model-ekonomicheskogo-#footnote2> [skatīts 25.02.2021].

- MM' – darbaspēka pieprasījums rūpniecības nozarē.
- LA – darbinieku skaits, kas nodarbināti lauksaimniecības nozarē.
- LM – darbinieku skaits, kas nodarbināti rūpniecības nozarē.
- Kopējais darbaspēks $L = OAOM$ vienāds ar lauksaimniecības nozarē nodarbinātiem LA un rūpniecības nozarē nodarbinātiem LM .
- qq' – līkne, kas attēlo darba algas līmeni pilsētā; pie fiksētiem ienākumiem $LM \times WM$ rāda darbinieku migrācijas iespējas pilsētā.
- Ideālā tirgus modelī ar konkurenci darba algas līmenis būs līdzsvarots abās nozarēs, un nodarbinātība būs maksimālā $WA^* = WM^*$.
- Ja rūpniecības nozarē algas līmenis sasniedz WM , tad nodarbinātība būs $LMOM$, bet lauksaimniecības nozarē alga būs WA^{**} līmenī, un nodarbinātība $LAOA$.
- Ja starpībai starp darba algu pilsētā un laukos būs pozitīvs rezultāts, tad sāksies migrācija uz pilsētu.¹⁸

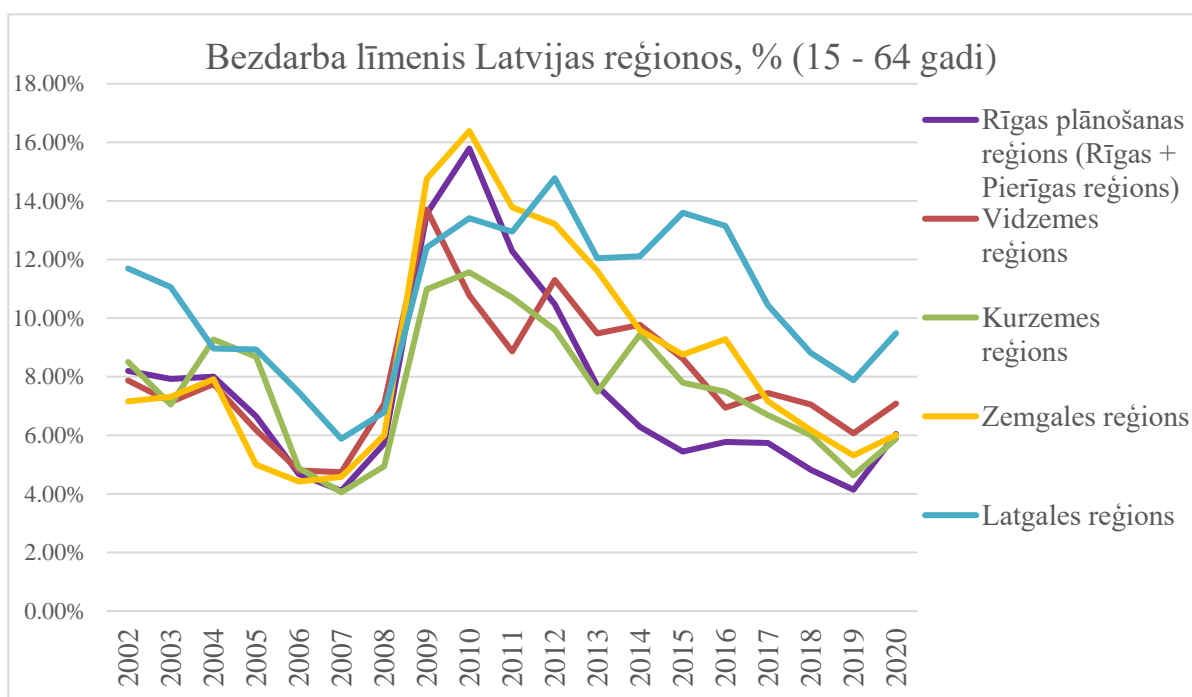
2.3.att. Harisa-Todaro modelis¹⁸

Harisa-Todaro modelis ir saistīts ar migrāciju, jo tas izskata *urbanizāciju* (skat. *apzīmējumu sarakstu*). Tas ļauj izskatīt gan pozitīvās, gan negatīvās urbanizācijas puses. Mūsdienās Latvijā urbanizācijas situācija negatīvi ietekmē lauku apvidus, jo iedzīvotāju skaita samazinājums reģionos pakāpeniski noved pie ciematu izzušanas. Kā arī urbanizācija spēj

¹⁸ Миграционная модель Тодаро, pieejams: https://spravochnick.ru/ekonomika/migracionnaya_model_todaro/ [skatīts 03.03.2021].

ietekmēt visu ekonomisko situāciju, jo tā atstāj ietekmi uz darba tirgu, modernizāciju, bezdarbu, izglītību u.tml.¹⁹

Balstoties uz Harisa-Todaro modeli, tiek analizēti Latvijas reģionu bezdarba dati (*skat. 2.4.att.*). Var redzēt, ka vislielākais bezdarba līmenis kopš 2012. gada ir Latgales reģionā. Modelis nosaka, ka iedzīvotāji pārvietosies uz pilsētām, neskatoties uz lielāku bezdarba līmeni tajās, bet šajā diagrammā mēs varam redzēt pretēju situāciju – bezdarba līmenis Rīgas reģionā ir zemāks nekā pārējos reģionos. Zemāks bezdarba līmenis nozīmē, ka iedzīvotāji pārvietosies uz pilsētām vēl straujāk nekā nosaka modelis. Kā arī Rīgas reģionā algu līmenis ir lielāks, līdz ar to potenciālie ienākumi Rīgā un tas apkārtnē būs lielāki nekā laukos.

2.4.att. Bezdarba līmenis Latvijas reģionos, % (15-64 gadi) ²⁰

Apakšnodaļā 3.4 ir apkopoti dati par iekšējo migrāciju, kur var redzēt, ka laika periodā no 2000. līdz 2019. gadam Rīgas iekšējais migrācijas saldo koeficients bijis pozitīvs. Tas nozīmē, ka dominējošo lomu iekšējā migrācijā ieņem tieši Rīgas reģions, dēļ kā arī ir redzamas izteiktas urbanizācijas tendences.

¹⁹ The Impact of Urbanization, pieejams: <https://www.flashparking.com/blog/the-impact-of-urbanization/> [skatīts 03.03.2021].

²⁰ Autora aprēķins. Latvijas centrālā statistikas pārvaldes dati. Ekonomiskās aktivitātes, nodarbinātības un bezdarba līmenis reģionos (procentos). CSP datu bāze, pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_EMP_NBB__NBA/NBA030 [skatīts 05.03.2021].

2.3. Migrāciju ietekmējošie faktori

Nelielu pētījumu par migrācijas tendencēm un migrāciju ietekmējošiem faktoriem 2012. gadā ir veikusi Inese Freidenfelde. Zemāk var redzēt tabulu no viņas zinātniskā raksta, kur tiek attēloti migrāciju ietekmējošie faktori.

2.1.tabula

Migrāciju ietekmējošie faktori ²¹

Push (spiediena) faktori	Pull (pievilkšanās) faktori
Bezdarbs	Labāki darba apstākļi
Darba samaksas atšķirības	Lielāki ienākumi
Ekonomiskās attīstības atšķirības	Augstāka dzīves kvalitāte
Zems dzīves līmenis	Labākas izglītības iespējas
Vājas karjeras iespējas	Cilvēktiesību aizsardzība
Neapmierinoša veselības aprūpe	Laba veselības aprūpe
Politiskie iemesli	Ekonomiski attīstītāka valsts
Reliģiskie iemesli	Sociālais nodrošinājums
Kultūras iemesli	Politiskā stabilitāte

Analizējot migrācijas faktorus, var secināt, ka migrācijas faktori iedalās 2 grupās: pievilkšanās „pull” un spiediena „push” faktori. Tieši balstoties uz šiem faktoriem iedzīvotāji izvēlās migrēt. Migrācijas faktori mēdz būt ļoti dažādi, kā arī katrā pasaules valstī tie ir atšķirīgi. Piemēram, kā I. Freidenfelde norāda savā pētījumā, Āfrikā spēcīgāks spiediena faktors būs zems dzīves līmenis, bet Eiropā spēcīgāks spiediena faktors būs darba samaksas atšķirības.

Autore atzīmē, ka migrācija vienmēr notiks no nabadzīgākas valsts uz attīstītāku valsti, jo tā migrantiem piedāvās labākus darba apstākļus, lielākus ienākumus, augstāku dzīves kvalitāti u.c., ko migrants nesaņem savā mītnes zemē. Vēl lielu lomu migrācijas procesā ieņem tīkli – tie var sastāvēt no ģimenes locekļiem vai draugiem, un tie vienmēr būs saistīti ar migranta ģeogrāfisko dzīvesvietu. Tīkli var ietekmēt iedzīvotāja lēmuma pieņemšanu par migrāciju, kā arī galamērķa valsts izvēli u.c.²¹

3.5 apakšnodaļā tiek detalizētāk apskatīti tieši Latvijas emigrācijas iemesli, kurus bija minējuši paši emigranti, ka arī tiek analizēti un salīdzināti Eiropas valstu statistiskie dati.

²¹ Freidenfelde, I. (2012). *Migrācijas tendences un tās ietekmējošie faktori*. Latvia University of Agriculture, Economics and Business, 6.lpp.

2.4. Ar migrācijas teorētiskiem aspektiem saistītie pētījumi

Latvijas starptautiskās emigrācijas pētījums

Par Latvijas starptautisko emigrāciju 21. gs. savā pētījumā rakstīja Mihails Hazans. Viņš bija nonācis pie secinājumā, ka Latvija ir viena no visvairāk cietušajām ES valstīm, jo nepilnu 20 gadu laikā emigrācija atstājusi ļoti negatīvu ietekmi uz iedzīvotāju skaitu. Kopš 21. gs. sākuma iedzīvotāja skaita samazināšanos ietekmē ne tikai emigrācija, bet arī *demogrāfiskie procesi (skat. apzīmējumu sarakstu)* – zema dzimstība, augsta mirstība; šāda tendence ir raksturīga visām trim Baltijas valstīm, kā arī Bulgārijai un Rumānijai. 17 gadu laikā Latvija un Lietuva ir zaudējušas lielu iedzīvotāju daļu (aptuveni 20 %), un šīs valstis ir līderes topā pēc iedzīvotāju skaita samazinājuma.

Mihaila Hazana pētījums ļauj izskatīt visas problēmas nopietnību, jo turpinoties šādai tendencei vēl pēc nepilniem 20 gadiem Latvija zaudēs gandrīz 50 % iedzīvotāju no 21. gs. sākumā vērojamā iedzīvotāju skaita.

Balstoties uz augstāk izskatītiem migrācijas modeļiem, var teikt, ka strauja emigrācija noved pie kopēja ražošanas apjoma krituma gan reģionos, gan visā valstī, jo darbaspēka rādītāji krietni samazinās.²²

Latvijas iekšējās migrācijas pētījums

Pētījumu par iekšējās migrācijas ietekmi 2012. gadā bija veikušas Zaiga Krišjāne un Taņa Lāce. Viņas konstatēja, ka kopš 1990. gadu otrās puses iedzīvotāju izvietojumā būtiska loma ir iekšzemes migrācijai. Laika periodā no 1991. gada līdz 2009. gadam ik gadu valsts iekšienē pārvietojās vidēji 2 % Latvijas iedzīvotāju. Mūsu valsts ekonomikā dominē galvaspilsēta Rīga, kurā ir lielākā iedzīvotāju un citu resursu koncentrācija, tajā ir septiņas reizes lielāks iedzīvotāju skaits nekā nākamajā lielākajā Latvijas pilsētā. Pēdējos gados pozitīvs migrācijas saldo ir bijis vienīgi Rīgas apkārtnes teritorijām, tām 60 % no šī migrācijas pieauguma dod pati Rīga. Taču patlaban daudzi cilvēki no lauku teritorijām vai mazpilsētām, kas agrāk būtu meklējuši darbu Rīgā vai citās lielākajās pilsētās, dodas uz ārzemēm.

Mūsdienās apmēram puse no jauniešiem dodas uz Rīgu, noteicošais faktors tam ir izglītība. Otrais noteicošais faktors ir darba meklējumi, jo tomēr Rīgā ir lielāks darba vietu piedāvājums nekā reģionos. Tā kā pārsvarā no reģioniem emigrē ekonomiski aktīvi iedzīvotāji (*skat. apzīmējumu sarakstu*), tad tādas tendences rada sociālo izmaiņu virkni. Pirmkārt, emigrācija izraisa iedzīvotāju skaita samazinājumu, otrkārt iedzīvotāju novecošanos reģionos.

²² Hazans, M. (2019). *Emigration from Latvia: A Brief History and Driving Forces in the Twenty-First Century*. Rīga: Latvijas Universitāte, 35 lpp.

Jaunu darbaspējīgā vecumā cilvēku emigrācija samazina iedzīvotāju skaita pieauguma iespējamību, kas priekšplānā izvirza darbaspēka nodrošināšanas problēmas nākotnē. Arī emigrācija samazina nodokļu maksātāju skaitu un nodokļu ieņēmumu apjomu, var rasties grūtības saglabāt pensiju un pabalstu apjomu, kā arī paplašināt esošo sociālās drošības sistēmu un sociālās garantijas.

Veselības aprūpes un izglītības sektoros veiktā centralizācija novedusi pie būtisku pakalpojumu koncentrēšanās pilsētās, tādējādi veicinot iekšējo migrāciju no lauku novadiem uz pilsētām. Tā kā sociālos pakalpojumus mazturīgajiem iedzīvotājiem, lielākoties, nodrošina pašvaldības, sociālās palīdzības pakalpojumi Rīgā ir ievērojami plašāki, nekā lauku novados vai citos mazāk turīgos apvidos. Eksperti norāda, ka lauku apvidos, kur arvien vairāk dominē pensionāri, pakalpojumi un ekonomiskā aktivitāte ir vairāk orientēta uz novecojošiem iedzīvotājiem, nevis ekonomiskās attīstības veicināšanu.²³

Latvijas pašvaldību urbanizācijas pētījums

Pētījumu par lauku un pilsētu pašvaldībām Latvijas reģionos, to attīstības tendencēm un izaicinājumiem bija veikusi Latvijas Lauksaimniecības universitātes Ekonomikas un sociālās attīstības fakultātes profesore Zane Bulderberga.

Profesore konstatēja, ka laika periodā no 2009. līdz 2011. gadam tikai 58 pašvaldībās bija pozitīvi sociālekonomiskie procesi, piemēram, liels iedzīvotāju skaits, augstāks ieņēmumu līmenis vai pozitīva vecumstruktūra attiecībā uz citām pašvaldībām. Savukārt, negatīvie sociālekonomiskie procesi bija vērojami 52 pašvaldībās, pamatproblēmas bija sekojošas – izteiktā depopulācija un novecošanās, zems nodarbināto skaits un zemi algas rādītāji, zema lauksaimniecības aktivitātes intensitāte.

Pētījums attēlo traģisko situāciju vairākās Latvijas pašvaldībās, kas noved pie *depopulācijas un urbanizācijas (skat. apzīmējumu sarakstu)* procesiem. Atbilstoši, depopulācija un urbanizācija noved pie darbaspēka trūkuma konkrētos Latvijas reģionos, tieši tāpēc kopējais ražošanas apjoms šajos reģionos arī krītas.²⁴

²³ Krišjāne, Z., Lāce, T. (2012). *Emigrācijas un pilsētas-lauku migrācijas sociālā ietekme Centrālajā un Austrumeiropā*. Latvijā, 3 lpp.

²⁴ Bulderberga, Z. (2013). *Rural and urban municipalities in the regions of Latvia – development tendencies and challenges*. Jelgava, LLU EF, 154.-164.lpp.

Vācijas iekšējās migrācijas pētījums

Ir vērts apkopot un salīdzināt kādas citas valsts migrācijas pētījumu, kā piemērs tiek ņemts Vācijas iekšējās migrācijas pētījums. Loti liela daļa Latvijas emigrantu brauc tieši uz Vāciju, tāpēc autore izlēma izskatīt iekšējās migrācijas situāciju tieši šajā valstī.

Pētījumu par Vācijas iekšējo migrāciju 2019. gadā bija veicis Leibnīcas Ekonomikas un biznesa informācijas centrs. Tika noskaidrots, ka iekšējie migranti rada neviendabīgu migrācijas uzvedību visās vecuma grupās. Lielākā migrantu grupa ir jauno cilvēku grupa, viņi galvenokārt migrē uz pilsētu teritorijām, vidējā vecuma iedzīvotāji migrē gan uz pilsētām, gan priekšpilsētām, turpretī vecākās grupas iedzīvotāju (50+) izvēlas pārcelties uz lauku reģioniem. Šāda veida grupēšana pastiprina jau esošo reģionālo demogrāfisko izmaiņu neviendabīgumu. Šī tendence noved pie tā, ka dažādos Vācijas reģionos, īpaši Austrumvācijā, ļoti izceļas novecošanas problēmas. Arī bija noskaidrots, ka urbanizācijas tendences galvenokārt nosaka jaunāki migranti.

Analīze rāda, ka lielāka daļa iekšējo migrantu ir iedzīvotāji vecuma grupā no 18 līdz 29 gadiem, kas veido vairāk nekā 40 % no kopējā migrantu skaita. Jaunākās un vecākās grupas migranti izvēlas vietas ar lielāku iedzīvotāju daļu savās vecuma grupās. Algām ir liela skaidrojošā vara iekšējai migrācijai Vācijā – augstākas algas reģionā noved pie zemākas migrācijas aizplūšanas un lielāka migrācijas pieplūduma. Dzīves izmaksas spēcīgi neietekmē emigrāciju, lielākas izmaksas tikai samazina iebraucēju skaitu.²⁵

Var izdarīt secinājumu, ka pat bagātākām valstīm, tādām kā Vācija, ir iekšējās migrācijas problēmas, bet salīdzinājumā ar Latviju šai valstij nav ārējas migrācijas problēmu, jo tur ik gadu ir liels imigrantu pieplūdums.

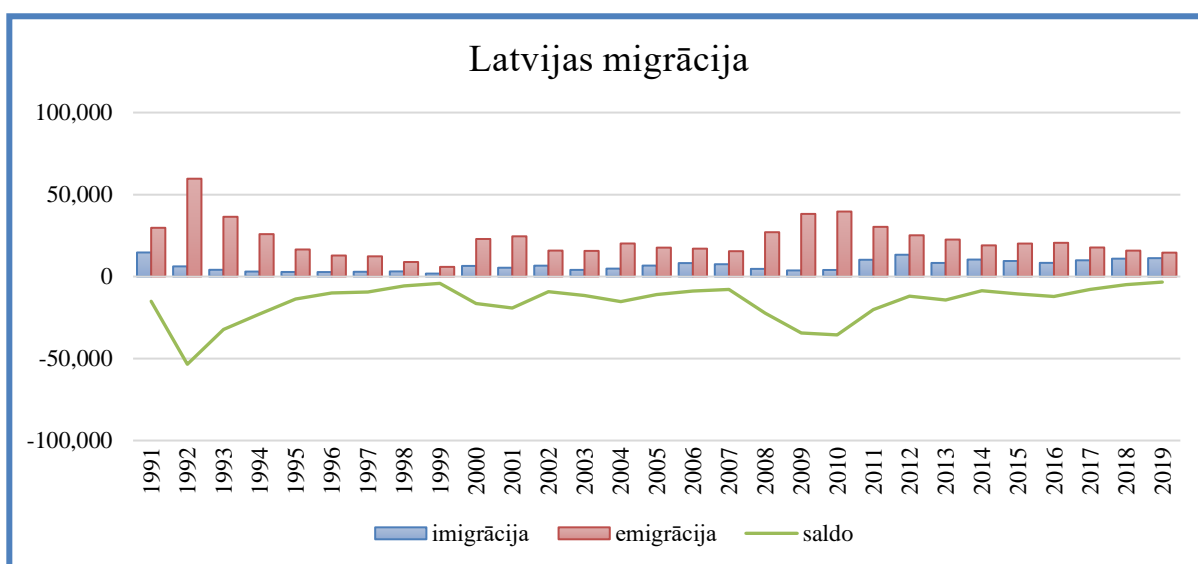
²⁵ Bauer, T., Rulff, C., Tamminga M. (2019). *Berlin calling - Internal migration in Germany*. Ruhr Economic Papers, 32 p.

3. PROBLĒMAS AKTUALITĀTE, ANALĪZE UN STATISTISKIE DATI

3.1. Mūsdienu Latvijas starptautiskās migrācijas sākums un tās posmi

Mūsdienu Latvijas emigrācijas problēma tiek raksturīga jau sen, tā sākās 1990. gados, kopš PSRS sabrukuma un Latvijas neatkarības sākuma. Latvijas neatkarības atgūšana būtiski mainīja iedzīvotāju migrāciju. 20. gs. 90. gadi iezīmē jaunu Latvijas migrācijas vēstures posmu. Šajā laikā posmā cilvēki pārdzīvoja pavisam citu dzīvi, kad notika valsts uzņēmumu privatizācija, milzīgs darba trūkums, augstā *inflācija* (*skat. apzīmējumu sarakstu*), nabadzība, izsalkums un daudz kas cits. Daudz cilvēku pazaudēja visu savu īpašumu, biznesu un darbību. Tieši tāpēc tajā laikā cilvēkiem nebija iespējas normālai dzīvei, daudz cilvēku emigrēja uz mūsdienu ES valstīm, bet ļoti daudz cilvēku izbeidza savu dzīvi ar pašnāvību, un tādu gadījumu bija ļoti daudz. Šāda situācija valstī bija raksturīga ne tikai Latvijai, bet gandrīz visām bijušām PSRS valstīm. Postpadomju telpā migrācija starp kādreizējās PSRS republikām ieguva starpvalstu statusu. Politiskās un ekonomiskās pārmaiņas likvidēja agrākos migrācijas ierobežojumus un sekmēja iedzīvotāju pārvietošanās brīvību. Migrācijas struktūrā dominējošā kļuva izceļošana no valsts.²⁶

Vislielākais pašnāvību skaits bijis 90. gadu vidū (1994.-1995. gadā), bet vislielākais emigrantu skaits Latvijā bija pamanāms 1992. gadā, kad tas sasniedza gandrīz 60 000 cilvēku. No 1991.gada līdz 1995. gadam no Latvijas emigrēja gandrīz 170 000 iedzīvotāju, un tas bija tikai pirmais emigrācijas vilnis (*skat. 3.1. att.*). Pēc aprēķiniem var secināt, ka 1991. gadā uz

3.1.att. Iedzīvotāju starptautiskā ilgtermiņa migrācija Latvijā 1991.–2019. gadā (tūkst.)²⁷

²⁶ Krišjāne, Z. Iedzīvotāju migrācija Latvijā, pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/21014> [skatīts 10.02.2021].

katriem 10 000 iedzīvotājiem no Latvijas aizbrauca ap 112 cilvēku, bet ie brauca divreiz mazāk – ap 56 iedzīvotājiem.²⁷

Sākot no 1996. gada migrācijas situācija sāka uzlaboties, un gandrīz stabili noturējās līdz 2007. gadam. Jo šajā laikā periodā (1996.-2007.) Latvija vidēji zaudēja katru gadu ap 10,7 tūkst. iedzīvotāju. Salīdzinoši labs radītas, ja salīdzina ar laika periodu no 1991. līdz 1995. gadam, jo tad Latvija vidēji katru gadu zaudēja gandrīz 27,5 tūkst. iedzīvotāju. Mazliet sliktāka situācija bija pamanāma 21. gs. sākumā (2000.-2001. gadā).

Kā atzīmē Latvijas Bankas ekonomisti Oļegs Krasnopjorovs un Agnese Rutkovska savā pētījumā – iestājoties ES, laika periodā no 2004. līdz 2008. gadam vidējā darba samaksa Latvijā dubultojās. Šajā laikā bija raksturīga nekustamā īpašuma kreditēšana, radot darbaspēka trūkumu būvniecībā un pēc tam arī citās nozarēs. Tas arī ietekmēja migrācijas situāciju, jo 2007. gada otrajā pusē Latvija nonāca visai neraksturīgā situācijā, kad ie braukušo skaits pārsniedza izbraukušo skaitu un par aktuālu jautājumu kļuva zemi kvalificētu imigrantu piesaiste, īpaši būvniecībā. Divus gadus vēlāk bija pamanāma pretēja situācija – augošs bezdarbs un algu kritums izraisījis otro emigrācijas vilni. Rezultātā laika periodā no 2007. līdz 2012. gadam no Latvijas emigrēja gandrīz 176 tūkst. iedzīvotāju, bet tajā pašā periodā migrācijas rezultāta Latvijā zaudējusi ap 132 tūkst. iedzīvotāju, jo emigrantu skaits tajā laikā krietni pārsniedzis imigrantu skaitu.²⁸

Nepilnos 30 gados migrācijas rezultātā Latvijā ir samazinājies iedzīvotāju skaits gandrīz par pusmiljonu (452 tūkst.), pēc šī rādītāja var arī atzīmēt migrācijas pētniecības aktualitāti. Otrs būtiskais rādītājs ir tas, ka 30 gadu laikā migrācijas saldo koeficients nekad nav bijis pozitīvs – emigrācija vienmēr pārsniedz imigrāciju. Starptautiskās ilgtermiņa migrācijas rezultātā iedzīvotāju skaits 2010.–2018. gadā samazinājās par 126,1 tūkstoti.²⁹

3.2. Starptautiskā migrācija citās Baltijas valstīs

Emigrācija eksistē katrā pasaules valstī, bet tās koeficients un būtība ir atšķirīgi. Bagātās ES valstīs, piemēram, tādās kā Vācijā, Francijā, Beļģijā, Zviedrijā u.c., emigrācijas problēmu nav, viņiem tieši otrādi – pastāv imigrantu problēmas. Tieši tāpēc, lai ieraudzītu Latvijas

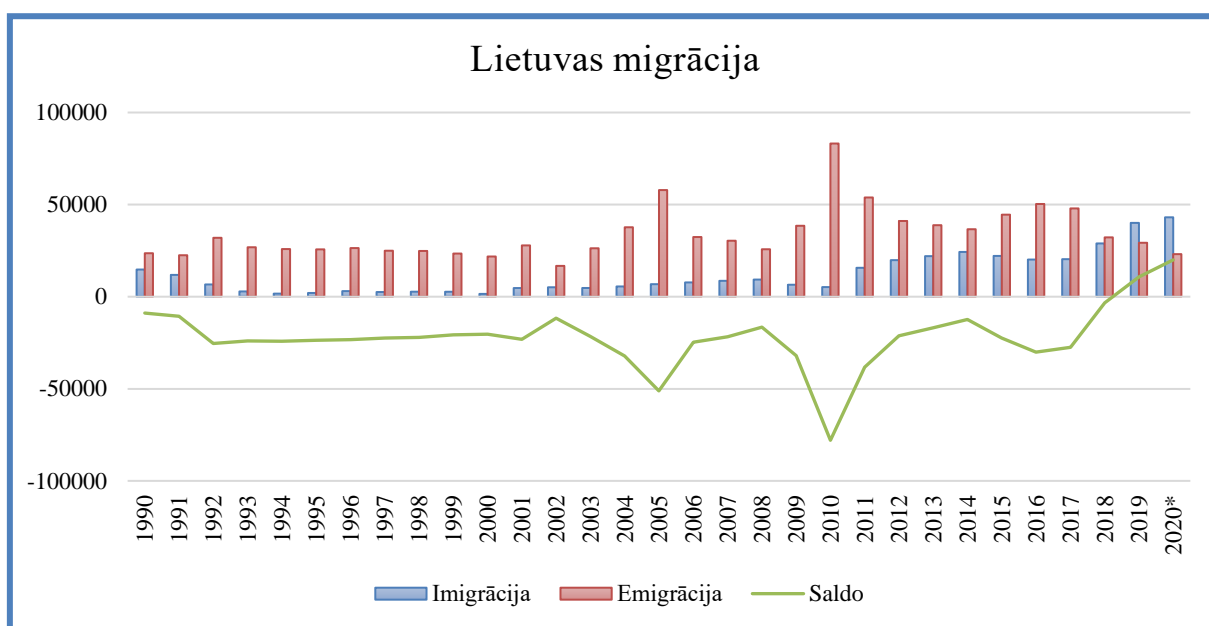
²⁷ Autora aprēķins. Iedzīvotāju ilgtermiņa migrācija. CSP datu bāze, pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__POP__IB__IBE/IBE010/table/tableViewLayout1/ [skatīts 06.02.2021].

²⁸ Krasnopjorovs, O., Rutkovska A. Migrācija - izaicinājumi un iespējas, pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/migracija-izaicinajumi-un-iespejas> [skatīts internetā 06.02.2021].

²⁹ Imigrācija, emigrācija un saldo. CSP datu bāze, pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/migracija/galvenie-raditaji/imigracija-emigracija-un-saldo> [skatīts 03.02.2021].

emigrācijas problēmas starpību, salīdzināsim mūsu datus ar mūsu kaimiņvalstu datiem – Igauniju un Lietuvu (3.2 un 3.3 att.).

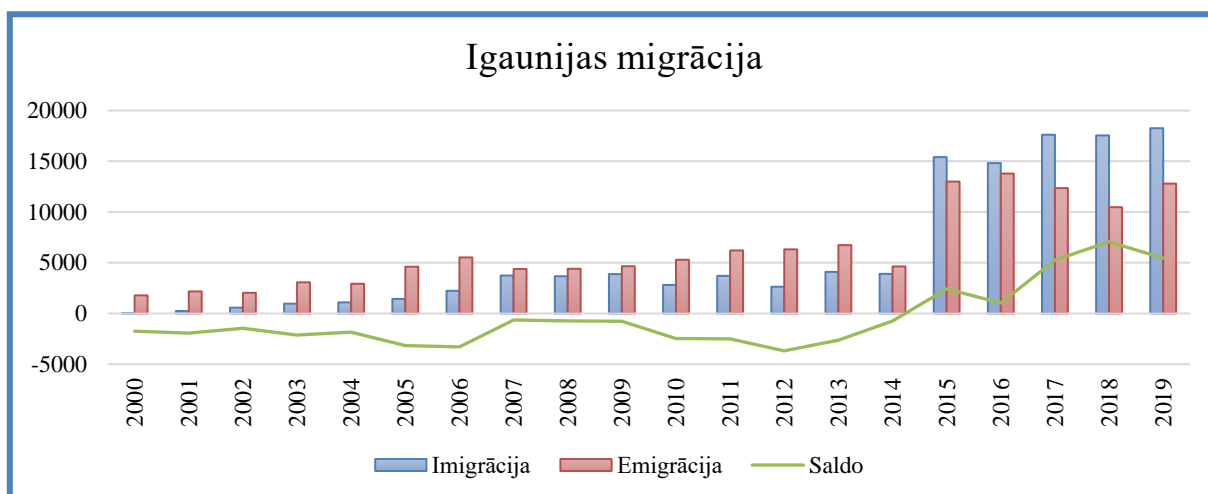
Attēlā 3.2. mēs varam redzēt Lietuvas migrācijas diagrammu, kas arī attēlo mums diezgan skumīgo situāciju pēdējo 30 gadu laikā. Diagrammā var redzēt trīs būtiskus emigrācijas viļņus – no 2002. līdz 2006., no 2008. līdz 2011. un no 2014. līdz 2018. gadam. Interesanti, ka, ja salīdzina ar Latviju, tad 90. gados Lietuvā nebija tik traģiska situācija, viņiem tieši otrādāk nestabila situācija kļuva izteikta 21.gs. sākumā. Sākot no 2018. gada Lietuvas situācija sāka būtiski uzlaboties, un pirmo reizi gandrīz 30 gadu laikā 2019.gadā Lietuva sasniedza migrācijas saldo pieaugumu. Kopumā laika periodā no 1991. gada līdz 2019. gadam Lietuva zaudējusi gandrīz 700 tūkst. iedzīvotāju.³⁰

3.2.att. Iedzīvotāju starptautiskā ilgtermiņa migrācija Lietuvā 1990.–2020. gadā (tūkst.)³⁰

Savukārt attēlā 3.3. attēlota Igaunijas migrācijas diagramma. Diemžēl Igaunijas migrācijas dati tiek publicēti tikai sākot no 2000. gada, tādēļ nav iespējams izpētīt demogrāfisko situāciju valstī par 90. gadu periodu. Igaunijas diagrammā var redzēt labāku migrācijas situāciju nekā Latvijā un Lietuvā par periodu no 2000. līdz 2018. gadam. No 2014. gada igauņiem izdevās panākt to, ka imigrantu skaits pārsniedzis emigrantu skaitu, un viņiem izdevās arī noturēt šo līmeni nākamajos gados. Saglabājot tādu tendenci nākotnē, Igaunijai izdosies uzlabot gan ekonomisko situāciju, gan arī iedzīvotāju labklājības līmeni. Kopumā Igaunija laikā periodā no 2000. līdz 2018. gadam ir zaudējusi tikai ap 14 tūkst. iedzīvotāju.

³⁰ Lietuvas migrācija. Lietuvas centrālās statistikas datubāze, pieejams: [https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/ \[skatīts 07.02.2021\].](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/ [skatīts 07.02.2021].)

3.3.att. Iedzīvotāju starptautiskā ilgtermiņa migrācija Igaunijā 2000.–2019. gadā (tūkst.)³¹

Analizējot Baltijas valstu datus, var teikt, ka kopš 21. gs. sākuma emigrācija atstāj ļoti lielu ietekmi uz demogrāfisko situāciju katrā no valstīm. Jo pagaidām visas Baltijas valstis 21. gs. laikā migrācijas dēļ iedzīvotājus ir vairāk zaudējušas nekā ieguvušas.

3.3. Starptautiskās migrācijas datu salīdzināšana

Lai salīdzinātu datus, labāk izteikt datus procentuālā attiecībā (skat. att. 3.4, 3.5 un 3.6), tad rezultāts būs saskatāmāks, jo katrā valstī ir dažāds iedzīvotāju skaits, atbilstoši emigrācijas cipari arī būs atšķirīgi. Procentuāli emigrāciju var izteikt pēc formulas:

$$emigrācija (\%) = \frac{emigrantu\ skaits\ atbilstošajā\ gadā}{kopējais\ iedzīvotāju\ skaits\ gada\ sākumā} * 100 \quad (3.1)^{33}$$

3.4.att. Iedzīvotāju starptautiskā ilgtermiņa emigrācija Latvijā 2000.–2019. gadā (%)³²

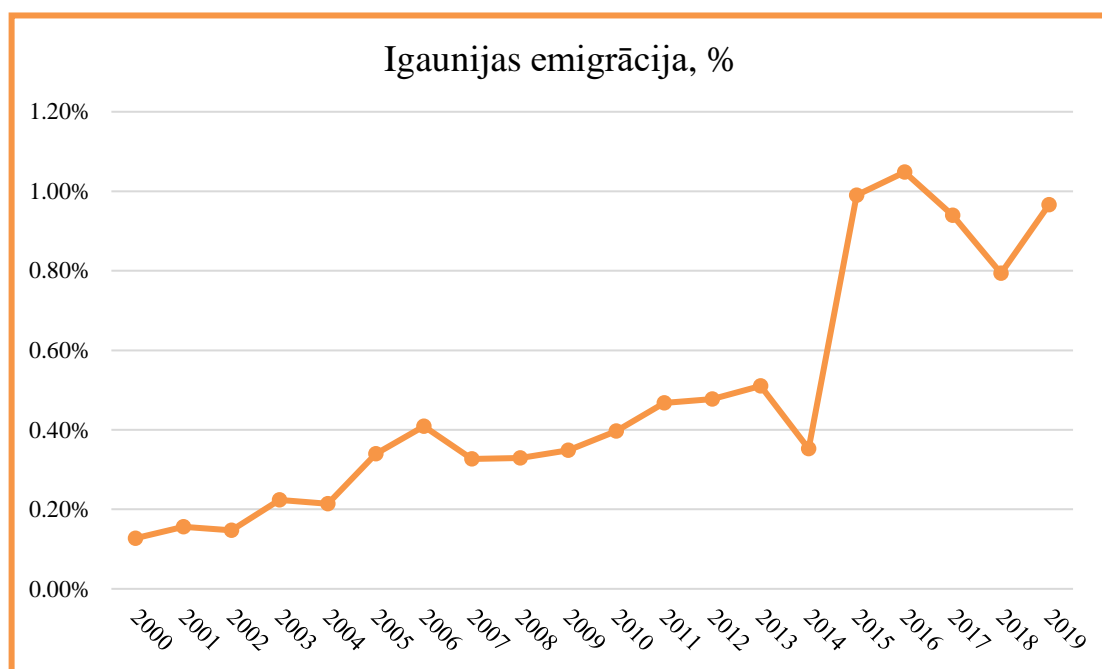
³¹ Autores aprēķins. Igaunijas migrācija. Igaunijas centrālās statistikas datubāze, pieejams: <http://andmebaas.stat.ee/?lang=en> [skatīts 08.02.2021].

³² Autores aprēķins, Latvijas centrālās statistikas datubāzes dati.

³³ Autores aprēķins.

3.5.att. Iedzīvotāju starptautiskā ilgtermiņa emigrācija Lietuvā 2000.–2019. gadā (%)³⁴

3.6.att. Iedzīvotāju starptautiskā ilgtermiņa emigrācija Igaunijā 2000.–2019. gadā (%)³⁵

Pēc iegūtiem datiem var spriest, ka gandrīz visās Baltijas valstīs emigrācijas problēma ir būtiska, jo laika posmā no 2000.gada līdz 2018. gadam migrācijas koeficients bija negatīvs, izņemot Igauniju. No 2014. gada Igaunijas demogrāfiskā situācija valstī uzlabojas, imigrantu skaits pārsniedzis emigrantu skaitu, un 2018. gadā tas koeficients bija vislielākais. Neskatoties uz to, ka Igaunijā pēc 2014. gada krietni pieaudzis emigrantu skaits, viņiem vēl straujāk pieaudzis imigrantu skaits, kas devis pozitīvu saldo rezultātu. Tas saistīts ar dažādu palīdzības

³⁴ Autora aprēķins, Lietuvas centrālās statistikas datubāzes dati.

³⁵ Autora aprēķins, Igaunijas centrālās statistikas datubāzes dati.

pakalpojumu ieviešanu, piemēram, pabalstu paaugstināšana daudz bērnu ģimenēm. 2019. gadā Igaunijas politiķi diskutēja par to, lai palielinātu daudz bērnu ģimenes pabalstu no 300 līdz 500 eiro. Kā atzīmējis Starptautiskās Migrācijas organizācijas Rīgas biroja vadītājs Ilmārs Mežs, arī Latvijā gadsimta sākumā, ieviešot māmiņu algas un citus atbalsta instrumentus, ir izdevies noturēt jaundzimušo skaitu, jo deviņdesmito gadu sākumā radītās *demogrāfiskās bedres (skat. apzīmējumu sarakstu)* aizbēršana nav iespējama.³⁶

Apkopojot datus par periodu no 2010. gada līdz 2019. gadam var redzēt, ka Latvijā imigrantu skaits sasniedzis 96 084 iedzīvotāju, savukārt emigrantu skaits 225 517 iedzīvotāju. Rezultātā nepilnos 10 gados Latvija ir zaudējusi 129 433 iedzīvotāju. Lietuvai negatīvais migrācijas koeficients ir vēl lielāks nekā Latvijai! Lietuva par to pašu periodu ir zaudējusi ap 240 tūkst. iedzīvotāju. Lietuvas situācija sāka uzlaboties tikai 2018. gadā, kad migrācijas saldo bija tikai -3,3 tūkst. iedzīvotāju, salīdzinoši zems radītājs ar iepriekšējiem gadiem. Bet 2019. gadā Lietuvas situācija izmainījās vēl straujāk, migrācijas saldo koeficients pieaudzis aptuveni par 14 tūkst. un palicis pozitīvs (+10,8 tūkst. iedz.). Lietuvas diagrammā ir attēloti arī provizorisks dati par 2020. gadu, kur var redzēt, ka, iespējams, migrācijas saldo koeficients būs vēl lielāks par iepriekšējo gadu. Līdz 2018. gadam Latvijā un Lietuvā emigrācijas problēma bija līdzīga, abām valstīm migrācijas koeficients katru gadu bijis negatīvs, bet tomēr kā paradīja statistiskie dati pēc visiem radītājiem Lietuva bija līderos pēc iedzīvotāju skaita samazinājuma. Divu gadu laikā Lietuvai sanāca ļoti būtiski ietekmēt un uzlabot emigrācijas problēmu, jo kā var redzēt pēc procentuāliem datiem, pēc 2017. gada Lietuvas emigrācija sāka krist. Atbilstoši var izdarīt secinājumu, ka starp trim Baltijas valstīm tagad Latvijai ir vissliktākie radītāji, jo mēs esam vienīgie, kuriem vēl joprojām nav izdevies 30 gados sasniegt pozitīvu migrācijas saldo rezultātu. Kaut emigrācijas radītāji no 2010. gada Latvijai ir krituši vairāk par 1 % (2010. gadā emigrācija sastādīja 1,87 % un 2019. – 0,76 % no kopējā iedzīvotāju skaita), imigrantu skaits īpaši nav mainījies. Lietuvai no 2018. gada ne tikai samazinājās emigrantu skaits, bet arī pieaudzis imigrantu skaits, tas pats arī Igaunijai, bet Latvijai pagaidām nav izdevies piesaistīt vairāk imigrantu.

Analizējot datus no triju Baltijas valstu datu bāzēm, var izdarīt secinājumu, ka visātrāk statistiskus datus apkopo Lietuva, jo viņiem jau 2021. gada februārī bija publicēti provizorisks dati par 2020. gadu, atšķirībā no Latvijas un Igaunijas. Bet vispieejamākie dati ir Latvijas datu bāzē, jo var atrast datus par ilgāku laika periodu, īpaši sākot no 1991. gada ir pieejami ļoti

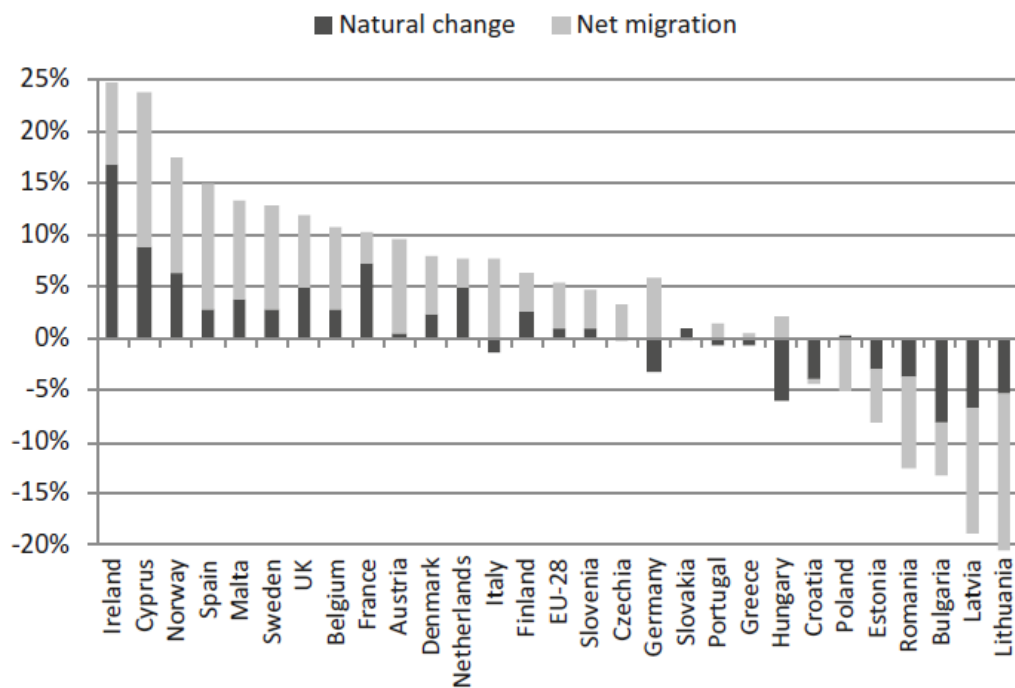
³⁶ Latvijas iedzīvotāji "kļūst" atbilstoši prognozēm. Ziņu portāls Dienas Bizness, pieejams: <https://www.db.lv/zinas/latvijas-iedzivotaji-kust-atbilstosi-prognozēm-491554> [skatīts 23.02.2021].

dažādi statistiskie dati. Piemēram, pētot iedzīvotāju skaitu uz katra gada sākumu, Latvijai bija pieejami dati no 1991. gada, Lietuvai no 1996. gada, bet Igaunijai tikai no 2000. gada.

Salīdzinājums ar teoriju (Mihaila Hazana pētījums)

Savā pētījumā par starptautisko emigrāciju, kas bija minēts 2. nodaļā, Mihails Hazans bija nonācis pie secinājuma, ka laika periodā no 2000. līdz 2016. gadam Latvija atradās gandrīz augstākā pozīcijā pēc iedzīvotāju skaita samazinājuma. Mihails Hazans iedzīvotāju skaita izmaiņas vērtē ne tikai pēc migrācijas rādītājiem, bet arī dabiskiem procesiem – dzimstība un novecošanās.

Skatoties uz 3.7.attēlu, var redzēt, ka tajā laikā periodā Latvijā ieņēma gandrīz zemāko pozīciju starp citam ES valstīm, vistraģiskākā situācija bija Lietuvai. Visbūtiskāko lomu iedzīvotāju skaita izmaiņās gandrīz visām valstīm pārsvarā ieņēma migrācija, var redzēt, ka dabisko izmaiņu rezultātā lielu pozitīvu ietekmi ieguva tikai Īrija un Francija. Interesanti, ka Vācijai tieši otrādi – dabiskās izmaiņas dod negatīvu ietekmi, bet tas Vācijai kompensējas ar diezgan lieliem pozitīviem neto migrācijas rādītājiem.

3.7.att. Iedzīvotāju dabiskās izmaiņas un neto migrācija, 2000.-2016. gadā. EU28 + Norvēģija ³⁷

Bakalaura darba autore un M. Hazans ir nonākuši pie līdzīgiem secinājumiem, ka Baltijas valstīs migrācijas problēma ir ļoti būtiska, jo visas trīs līdz 2016. gadam ieņēma zemākās pozīcijas starp citām ES valstīm pēc iedzīvotāju skaita izmaiņām. 17 gadu laikā migrācijas dēļ Igaunija bija zaudējusi ~5 %, Latvija ~10% un Lietuva 15 % iedzīvotāju. ³⁷

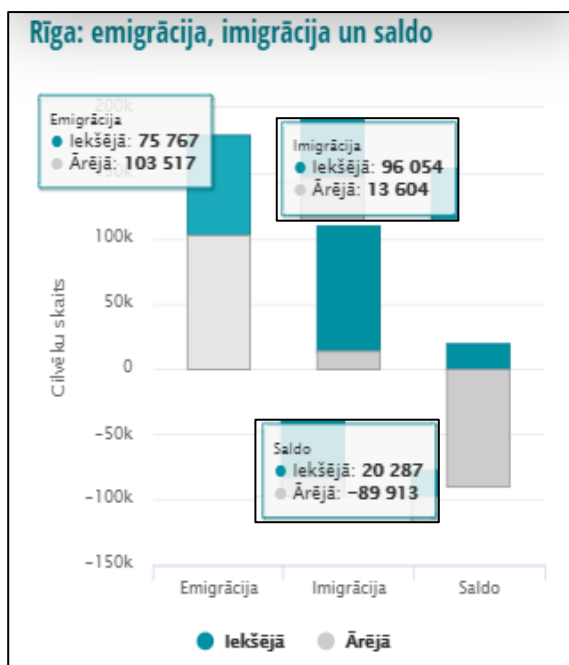
³⁷ Hazans, M. (2019). *Emigration from Latvia: A Brief History and Driving Forces in the Twenty-First Century*. Rīga: Latvijas Universitāte, 35 lpp.

3.4. Iekšējā migrācija

Portālā <https://migracija.csb.gov.lv/> ir iespējams aplūkot datus par Latvijas iekšējo migrāciju laika posmā no 2000. līdz 2019. gadam. Apkopojot datus, var redzēt, ka iedzīvotāju skaits Rīgā 2000. gadā bija 762 505, bet 2019. gadā 637 825.

No 3.8 attēla var redzēt, ka ārējā emigrācija daudz pārsniedz iekšējo, bet, ja runā par imigrāciju, tad uz Rīgu brauc vairāk iedzīvotāju no citām Latvijas pilsētām, pagastiem, reģioniem, un pēc tam arī gandrīz tik pat daudz aizbrauc uz ārzemēm labākas dzīves meklējumos. Tāpēc ārējās migrācijas saldo Rīgā par 19 gadu periodu ir negatīvs un sasniedz gandrīz 90 000 iedzīvotāju, bet iekšējās migrācijas saldo koeficients Rīgā ir pozitīvs, kas norāda uz to, ka citās Latvijas pilsētās situācija ir vēl sliktāka, jo darba meklējumos cilvēki pārsvarā brauc uz Rīgu nevis uz citām Latvijas pilsētām, rezultātā paliek tukši citi nelielie Latvijas reģioni.

Attēlā 3.9 ir attēlotas iedzīvotāju skaita izmaiņas Rīgā. Var redzēt, ka Rīga 19 gadu laika periodā ir zaudējusi 129 434 (762 505 - 633 071) jeb 17 % iedzīvotāju; 69 626 (89 913 - 20 287) iedzīvotāju jeb gandrīz 54 % (69 626/129 434) Rīga ir zaudējusi emigrācijas dēļ, parējos 46 % dēļ citiem demogrāfiskiem procesiem (skat. apzīmējumu sarakstu). No 2000. līdz 2019. gadam tikai 9,90 % iedzīvotāju ir aizbraukuši no Rīgas uz citām Latvijas pilsētām un pagastiem, pārējie 7,10 % ir emigrējuši no Latvijas. Tas norāda uz to, ka emigrācijas problēma ir viena no prioritārām Latvijas problēmām!

3.8.att. Iedzīvotāju iekšējā ilgtermiņa migrācija Latvijā 2000.–2019. gadā³⁸

Rīga	
iedzīvotāju skaits 2000.gadā:	762505
iedzīvotāju skaits 2019.gadā:	633071
iedzīvotāju skaita izmaiņas:	-17.00%
Uz citiem pagastiem un pilsētām aizbraukuši:	9.90%

3.9.att. Iedzīvotāju skaita izmaiņas Rīgā 2000.–2019. gadā³⁸

**Iedzīvotāju skaits no dažādām pilsētām un pagastiem, kas ir atbraukuši
uz Rīgu 2000. – 2019.gados (Top 30) ³⁸**

96 054 iedzīvotāju 2000.gadā dzīvoja citur Latvijā, bet 2019.gadā dzīvoja Rīgā.

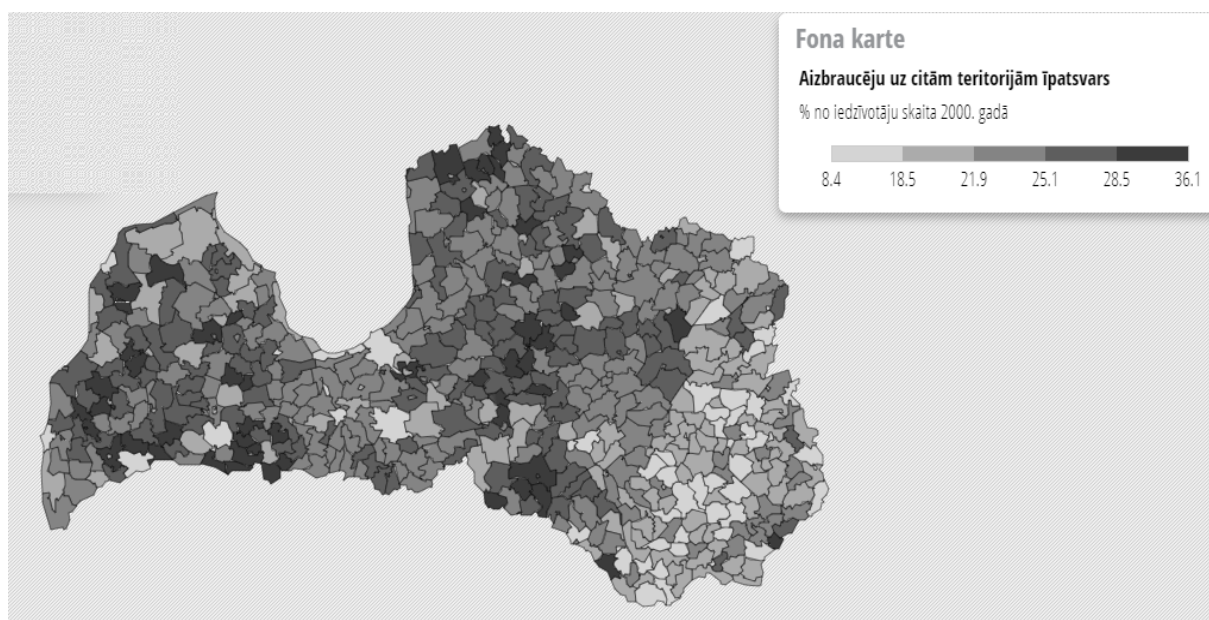
Jūrmala	4 341
Daugavpils	4 185
Liepāja	3 475
Jelgava	3 129
Ventspils	2 490
Rēzekne	1 962
Jēkabpils	1 858
Ogre	1 767
Valmiera	1 750
Salaspils	1 675
Olaine	1 355
Cēsis	1 275
Ķekavas pagasts	1 249
Mārupes novads	1 174
Tukums	1 085
Limbaži	870
Dobele	866
Ādažu novads	860
Ropažu novads	859
Stopiņu novads	857
Saldus	847
Gulbene	832
Sigulda	832
Bauska	821
Talsi	808
Balvi	800
Kuldīga	771
Madona	755
Aizkraukle	752
Līvāni	751

Datus apkopojošā tabulā var redzēt, ka visvairāk cilvēku brauc uz Rīgu no Daugavpils un no Jūrmalas. Daugavpils ir otra lielākā Latvijas pilsēta, bet tajā ļoti būtiska problēma ir darba trūkums, jo tur nav īpaši nekādu lielu rūpnīcu. Rezultātā cilvēki ir spiesti pamest savu pilsētu labākas dzīves apstākļu meklējumos. Līdzīga situācija pamanāma citās lielās pilsētās, piemēram, Liepājā, Jelgavā, Ventspilī, Cēsīs un citur. Labākā situācija lielās pilsētās ir Siguldā, kur aizbraukušo skaits ir tikai 832 iedzīvotāji, tas varētu būt saistīts ar to, ka Sigulda ir ļoti attīstīta un skaista pilsēta, tā ir ļoti populāra vieta gan Latvijas, gan ārvalstu tūristiem. Mazāk

³⁸ Migrācija Latvijā. CSP datu bāze, pieejams: <https://migracija.csb.gov.lv/> [skatīts 30.01.2021].

iedzīvotāju brauc prom no nelielām pilsētām (Kuldīga, Madona, Aizkraukle, Līvāni u.c.), bet ja salīdzina attiecību pret kopējo iedzīvotāju skaitu šajās pilsētās, tad šie cipari arī ļoti nopietni ietekmē demogrāfisko situāciju Latvijas valstī. Pilsētu iedzīvotāju atbraukšana uz lauku apvidu vai attālinātiem rajoniem veicina iedzīvotāju augstākās kultūras un profesionālās kvalifikācijas līmeņa veidošanos; pastiprināta lauku iedzīvotāju pieplūde pilsētās sniedz pretēju iedarbību.

Apskatot zemāk 3.10 attēlu, var redzēt emigrantu īpatsvaru, kuri bija aizbraukuši uz citām teritorijām laika periodā no 2000. līdz 2019. gadam, dati ir izteikti % no iedzīvotāju skaita konkrētajā pagastā 2000.gadā. Situācija ir diezgan traģiska, jo var redzēt, ka ļoti daudz pagastu 20 gadu laikā pazaudēja no 28,5 % līdz 36,1 % iedzīvotāju. Var redzēt, ka vislabvēlīgākā situācija ir Rīgā, ka arī Latgales reģionā, tas varētu būt saistīts ar to, ka Latgales reģionam vairāk ir raksturīga ārēja emigrācija, kā arī šajā reģionā nav tik liels iedzīvotāju skaits. Sliktākā situācija ir pamanāma Vidzemes un Kurzemes reģionos. Var secināt, ka nemainoties situācijai, laika gaitā visi nelieli pagasti būs nodzēsti no Latvijas kartes.

3.10.att. Aizbraucēju uz citām teritorijām īpatsvars 2019.gadā (% no iedzīvotāju skaitā 2000. gadā)³⁸

Salīdzinājums ar teoriju (Zanes Bulderbergas pētījums)

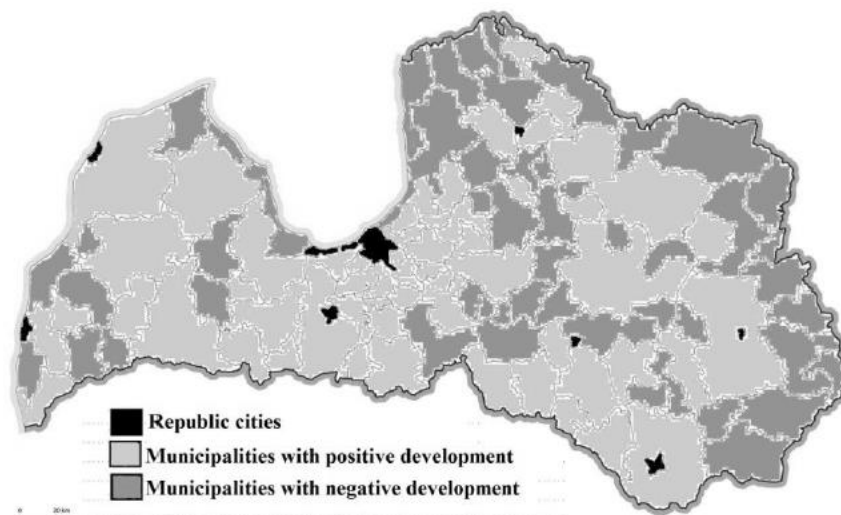
Savā pētījumā, kas bija aprakstīts 2.nodaļā, pētījuma autore konstatēja, ka 2011. gadā 51% Latvijas iedzīvotāju dzīvoja deviņās Latvijas pilsētās – lielākā daļa no tiem galvaspilsētā. Šāda tendence pierāda to, ka lielākā iedzīvotāju pulcēšanās notiek galvaspilsētā, kā arī tās apkārtnē, atbilstoši arī kopējā ražošanas apjoma līmenis Rīgas un Pierīgas reģionā būs lielāks nekā citos reģionos, jo pārsvarā viss darbaspēks koncentrējas šajos reģionos. Uz 2011. gadu salīdzinot ar 2009. gadu Latvijas iedzīvotāju skaits bija samazinājies par 4 % - pilsētu pašvaldībās iedzīvotāju skaita samazinājumu pārsvara noteica migrācija uz citām teritorijām,

bet laukos dēļ dabisko procesu samazinājuma. Bet tomēr divu gadu laikā pilsētu un lauku pašvaldību proporcija neizmainījās (70 % un 30 %), kas norāda uz to, ka iedzīvotāju pamet gan pilsētu, gan lauku teritorijas.

Autore, pētot Latvijas pašvaldību pozitīvos un negatīvos aspektus, konstatēja, ka Ādažu pašvaldībā Pierīgas rajonā ir diezgan augsts iedzīvotāju ieņēmumu līmenis, bet pārējie rādītāji bija vidēji. Tādējādi var izdarīt secinājumu, ka šo konkrēto pašvaldību var raksturot, kā pašvaldību ar lielākajiem ieņēmumiem starp citām Latvijas pašvaldībām.

Lai veicinātu tālāko pašvaldības attīstību, svarīgi noteikt tās nozares, kurās jāveic noteikti pasākumi negatīvo tendenču novēršanai. Tajās pašvaldībās, kuras iezīmējas pozitīvi, vietējās pašvaldības galvenais uzdevums ir nodrošināt izaugsmes turpinājumu un pozitīvas attīstības stabilizāciju. Laika periodā no 2009. gada līdz 2011. gadam pozitīvas tendences bija noteiktas 28 lauku un 30 pilsētu pašvaldībās, savukārt negatīvas tendences bija noteiktas 22 lauku un 30 pilsētu pašvaldībās.

Attēlā 3.11 var redzēt pētījuma autores veikto konstrukciju, kur attēlotas Latvijas pašvaldības ar pozitīvu vai negatīvu attīstību laika periodā no 2009. līdz 2011. gadam. Var redzēt, ka sliktākā pašvaldību attīstība šajos laikos bija Vidzemes un Latgales reģionos, īpaši izceļas reģioni, kas atrodas pie Latvijas robežām ar citām valstīm (Igaunijas, Baltkrievijas un Krievijas robežas). Var izdarīt secinājumu, ka iespējams šajās pašvaldībās ir vērojams darba trūkums, ar ko saistāms zems nodarbināto skaits, kā arī iedzīvotāji no šīm pašvaldībām emigrē aiz tuvāko valstu robežām.³⁹

3.11.att. Pašvaldības ar pozitīvo/negatīvo attīstību (2009.-2011.)³⁹

³⁹ Bulderberga, Z. (2013). *Rural and urban municipalities in the regions of Latvia – development tendencies and challenges*. Jelgava, LLU EF, 154.-164.lpp.

Aplūkojot divus Latvijas attēlus, var konstatēt, ka mūsdienās labvēlīga reģionu attīstības situācija ir Rīgā, ka arī daļēji Pierīgā, jo šajos reģionos ir zemāka iekšējā emigrācija, ka arī ir vērojami pozitīvie sociālekonomiskie procesi.

3.5. Emigrācijas iemeslu detalizēta analīze

Viens no svarīgākajiem posmiem emigrācijas pētīšanā ir iemeslu noskaidrošana. Kā pamats emigrācijas iemeslu noskaidrošanai ir ņemtas divas aptaujas.

Pirmā aptauja bija veikta 2012. gadā, kuru īstenoja Latvijas Universitātes (LU) Ģeogrāfijas un zemes zinātņu fakultāte sadarbībā ar portālu «draugiem.lv». Viņi iepazīstināja ar zinātnisko pētījumu «Mobilo latviešu raksturojums», kas atklāj galvenos iemeslus, kādēļ tautieši emigrējuši no Latvijas tieši 2012. gadā.

Aptaujas rezultāti liecina, ka nozīmīgākie emigrācijas iemesli, kādēļ cilvēki 2012. gadā bija nolēmuši pamest Latviju bija:

1. «kredīti, nespēja segt ikmēneša maksājumus» (22%);
2. «nedrošība, neskaidrība par savu nākotni» (19%);
3. «bezdarbs, nespēja atrast darbu» (14%).

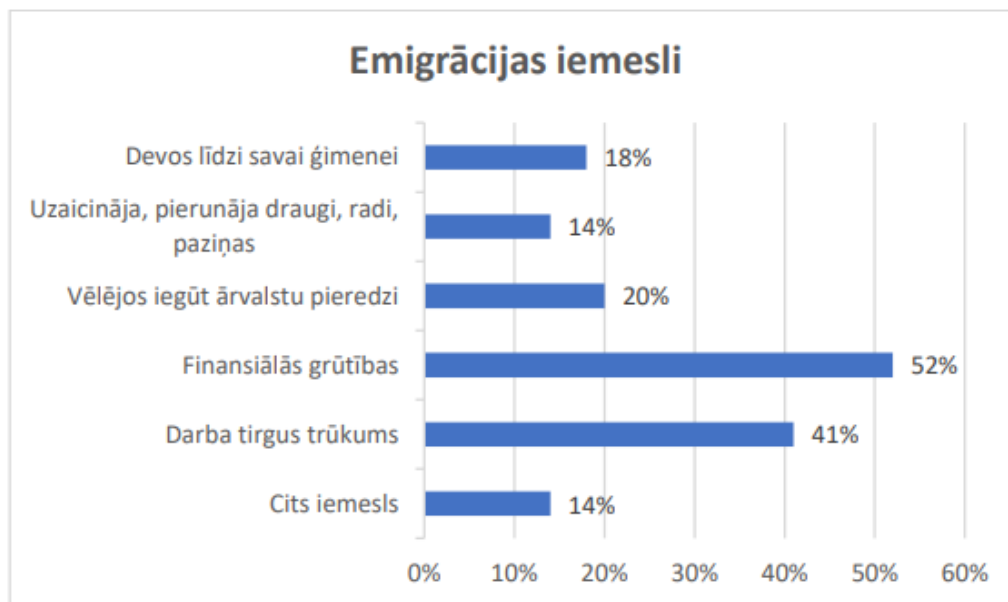
Runājot par iedzīvotāju atgriešanu, tad 23 % aptaujāto atbildēja, ka vēlas atgriezties Latvijā, bet 12 % uzsver, ka drīzāk plāno pārcelties uz citu valsti. 65 % aptaujāto plāno palikt ārvalstīs tuvākos piecus gadus.⁴⁰

Otrā aptauja bija veikta laikā periodā no 2019. gada 26. novembra līdz 2020. gada februārim pašvaldības mājas lapā un sociālajos tīklos. Izteikt savu viedokli un padalīties ar pieredzi varēja jebkura persona, kas emigrēja no Latvijas. Taču aktivitāte no aizbraucēju puses nebija liela, jo aptaujā piedalījās tikai 56 personas. Aptaujāto vecums galvenokārt bija 30-50 gadi, un mazliet vairāk ka puse bija sievietes (57 %). Aptaujas dati norāda uz to, ka aizbraukušie ir diezgan labi kvalificēti, jo vairāk nekā pusei ir iegūta vismaz vidējā izglītība un/vai profesionālā izglītība. Daudziem arī ir iegūta augstākā izglītība (41 %). Tas arī ir viens no iemesliem, kāpēc Latvijā trūkst kvalificētu specialistu. *Attēlā 3.12* var redzēt visizplatītākos iemeslus, kas mudināja cilvēkus pamest Latviju. Var redzēt, ka divi būtiski iemesli ir – finansiālas grūtības un darba vietu trūkums, ko nosaka arī Latvijas ekonomiskā situācija. Lielākā daļa aptaujāto bija darbspējas vecumā, tāpēc tas norāda, ka, acīmredzot, tieši darba iespējas ir bijušas tās, kas visvairāk mudinājušas cilvēkus doties ārpus Latvijas.⁴¹

⁴⁰ Nosauc galvenos emigrācijas iemeslus 2012.gadā. Ziņu portāls TVNET, pieejams: <https://apollo.tvnet.lv/5808103/nosauc-galvenos-emigrācijas-iemeslus-2012-gada> [skatīts 10.03.2021].

⁴¹ Čingule-Vinogradova, S. Emigrantu aptauja – viedokļi, secinājumi, iespējas, pieejams: https://preili.lv/wp-content/uploads/2020/sabiedrības-līdzdalība/20200212_Aptaujas_apkopojums_Remigrācijas_projekts_12.02.2020.pdf [skatīts 14.03.2021].

I. Mieriņas grāmatā “Latvijas emigrantu kopienas” emigrācijas iemeslu analīze parāda, ka gan finansiālas grūtības, gan nespēju atrast darbu Latvijā retāk min aizbraucēji no Rīgas. Savukārt neekonomiskie izstumšanas faktori (nepatika Latvijā notiekošie politiskie procesi, neredzēja nākotni Latvijā) biežāk pamudināja aizbraukšanu no Rīgas uz citām lielajām pilsētām nekā no laukiem.⁴²

3.12.att. 2019. – 2020.gada aptaujā noskaidroti visizplatītākie emigrācijas iemesli ⁴¹

Dažādos laika periodos dominējoši emigrācijas iemesli var būt dažādi, piemēram, ja 21. gs. sākumā cilvēki biežāk devās uz ārvalstīm labāk nopelnīt, tad krīzes gados dominējošais iemesls bija zaudēts darbs. Analizējot divu aptauju rezultātus, var secināt ka ļoti būtisks iemesls, kas mudina cilvēkus aizbraukt prom, un arī ir šķērslis, kas neļauj pieņemt lēmumu un atgriezties Latvijā, ir nedrošība par nākotni. Vēl par iemesliem var uzskatīt kādas konkrētas ekonomiskās un personiskās problēmas, piemēram, ikgadējo preču cenas palielinājums, milzīgas rindas pie ārstiem un bērnudārzos, kā arī nespēja adaptēties normālai dzīvei, jo lielākai daļai iedzīvotāju darba algas un pabalstu pietiek tikai lai izdzīvotu. Autoresprāt, mūsu skumjais dzīves veids arī ietekmē to, ka cilvēki grib ieraudzīt kaut ko labāku un spilgtāku savā dzīvē. Nākamajās sadaļās detalizētāk būs izskatīti dažādi rādītāji, pēc kuriem būs vieglāk izdarīt secinājumus par Latvijas iedzīvotāju emigrācijas iemesliem.

Salīdzinājums ar teoriju (Ineses Freidenfeldes pētījums)

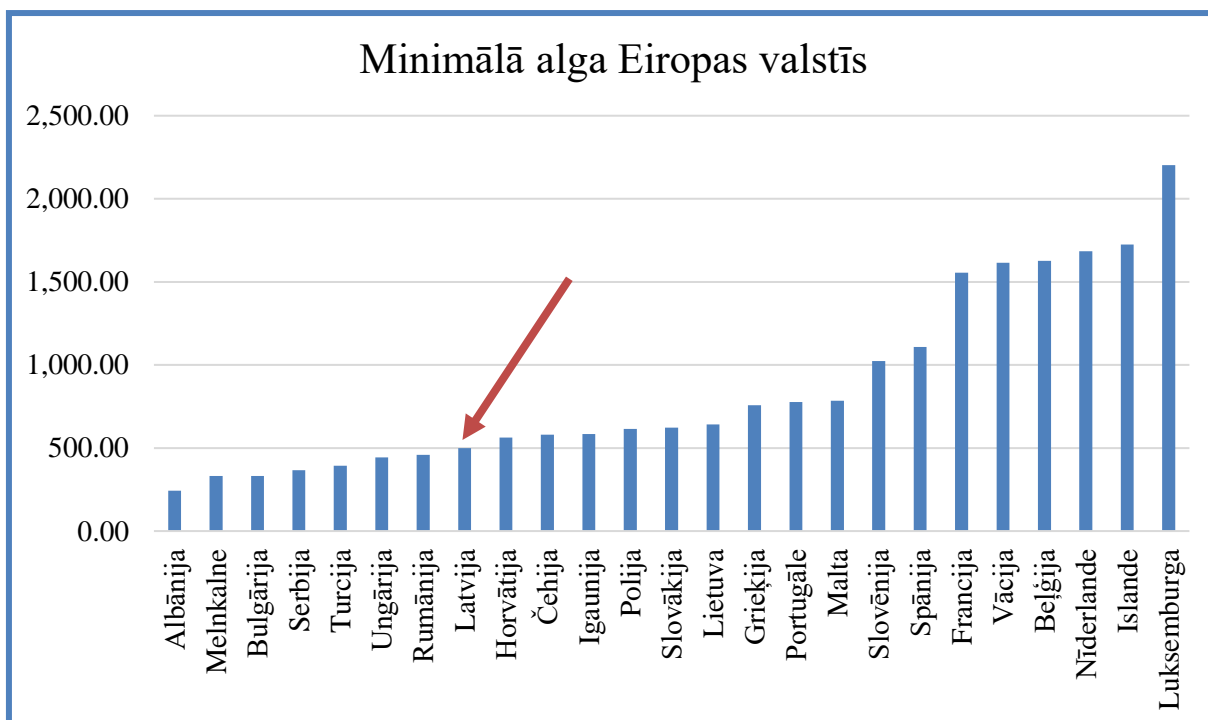
Teorētiskā daļā tiek aprakstīti migrāciju ietekmējošie faktori, kurus bija minējusi Inese Freidenfelde savā pētījumā. Salīdzinot faktorus no teorētiskās daļas un diviem pētījumiem var

⁴² Mieriņa, I. (2015). *Latvijas Emigrantu kopienas. Cerību diaspora*. Rīga: SIA “Aģentūra Radars”, 5. – 26.lpp.

redzēt, ka realitātes situācija sakrīt ar teorētiskiem aspektiem. Visbūtiskākais iemesls, kas minēts gan aptaujās, gan pētījumā, ir bezdarbs, kā arī visi pārējie faktori, kas bija aprakstīti aptaujās ir minēti arī teorijā. Īpaši kvalificētiem iedzīvotājiem dažreiz grūti atrast labi atalgotu darbu Latvijā, tieši tāpēc viņi izvēlas emigrēt uz citām valstīm ar labākiem dzīves apstākļiem. Šāda tendence, kā atzīme pētījuma autore, notiks vienmēr – iedzīvotāji migrēs uz vairāk attīstītām valstīm. Var redzēt, ka otrajā aptaujā ir minēti tādi iemesli kā “devos līdzī savai ģimenei” un “uzaicināja, pierunāja draugi, radi, paziņas” – tie ir tā saucamie “tīkli”, ko savā pētījumā min Inese Freidenfelde. Šie “tīkli” atstāj būtisku ietekmi uz iedzīvotāja migrācijas rīcību.

1. Minimālās algas salīdzināšana Latvijā un citās Eiropas valstīs

Ja apkopo datus par minimālo algu Latvijā un citās Eiropas valstīs, tad var redzēt, ka Latvijai ir viens no zemākiem rādītājiem (3.13 att.). Pat mūsu kaimiņvalstis – Igaunija un Lietuva – atrodas vidējās pozīcijās. Divu gadu laikā minimālās algas apmērs Latvija ir izaudzis, un sasniedzis gandrīz 500 €, tas ļāva pacelties Latvijai uz augstāku vietu pēc rādītājiem. Tagad Latvija atrodas astotajā pozīcijā no apakšas, bet vēl 2019. gadā tā atradās sestajā pozīcijā no apakšas. Šajā diagrammā var redzēt sešas līdervalstis – Francija, Vācija, Beļģija, Islande un Luksemburga – kurās minimālās algas apmērs uz 2021. gadu janvāri pārsniedz 1,5 tūkst. EUR.

3.13.att. Minimālā alga Eiropas valstīs uz 2021. gada janvāri ⁴³

Vislielākā minimālā alga ir, protams, vienai no bagātākajām valsts pasaulē – Luksemburgai, tajā minimālas algas apmērs sastāda 2200 EUR.⁴³

Atbilstoši darba samaksai cilvēks aprēķina, cik daudz preču viņš var nopirkt. Tieši tāpēc starp darba algu un preču cenām jābūt stabilitātei, lai cilvēkam būtu iespēja normālai dzīvei, bet arī šajā rādītājā Latvija atrodas zemākajās rindās, jo Latvijā katru gadu paaugstinās preču cenas, bet alga paliek gandrīz nemainīga. Apskatīsim to nākošajā apakšnodaļā.

2. Pirktpējas paritātes salīdzināšana Latvijā un citās ES valstīs

Pirktpējas paritāte ir dažādu preču/pakalpojumu cenas attiecība dažādās valstīs atbilstoši saviem ienākumiem. Balstoties uz šo rādītāju var izdarīt secinājumus par iedzīvotāju pirktpēju dažādās valstīs.

Tabulā 3.2 ir apkopota informācija par pirktpējas paritātes dinamiku dažādās ES valstīs laika periodā no 2010. līdz 2019. gadam. Pirktpējas paritāti katrai valstij nosaka pēc vidējā ES valstu rādītāja, kas ir vienāds ar 100 (bāzes ekonomikas rādītājs). Var redzēt, ka pirktpējas paritātes rādītājs (2010.-2019.g.), kas bijis zemāks par ES vidējo ir vairāk nekā pusei valstu. Rādītāji, kuri bija lielāki par ES vidējo laika periodā no 2010. līdz 2019. gadam ir tikai 10 valstīm – Francijai, Vācijai, Beļģijai, Austrijai, Nīderlandei, Īrijai, Zviedrijai, Somijai, Luksemburgai un Dānijai. Protams šajās valstīs gan labklājības, gan ekonomikas līmenis ir krietni augstāks nekā Latvijai; Itālijai šis rādītājs kopš 2010. gada vienmēr bijis mazliet augstāks nekā vidējais, tas palicis zemāks par vidējo tikai 2019. gadā. Savukārt Latvijai ir viens no zemākiem rādītājiem, un, sākot no 2010.gada, tas arī palicis viens no zemākiem. 2019.gadā Latvija ieņēma astoto pozīciju no apakšas. Starp Baltijas valstīm vismazākais pirktpējas paritātes rādītājs ir Lietuvai. Var secināt, ka Latvijā nav liela sakarība starp preču/pakalpojumu cenām un darba samaksu, tas arī mudina cilvēkus braukt prom uz valstīm ar augstāku labklājību. Piemēram, var redzēt, ka Dānijai šis rādītājs krietni pārsteidz ES vidējo.⁴⁴

⁴³ Minimālā alga ES. ES Statistikas biroju portāls EUROSTAT, pieejams: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=earn_mw_cur&lang=en [skatīts 22.03.2021].

⁴⁴ Purchasing power parities (PPPs), price level indices and real expenditures for ESA 2010 aggregates. ES Statistikas biroju portāls EUROSTAT, pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/prc_ppp_ind/default/table?lang=en [skatīts 25.03.2021].

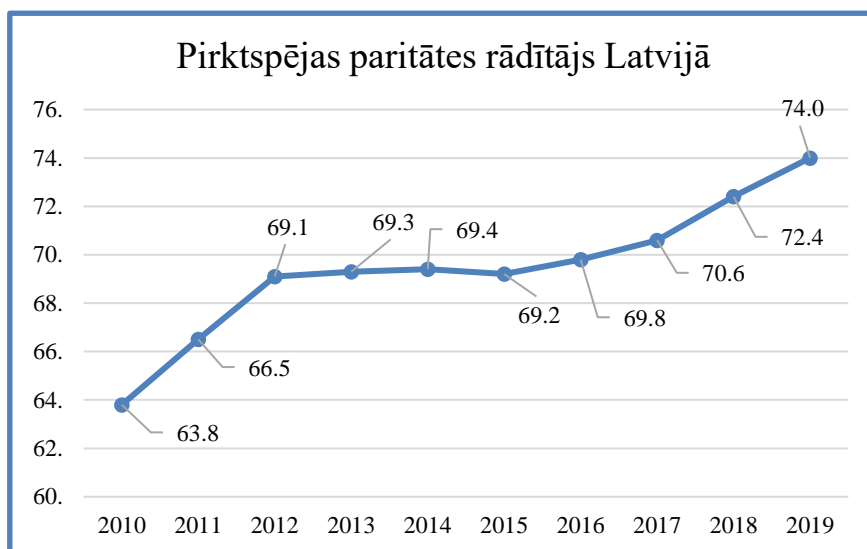
Pirkstspēju paritāte dažādās ES valstīs 2010. – 2019.gadā ⁴⁴

GADS	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Eiropas savienība – 27 valstis (no 2020.gada)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Rumānija	48.2	49.1	47.5	50.4	51.1	52.0	51.2	51.4	53.0	53.1
Bulgārija	45.7	48.1	48.0	48.2	47.2	48.3	49.1	50.4	51.4	53.2
Polija	59.7	58.6	58.1	58.2	58.9	58.7	57.2	59.6	60.5	61.1
Ungārija	60.6	59.7	58.8	58.4	58.5	59.5	61.1	64.1	64.4	65.6
Horvātija	70.2	67.7	65.9	65.4	64.8	64.2	64.7	64.9	65.6	65.7
Lietuva	59.5	60.6	61.3	61.5	61.8	62.0	63.1	64.5	65.9	67.1
Čehija	71.4	72.8	71.6	68.2	64.4	66.0	67.0	68.7	71.1	72.7
Latvija	63.8	66.5	69.1	69.3	69.4	69.2	69.8	70.6	72.4	74.0
Slovākija	66.3	67.9	68.3	68.1	67.7	68.4	72.5	75.2	76.8	78.7
Igaunija	67.7	68.6	70.5	72.4	73.5	74.8	76.0	77.9	79.7	81.3
Griekija	95.4	95.7	92.7	87.5	85.3	84.7	84.8	83.7	83.2	82.5
Portugāle	82.3	83.6	82.0	80.9	80.8	81.4	82.3	83.8	84.2	84.0
Malta	75.6	77.0	78.5	80.0	81.8	83.4	84.0	85.4	86.1	85.8
Kipra	92.5	93.7	95.7	95.3	94.9	92.2	89.6	89.6	89.8	90.6
Spānija	96.0	95.8	94.1	93.5	92.4	92.5	92.5	91.9	93.2	93.2
Itālija	1 02.2	1 01.8	1 01.2	1 02.2	1 03.2	1 02.8	1 00.9	1 00.5	1 00.3	99.5
Francija	1 12.9	1 12.9	1 14.3	1 12.5	1 12.7	1 12.5	1 12.3	1 12.1	1 11.4	1 08.8
Vācija	1 06.4	1 05.8	1 06.6	1 07.4	1 07.3	1 08.2	1 08.4	1 08.5	1 08.7	1 10.6
Beļģija	1 10.5	1 11.6	1 11.3	1 11.7	1 11.7	1 11.3	1 12.5	1 13.0	1 12.8	1 12.8
Austrija	1 11.3	1 11.5	1 10.1	1 10.5	1 11.5	1 11.1	1 11.9	1 12.9	1 12.7	1 13.7
Nīderlande	1 12.8	1 12.2	1 11.6	1 10.6	1 12.9	1 12.7	1 14.6	1 13.9	1 14.4	1 17.0
Īrija	1 12.2	1 11.6	1 11.4	1 12.5	1 14.3	1 12.6	1 14.4	1 15.7	1 16.7	1 20.1
Zviedrija	1 25.0	1 31.4	1 34.6	1 37.8	1 33.9	1 31.7	1 34.2	1 33.8	1 27.4	1 24.8
Somija	1 19.0	1 20.5	1 23.0	1 25.5	1 26.6	1 26.3	1 26.9	1 25.8	1 25.6	1 25.7
Luksemburga	1 22.3	1 21.4	1 22.7	1 24.1	1 23.4	1 22.6	1 22.7	1 23.5	1 24.9	1 26.1
Dānija	1 34.7	1 34.4	1 37.6	1 36.7	1 37.2	1 36.2	1 36.9	1 34.5	1 34.0	1 32.7

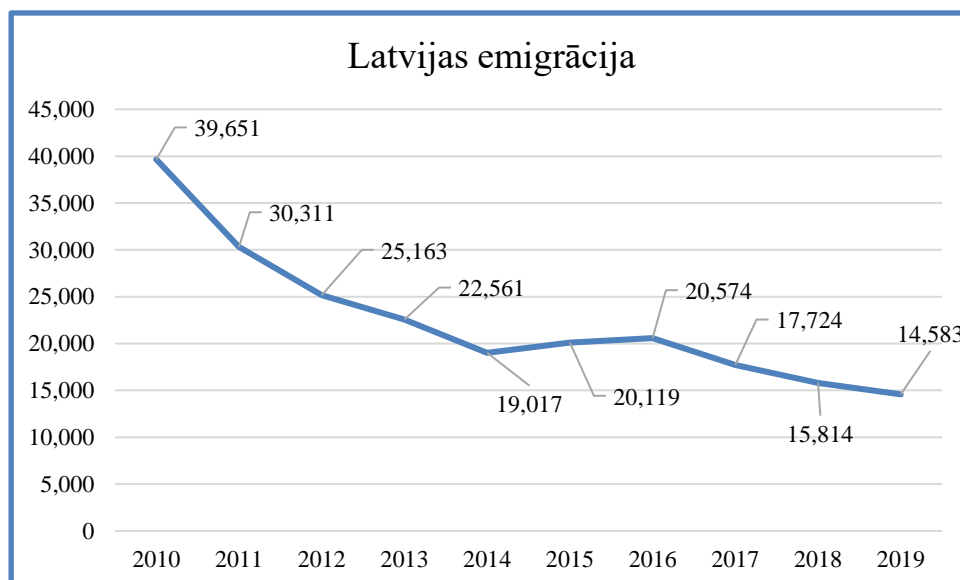
Attēlā 3.14 var redzēt, kā mainījies pirkstspējas paritātes rādītājs Latvijā par gandrīz 10 gadiem. Ir redzams, ka, salīdzinot ar krīzes gadu, rādītājs ir audzis aptuveni par 11 vienībām, bet tāpat tas pagaidām paliek zem vidējā ES līmeņa. Attēlā 3.15 ir attēlota Latvijas emigrācija par to pašu periodu, tā samērā ir krietni kritusi. Var izdarīt secinājumu, ka pirkstspējas paritātes līmenis ir viens no faktoriem, kas ietekmē emigrāciju – jo lielāka ir pirkstspējas paritāte Latvijā, jo ir mazāks emigrantu skaits.

⁴⁵ Autora aprēķins. ES Statistikas biroju portāla EUROSTAT dati.

⁴⁶ Autora aprēķins, Latvijas centrālās statistikas pārvaldes dati.

3.14.att. Pirktspējas paritātes rādītājs Latvijā 2010.-2019.gadā ⁴⁵

3.15.att. Latvijas emigrācija 2010.-2019.gadā ⁴⁶

Pirktspējas līmeņa rādītāju ietekmē preču/pakalpojumu cenas, tas arī ir viens no faktoriem, kāpēc pirktspējas paritātes rādītājs Latvijā ir zemāks par ES vidējo. Vēl tālākajā 2008. gadā “Neatkarīgā Rīta avīze” vēlējas noskaidrot, kādas ir cenu atšķirības starp vislētākajiem produktiem dažādās valstīs, ko patērētājs var atļauties nopirkt veikalā. Bija noskaidrots, ka Latvijā pat lētākais piens, sviests un maize ir dārgāki nekā Vācijā un Lielbritānijā, kaut šajās valstīs minimālā darba samaksa uz to laiku bija aptuveni piecas reizes augstāka. Arī Beļģijā tajos laikos darba samaksa četrkārt pārsniedza Latvijas līmeni, bet olas, eļļu, sviestu, pienu un banānus Beļģijā 2008. gadā bija iespējams nopirkt lētāk nekā Latvijā. Salīdzinot ar 2008. gadu šajā jautājumā maz kas ir mainījies, Vācijas, Lielbritānijas un Beļģijas alga tāpat krietni pārsniedz mūsējo, bet produkti viņiem maksā lētāk. Aizbraucot uz kādu no šīm valstīm, nav grūti salīdzināt preču un pakalpojumu cenas atšķirību starp mūsu cenām.

Būtiski ir arī tas, ka šodien, ienākot veikalā, var ieraudzīt, ka importa preces maksā krietni lētāk nekā mūsu valstī ražota produkcija. Visi šie faktori ietekmē gan Latvijas iedzīvotāju pirktspējas paritāti, gan mūsu labklājības līmeni.⁴⁷

3.6. Emigrācijas izraisītās problēmas valstī/darba tirgū

1. Kvalificēto darbinieku trūkums

Kvalificēto darbinieku trūkums ir viena no galvenajām problēmām darba tirgū, tā ilgtermiņā nopietni apdraud Latvijas konkurētspēju, ražošanas attīstību un ekonomikas izaugsmi. Prognozes liecina, ka tuvākajos gados situācija nemainīsies, tas saistīts ar 90. gados piedzīvoto tā saukto *demogrāfisko bedri* (skat. *apzīmējumu sarakstu*).

Uz problēmas nozīmību un būtību norāda Citadele Index pētījums, kurš bija veikts 2016. gadā. Pētījuma laikā katru ceturksnī savu viedokli izsaka 750 Latvijas uzņēmumu īpašnieki un vadītāji, rezultāti nebija apmierinoši. Par darbaspēka pieejamību kā ļoti labu uzskata tikai 1,5% aptaujāto, 24% uzskata darbaspēka pieejamību par labu, un lielākā daļa (66%) novērtējuši darbaspēka pieejamību kā sliktu vai ļoti sliktu.

Šodien darba tirgū ienāk tā saucamā “demogrāfiskās bedres paaudze” — 90. gados dzimušie. Problēma ir tāda, ka milzīga emigrācija un pavisam neliela dzimstība 90. gados mūsdienās rada ļoti lielu darbaspēku trūkumu, īpaši kvalificētā darbaspēka. Atbilstoši samazinās darba devēju iespējas izvēlēties sev piemērotu darbaspēku, kā arī tuvāko gadu laikā būtiski samazināsies potenciālo darbinieku skaits, salīdzinot ar tagadējo. Tādēļ ļoti svarīgi tagad motivēt un radīt darba apstākļus jauniešiem un darbaspējas vecuma iedzīvotājiem, lai viņi neemigrētu uz citām valstīm, savādāk darbaspēka trūkums Latvijā kļūs vēl izteiktāks.

Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) dati liecina, ka bezdarba līmenis Latvijā jau vairākus gadus saglabā noturīgo tendenci. Kvalificētu darbinieku pastāvīgi trūkst, bet bez darba pārsvara paliek cilvēki bez vai ar zemāku izglītību.⁴⁸

2. Depopulācija

Pēc interneta resursiem depopulāciju raksturo, kā kādas teritorijas iedzīvotāju skaita absolūtu samazināšanos. Prognozes liecina, ka depopulācija saglabāsies arī tālākajos gados.

⁴⁷ Salīdzinātas pārtikas cenas Latvijā un citās valstīs. Latvijas biznesa ziņu portāls, pieejams: <http://www.db.lv/zinas/salidzinatas-partikas-cenas-latvija-un-citas-valstis-126897> [Skatīts 28.03.2021].

⁴⁸ Ekonomika aug, bet dzimstība krīt. Ziņu portāls Latvijai, pieejams: <https://www.la.lv/ekonomika-aug-bet-dzimstiba-krit> [skatīts 30.03.2021].

Depopulāciju izraisa tautas dzīves līmeņa pasliktināšanās, ka arī sociālās sfēras nozaru finansējuma trūkums.⁴⁹

Katru gadu Latvijas ciemati zaudē civilizāciju, jo skumja patiesība ir tāda, ka ir ļoti grūti izdzīvot vietās tālu no pilsētām. Jo mazos ciematos Latvijā nav nekādas rūpniecības, sakarā ar ko nav iespējams nodrošināt iedzīvotājus ar darbu, kā arī infrastruktūra arī nav labā līmenī, piemēram, tas izsakas ar veikālu un transportu trūkumu. Problēmas aktualitāti un būtību mums attēlo ziņu portāla www.delfi.lv 2017.gada pētījums. Iegūti dati liecina, ka 2007.gadā Latvijā bija 7 724 ciemati, tad 2012.gadā to skaits bija jau 7006, un 2017.gadā ir palikuši tikai 6319, daļa apmetņu vienkārši izmira. Rezultātā Latvijā 10 gadu laikā zaudēja 1405 ciematu. Veicot aprēķinus, vidēji statistiskie dati liecina, ka katru stundu no konkrēta ciemāta aizbrauc 2 cilvēki, bet katru mēnesi Latvijā aptuveni “mirst” 12 ciemati. Piemēram, Vecumu pagastā pēdējos gados palika par deviņiem ciematiem mazāk, un tuvākajā laikā būs jālemj par apmetnes statusa atņemšanu arī citās vietās - iepriekš apdzīvotām, bet tagad nē.⁵⁰

3. Urbanizācija

Migrācijas dēļ palielinās pilsētas un to tuvumā dzīvojošo iedzīvotāju īpatsvars un samazinās ar lauksaimniecību saistīto iedzīvotāju skaits. Mūsdien liels nozīmīgums ietekmei uz Latvijas attīstību ir ne tikai lielam, bet ne mazāk svarīgs arī mazam pilsētam. Mazas pilsētas nodrošina lauksaimniecisko ražošanu un produktu pārstrādi, teritorijas un resursu efektīvāku izmantošanu; ir ievērojami tūrisma un atpūtas centri.

Emigrācija atstāj lielo ietekmi uz urbanizācijas problēmu tādējādi, ka katru gadu mums ir vērojamas iedzīvotāju samazinājuma tendences mazās pilsētās, īpaši lauku apvidū, bet savukārt Latvijas izglītības, kultūras, ražošanas, infrastruktūras attīstība notiek tieši lielajās pilsētās. Tas būtiski ietekme uz mazo pilsētu attīstību, kas rada virkni problēmu - tajās pasliktinās labiekārtojuma līmenis, ir nepietiekoši attīstīta aprūpes sfēra, tādēļ no mazajām pilsētām aizplūst darba resursi, pasliktinās demogrāfiskā situācija, ir zems dabiskais pieaugums, samazinās darba spējīgo iedzīvotāju īpatsvars un pieaug pensionāru īpatsvars.

Daudzas mazās pilsētas savu attīstību var saistīt ar kūrortsaimniecības un atpūtas industrijas attīstību, piesaistot ārvalstu kapitālu un orientējoties uz ārzemju viesu apkalpošanu.

⁴⁹ Digitālais mācību līdzekļu portāls Uzdevumi.lv. Demogrāfiskie procesi Latvijā. Skatīts internetā 30.03.2020. Pieejams: <https://www.uzdevumi.lv/p/geografija/9-klase/latvijas-iedzivotaji-teritorialais-izvietojums-7560/re-153d88ad-f8bd-4356-989b-cb687926fe52>

⁵⁰ Село в Латвии стремительно вымирает. Ziņu portāls DELFI, pieejams: <https://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/selo-v-latvii-stremitelno-vymiraet-bylo-7724-derevni-stalo-6319.d?id=49416735&all=true> [skatīts 31.03.2020].

Diemžēl šīs nozares attīstībai nepieciešama labi attīstīta infrastruktūra, un tuvākajos gados šo pilsētu strauja attīstība nav gaidāma.

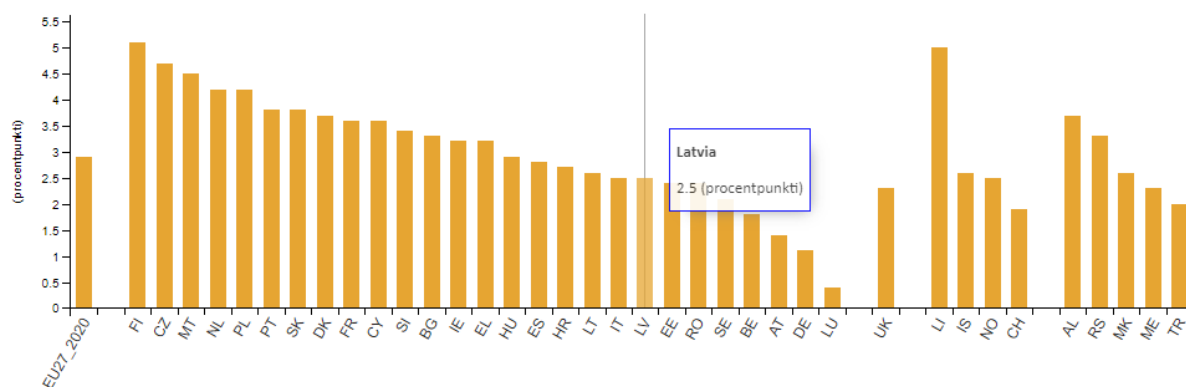
Vēl talajā 1995.gadā Rīgas zonā ietilpa viena trešdaļa no Latvijas pilsētu tipa apdzīvotajām vietām, slodze šajā zonā bija stipri augstāka nekā citās pilsētās. Galvaspilsēta koncentrējas arī daudz bojāto zemju, ir ekoloģiskas problēmas. Tā kā Rīgā ir daudz lielākas iespējas atrast darbu, iegūt vai paaugstināt izglītību, apmierināt kultūras un sadzīves vajadzības, tad uz Rīgu brauc daudz vairāk migrantu nekā pretējā virzienā. 1995.gadā Rīgas rajonā gandrīz katrs ceturtais nodarbinātais lauku iedzīvotājs strādājis pilsētā, pie kam 82 procenti no tiem brauca strādāt uz Rīgu.⁵¹

Pagajot vairāk par 25 gadiem, situācija nemaz neuzlabojas, bet tikai pasliktinājas, jo katru gadu Latvijas iedzīvotāju skaits krīt uz lēju, sakarā ar ko pirmam kārtam ciest mazas pilsētas un lauki.

4. Novecošana

Uz novecošanu ietekme vairākie faktori: piemēram, zemie dzimstības koeficienti, garāks paredzamais mūža ilgums, kā arī emigrācija arī ir viens no faktoriem. Tas saistīts ar to, ka parsvarā emigre iedzīvotāji darbspējas vecumā, sakarā ar ko samazinās aktīvo iedzīvotāju skaits un palielinās pensijas vecumā cilvēku skaits, kas izraisa lielas nesakarības iedzīvotāju vecuma struktūrā. No 3.16.attēla var redzēt, ka procentuāli Latvijas iedzīvotāju vecums par 10 gadiem ir palielinājies par 2,5%, bet tas ir zemāks par ES vidējo (2.9%). Šī problēma nav raksturīga tikai Latvijai, bet arī vairākam ES valstīm, var teikt, ka šī problēma par 10 gadiem neizceļas tikai Luksemburgai, Vācijai, Austrijai, Beļģijai un Šveicei, jo viņiem šīs radītājs nepārsniedz 2%. Luksemburga atkal ir līderos, viņai vecuma īpatsvara pieaugums par 10

Iedzīvotāju, kuriem ir 65 un vairāk gadu, īpatsvara pieaugums no 2009. gada līdz 2019. gadam

3.16.att. Vecuma īpatsvara pieaugums no 2009. līdz 2019.gadam⁵²

⁵¹ Latvijas urbanizācija un reģionālā attīstība. Latvijas vēstnesis, pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/27292> [skatīts 01.04.2021].

gadiem sastādījis tikai 0.4%. 2019. gadā varāk nekā piektdaļa (20.3 %) ES iedzīvotāju bija vecumā 65 vai vairāk gadi.

Ja mūsdienu novecošanas problēma nemainīsies un turpināsies arī nākotnē, tad Latvijā vienkārši nebūs kam strādāt, vai darbspējīgiem būs jāstrādā ar lielāko slodzi, lai nodrošinātu visus izdevumus tāja laikā esošiem pensionāriem. Prognozes liecina, ka tuvākajos 10 gados vecāku iedzīvotāju īpatsvars no iedzīvotāju kopskaita palielināsies vēl vairāk. Tas saistīts ar to, ka pensionēšanās vecumu sasniegs pēckara dzimušās paaudzes, kad bija verojami lieli dzimstības rādītāji. Šī paradība ietekmēs uz to, ka darbspējīgā vecuma iedzīvotājiem rādīsies lielāks slogs, jo viņiem būs jāsedz sociālie izdevumi, lai nodrošinātu vecumā cilvēkiem sabiedrībai dažādus nepieciešamos pakalpojumus. Prognozes arī rada, ka to iedzīvotāju īpatsvars, kuriem ir 80 un vairāk gadi, līdz 2100. gadam palielināsies vairāk nekā divas reizes, sasniedzot 14,6 % no kopējā iedzīvotāju skaita.⁵²

Latvijas demogrāfiskās prognozes

3.3.tabula

EUROSTAT prognozes Latvijai par iedzīvotāju vecumstruktūru līdz 2030.gadam, %⁵²

	2014	2016	2018	2020	2022	2024	2026	2028	2030
Bērnu % vecumā līdz 15 gadiem	14.7	15.1	15.4	15.5	15.5	15.1	14.8	14.6	14.2
Iedzīvotāju % vecumā no 15-64 gadiem	66.3	65.4	64.6	63.9	63.3	62.7	61.8	60.9	60.4
Iedzīvotāju % vecumā virs 65 gadiem	19.0	19.5	20.0	20.5	21.3	22.3	23.4	24.4	25.3
Iedzīvotāju % vecumā virs 80 gadiem	4.7	5.0	5.4	5.8	6.2	6.5	6.5	6.6	7.0
Pensijas vecuma iedzīvotāju proporcija pret iedzīvotājiem vecumā no 15-64 gadiem	28.6	29.8	30.9	32.1	33.6	35.5	37.8	40.1	41.9

EUROSTAT prognozes par iedzīvotāju vecumstruktūru bija sastādītas vēl 2013.gadā. Pēc tiem var redzēt, ka tiek prognozēts būtisks iedzīvotāju palielinājums vecumā grupās 65+ un 80+. Piemēram, ja salīdzinot ar 2020.gada, tad tiek prognozēts, ka iedzīvotāju vecums virs 65 gadiem 2030.gadā pieaugs par gandrīz 5%, bet iedzīvotāju vecums virs 80 gadiem par 1.2%.

⁵² Iedzīvotāju struktūra un novecošana. ES Statistikas biroju portāls EUROSTAT, pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing/lv [skatīts 04.04.2021].

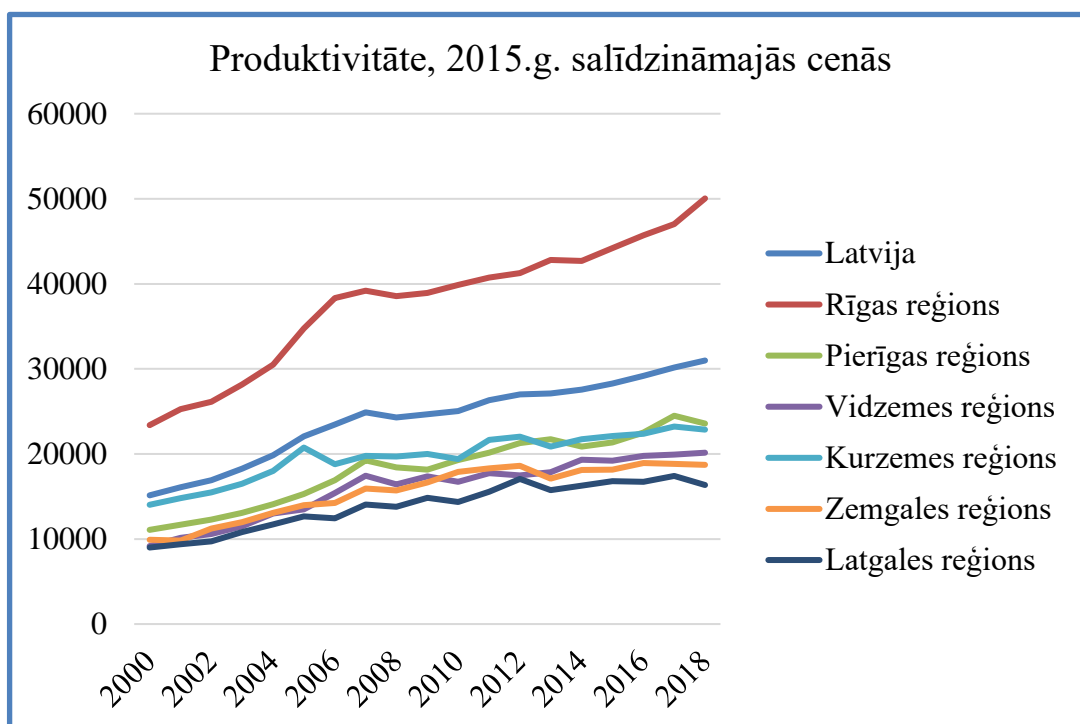
Var redzēt, ka pensijas vecuma iedzīvotāju proporcija pret iedzīvotājiem vecumā no 15-64 gadiem no 2020.gada līdz 2030.gadam prognozējami izaugs par 10%, kas ietekmēs uz novecošanas problēmu vēl straujāk.

EUROSTAT paredz, ka iedzīvotāju mediānais vecums palielināsies no 43,8 gadiem 2020. gadā un sasniegs augsto 46,7 gadu rādītāju 2030. gadā. Var secināt, ka ja līdz 2030. gadam darbības vecumu pārsniegušo iedzīvotāju īpatsvars pieaugs 1,33 reizes (jau ņemot vērā, ka pensijas vecuma sliekšnis pieaugs no pašreizējiem 62 līdz 65 gadiem), tad slodze uz darbības vecumu pieaugs 1,5 reizes.

Iedzīvotāju skaita samazinājuma tendence gan emigrācijas, gan negatīvā dabiskā pieauguma dēļ, saglabājas kopš pagājušā gadsimta 90.gadu sākuma un visticamāk turpināsies arī nākotnē.⁵³

3.7. IKP un produktivitātes vērtību dinamika

Lai noskaidrotu produktivitātes augšanas vai krišanas tempus, tiek aprēķināta produktivitātes vērtība laikā periodā no 2000. līdz 2018.gadam (*skat. 3.17.att.*). Katrā gada dati tiek pielīdzināti 2015.cenam, lai novērstu inflācijas ietekmi. Tādējādi no faktiskām cenām dabūjam reālas cenas. Tā kā produktivitātes aprēķinus bakalaura darba autore bija veikusi pati, tad dati iznāca ne īpaši precīzi, bet līdzīgi centrālās statistikas parvaldes datiem.

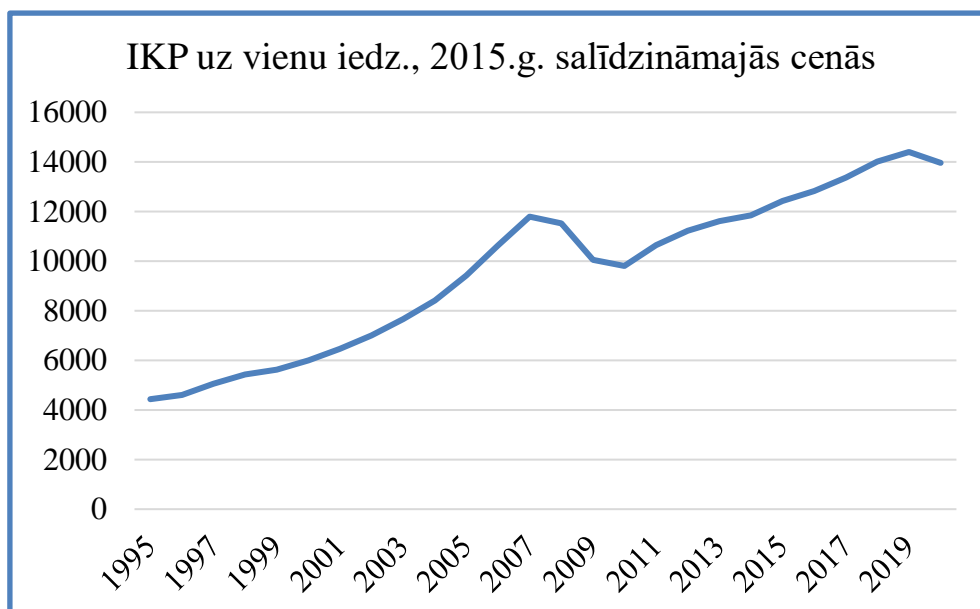
3.17.att. Produktivitātes vērtības dinamika, 2015.gada salīdzināmās cenās (2000.-2018.)⁵⁴

⁵³ Pētījums „Publisko individuālo pakalpojumu klāsta izvērtējums atbilstoši apdzīvojumam”. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas portāls, pieejams:http://www.varam.gov.lv/files/text/Petijums_1%20starpatskaite.pdf [skatīts 04.04.2021].

⁵⁴ Autora aprēķins, Latvijas centrālās statistikas parvaldes dati.

No dotas diagrammas var redzēt, ka produktivitātes vērtība kopš 21.gs. sākuma gandrīz vienmēr ir augusi, krīzes gadi arī nav īpaši ietekmējusi uz to. Var redzēt, ka Rīgas reģiona produktivitāte krietni pārsniedz Latvijas vidējo. Tas varētu būt saistīts, piemēram, ar lielāko kapitāla vērtību galvaspilsētā. Pēc aprēķiniem Latvijas produktivitātes vērtība laikā perioda no 2000. līdz 2018.gadam ir augusi aptuveni no 15134 euro līdz 30985 euro vērtībai, jeb tā izaugusi par 104.73%.

Attēlā 3.18 ir attēlota IKP uz vienu iedzīvotāju vērtības dinamika. Var redzēt, ka kopš 1995.gada tā ir augusi. Vienīgais kritiens bija pamanāms krīzes gados, bet tas nebija tik straujš, tas varētu būt saistīts, piemēram, ar kapitāla samazinājumu (investīcijām). Veicot aprēķinus, var konstatēt, ka IKP vērtība uz vienu iedzīvotāju no 1995. līdz 2020. gadam ir augusi par 214.97 % (no 4435 EUR līdz 13969 EUR). Bet savukārt IKP absolūta vērtība salīdzinājuma ar 2015.gadu no 1995. līdz 2020.gadam ir augusi par 140% (no 11021488 EUR uz 26554789 EUR).

3.18.att. IKP uz vienu iedzīvotāju, 2015.gada salīdzināmās cenās (2000.-2018.)⁵⁵

Tā kā uz Koba – Duglasa funkcijas vienadojumu ietekme ne tikai darbaspēks, bet arī kapitāls, produktivitātes faktors A un α , β elastības, nevar viennozīmīgi teikt, ka paaugstinoties emigrācijai, IKP samazinās, bet produktivitāte pieaug. Lai to noskaidrotu jāveic nopietni aprēķini, iekļaujot visus iespējamus faktorus. Tieši tāpēc, lai noteiktu emigrācijas ietekmi uz ekonomiku, bakalura darba autore balstas uz kvalitatīvas metodes analīzi, konkrēti uz ekspertu viedokļiem. Nakamajā nodaļā tiek apkopotas ekspertu intervijas, ar kuru palīdzību arī tiek izteikti secinājumi un priekšlikumi.

⁵⁵ Iekšzemes kopprodukts pavisam, uz vienu iedzīvotāju un uz vienu nodarbināto 1995 - 2020. CSP datu bāze, pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__VEK__IK__IKP/IKP010 [skatīts 07.05.2021].

4. REZULTĀTU ANALĪZE

4.1. Intervija ar ekspertiem

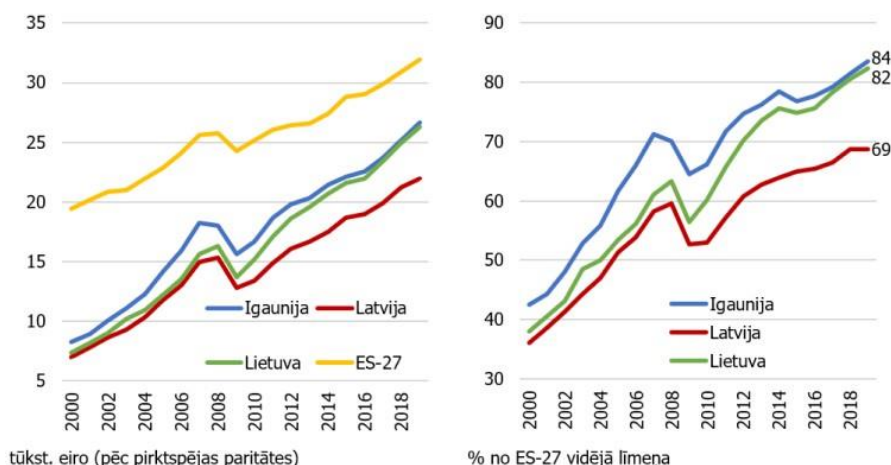
Lai detalizētāk izpētītu darbaspēka emigrācijas ietekmi uz kopējo ražošanas apjomu un produktivitāti reģionos un visā Latvijā, tiek intervēti eksperti. Pēc tam ekspertu viedokļi tiek salīdzināti savā starpā, ka arī salīdzināti ar teorijā sniegto informāciju. Interviju analīze palīdzēs bakalaura darba autorei sniegt secinājumus un priekšlikumus par pētāmo jautājumu. Bija aptaujāti pieci eksperti: Oļegs Krasnopjorovs, Silvija Kristapsons, Agnese Rožkalne, Irīna Skribāne un Inta Mieriņa. Intervijas jautājumi ir pievienoti 1. pielikumā.

1. Intervija ar Oļegu Krasnopjorovu

Latvijas Bankas ekonomists Oļegs Krasnopjorovs ir cieši saistīts ar emigrācijas jautājumu izpēti, viņa krājumā ir ļoti daudz dažādu zinātnisko rakstu un publikāciju. Tieši tāpēc viņa viedoklis bija ļoti svarīgs bakalaura darba jautājuma izpētē.

Intervijas gaitā O. Krasnopjorovs parādīja vairākus savus zinātniskos rakstus, kas ir cieši saistīti ar bakalaura darba tēmu. Piemēram, portālā makroekonomika.lv nesen bija publicēts viņa pētījums “Kā panākt Igauniju un Lietuvu”. Autors bija konstatējis, ka vidējais ienākumu līmenis Latvijā ir par trešdaļu zemāks nekā Eiropas Savienībā, laika izteiksmē tie ir aptuveni 15 gadi. Igaunijas un Lietuvas atpalcība no ES-27 vidējā ienākuma līmeņa ir divreiz mazāka nekā mums.

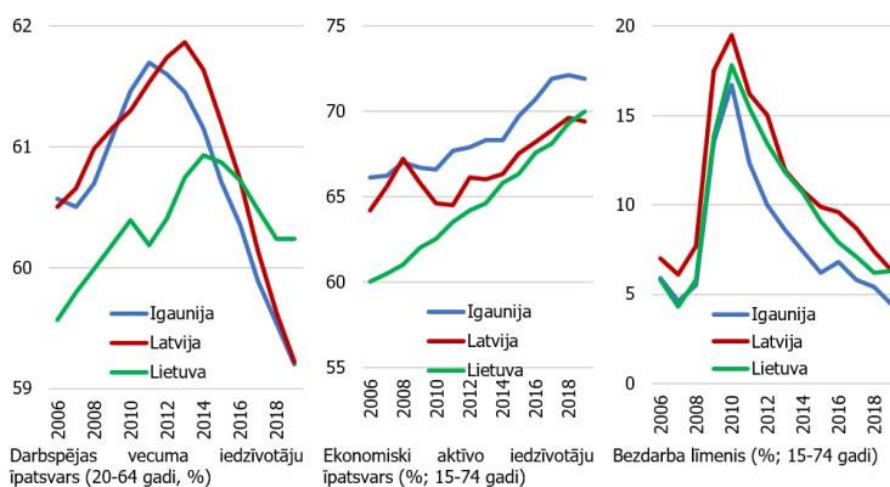
Autors secinājis, ka mēs atpaliekam arī no Igaunijas un Lietuvas, pie tam atpalcība no Igaunijas mums vienmēr ir bijusi. Vēl 21. gs. sākumā Igaunija bija mums priekšā par aptuveni 10 procentpunktiem, bet šobrīd Latvijas vidējais ienākumu līmenis ir par 20% zemāks nekā Igaunijā. Skumja patiesība ir tāda, ka pirms globālās finanšu krīzes ienākumu līmenis Latvijā un Lietuvā bija līdzīgs, bet pēdējo 10 gadu laikā Lietuvai ir vērojams izrāviens atšķirībā no Latvijas (*skat.4.1. att.*). Tādējādi tagad ienākumu ziņā mēs atpaliekam ne tikai no Igaunijas, bet arī no Lietuvas.

4.1.att. Iekšzemes kopprodukts uz iedzīvotāju Baltijas valstīs (pēc pirktspējas paritātes) ⁵⁶

Iekšzemes kopprodukts (IKP) uz iedzīvotāju (darba ražīguma, nodarbinātības līmeņa un darba slodzes reizinājums) Latvijā noturīgi atpaliek no Igaunijas un Lietuvas rādītāja. Savā pētījumā O. Krasnopjorovs bija nonācis pie secinājuma, ka ienākumu līmenis valstī ir atkarīgs no rādītājiem, kurus tieši ar to nesaista. Autors atzīmē, **ka lielāko daļu no starpvalstu ienākumu atšķirības nosaka tieši darba ražīgums jeb produktivitāte**. Piemēram, 11 no 15 procentpunktu lielās atšķirības ar Igauniju un 7 no 13 ar Lietuvu nosaka tieši produktivitāte. Arī būtiska ietekme ienākuma līmeņa attīstībā ir nodarbinātībai, piemēram, pēdējo desmit gadu laikā tieši nodarbinātības dinamikas dēļ Latvija arvien vairāk atpaliek no Lietuvas.

Savā pētījumā autors pēta nodarbinātību Baltijas valstīs pēc 3 rādītājiem – darbības vecuma iedzīvotāji, ekonomiskā aktivitāte un bezdarbs (*skat.4.2. att.*). Var redzēt, ka pēc 3 rādītājiem Lietuvai aizvadītajos gados bijis lielāks progress nekā pārējām Baltijas valstīm. Tā kā Lietuvai perioda sākumā bija pavisam zemāki rādītāji darbības vecuma un ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvarā, tad tā sasniedza augstākos rādītājus vēlāk nekā Igaunija un Latvija, atbilstoši tagad Lietuvai ir vairāk iedzīvotāju darbības vecumā, līdz ar to ekonomiskā aktivitāte arī paaugstinās. Var redzēt, ka Latvijas darbības vecuma īpatsvars ar katru gadu paliek zemāks, atbilstoši var izdarīt secinājumu, ka viens no faktoriem, kas ietekmē šo, ir emigrācija.

4.2.att. Darbības vecuma iedzīvotāji, ekonomiskā aktivitāte un bezdarbs Baltijas valstīs ⁵⁶

Runājot par produktivitāti, tad pēdējos gados produktivitātes pieaugums Latvijā bijis nedaudz straujāks nekā Lietuvā un Igaunijā. Daļēji tāpēc, ka zemāks bija sākotnējais līmenis, kuru ir vieglāk palielināt, ja pārējie produktivitāti ietekmējošie faktori paliek nemainīgi. Autors konstatējis, ka lai pieauguma tempus vismaz līdzšinējā apmērā saglabātu arī pie augstāka produktivitātes līmeņa, jāturpina īstenot **strukturālās reformas** (*skat. apzīmējumu sarakstu*).

Lai gūtu panākumus darbaroku rezervju aktivizēšanai, jāveic sekojošas darbības konkrētā nozarē:

1. **izglītība** - tās kvalitātes celšana, mūžizglītības pieejamība, digitālo prasmju uzlabošana;
2. **veselība** – kvalitatīvāka veselības aprūpe un veselīgāks dzīvesveids;
3. **nodokļu politika** – mazinot nodokļu slogu uz darba ienākumiem;
4. **nodarbinātības politika** - īpašu uzmanību veltot iedzīvotāju grupām un pašvaldībām ar zemu nodarbinātību.

O. Krasnopjorovs atzīmē, ja Latvija veiks strukturālas reformas, tad tas dos iespēju paaugstināt ekonomisko izaugsmi uz 1% gadā. Atbilstoši tas ļaus pēc 20-30 gadiem panākt vai vidējo ES līmeni, vai vismaz Lietuvu un Igauniju. Strukturālo reformu īstenošana, ļautu Latvijai vienas paaudzes laikā no trešās vietas labklājības ziņā pakāpties uz pirmo Baltijas valstu vidū.⁵⁶ Šis zinātniskais raksts palīdzējis bakalaura darba autorei atbildēt uz pirmajiem diviem jautājumiem.

Uz jautājumu par kopēja ražošanas apjoma un produktivitātes situāciju Latvijas reģionos O. Krasnopjorovs sniedza atbildi, pamatojoties uz centrālās statistikas pārvaldes datiem (*skat.4.1.tabulu.*). Neskatoties uz to, ka pēdējie dati ir publicēti par 2017.gadu, eksperts izsaka viedokli, ka nekas daudz nav mainījies par šo laiku.

4.1.tabula

Kopējais ražošanas apjoms, produktivitātes vērtība (IKP uz vienu nodarbināto)⁵⁷

2017	Iekšzemes kopprodukts, tūkst. Euro	Nodarbināto personu skaits pēc faktiskās dzīvesvietas un profesijas reģionos	Produktivitāte (IKP uz vienu nodarbināto)
LATVIJA	26962896	979004	27541.15
Rīgas reģions	14483156	353738	40943.17
Pierīgas reģions	4307947	196086	21969.68
Vidzemes reģions	1709276	88103	19400.88
Kurzemes reģions	2519158	113355	22223.62
Zemgales reģions	1990557	111783	17807.33
Latgales reģions	1916034	109447	17506.50
Rīga	14483156	353738	40943.17

⁵⁶ Krasnopjorovs, O. Kā panākt Igauniju un Lietuvu, pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/ka-panakt-igauniju-un-lietuvu> [Skatīts 16.04.2021].

⁵⁷ Autora aprēķins, Latvijas centrālās statistikas pārvaldes dati.

Daugavpils	761088	35368	21519.11
Jēkabpils	217715	10351	21033.23
Jūrmala	413226	24371	16955.64
Jelgava	592572	29960	19778.77
Liepāja	835320	31973	26125.79
Rēzekne	306159	14145	21644.33
Valmiera	384069	13649	28138.98
Ventspils	483367	17455	27692.18

Pēc dotās tabulas var konstatēt, ka mūsdienās vislielākā IKP vērtība uz vienu nodarbināto ir Rīgas reģionā, bet vismazākā Latgales reģionā. O.Krasnojorovs atzīmē, interesanti, ka Jūrmalai produktivitātes vērtība ir viens no viszemākajiem rādītājiem, bet tas varētu būt saistīts ar to, ka iedzīvotāji dzīvo Jūrmalā, bet strādā Rīgā, tieši tāpēc tas skaidro sakarību, kāpēc Jūrmalā ir liels iedzīvotāju skaits, bet mazs IKP rādītājs. Bet eksperts uzskata, ka darba produktivitāte Jūrmalā tomēr ir diezgan liela.

Izrēķinot produktivitātes vērtību, var konstatēt, ka jo mazāks ir nodarbināto personu skaits konkrētā reģionā, jo lielākā ir IKP vērtība uz vienu nodarbināto. Šādu tendenci var izskaidrot sekojoši, notiekot iedzīvotāju emigrācijai, kopējais kapitāla resurss gandrīz neizmainās, bet iedzīvotāju skaits, īpaši nodarbināto skaits krīt. Un dalot kopējo IKP uz mazāko skaitli iegūstam lielāku produktivitātes rādītāju. Bet tāda tendence izraisa nelīdzsvarotību valsts attīstībā, jo sanāk, ka darbaspēks nevar efektīvi izmantot visus kapitāla resursus, jo vienam darbiniekam nav nepieciešamības pēc liela kapitāla daudzuma. Atbilstoši ražoto preču un pakalpojumu daudzums arī krīt, bet ne tik strauji ka aug IKP uz vienu nodarbināto. Balstoties uz Koba- Duglasa funkciju, eksperts atzīme, ka šādā veidā tendenci mēs katru gadu varam vērot gan reģionos, gan Latvijā kopumā. Jo gan IKP uz vienu iedzīvotāju, gan darba ražīgums aug (pie nosacījumā, ka samazinās tikai darbaspēks (**L**) pārējie rādītāji no Koba-Duglasa formulas nemainās). Savukārt, pēc Koba – Duglasa vienādojuma, var izdarīt secinājumu, ka kopējais ražošanas apjoms pie straujas darbaspēka emigrācijas gan reģionos, gan Latvijā samazināsies, jo viens no rādītājiem samazinās (darbaspēks **L**). Katru gadu produktivitāte aug lēni (2-3% gadā), bet tomēr tā aug!

Uz jautājumu par emigrācijas ietekmi uz darbaspēka pieejamību, respondents atkal balstījās uz Koba – Duglasa funkciju, kurā darbaspēku apzīmē kā **L** rādītāju. O. Krasnojorovs atzīmējis, ka tas ir subjektīvs fakts, ka notiekot emigrācijas, samazinās arī darbaspēks.

Eksperts atzīmē arī interesanto faktu, ka no tā, ka iedzīvotāji emigrē no Latvijas, visi gūt savu labumu. Piemēram, emigranti gūst savu labumu ārvalstīs, jo savādāk, ja viņus viss apmierinātu, tad viņi arī neemigrētu, ka arī tās valstis, uz kurām brauc Latvijas emigranti, arī gūst savu labumu. Arī paliekošiem Latvijas iedzīvotājiem paliek labāk, jo visi pārējie ražošanas

funkcijas argumenti (**A**, **K**) paliek nemainīgi, **L** samazinās, kopējais ražošanas apjoms samazinās, bet mazāk nekā **L**. Atbilstoši darba ražīgums (**Y/L**) aug, līdz ar ko aug arī algas, un dzīves līmenis. Savukārt, ja iedzīvotāji dažus gadus nostrādājusi ārvalstīs un tad izlēma atgriezties, tad viņi atgriežas ar jaunam zināšanas un pieredzi, ar kuru viņiem būs iespēja dalīties tieši Latvijā. No emigrācijas izteiktām problēmām autors min to, ka, ja no Latvijas uz visu laiku emigrēs daudz augsti kvalificētu iedzīvotāju, bet Latvijā imigrēs iedzīvotāji no Āzijas valstīm ar zemu kvalifikāciju, kuri īpaši arī negrib mācīties, tad šāda tendence izraisīs negatīvu ietekmi uz valsts ekonomisko attīstību. Atbilstoši autors nonāk pie secinājuma, ka emigrācija ir problēma, kad no valsts aizbrauc kvalificēti iedzīvotāji, bet, ja tomēr iedzīvotāji pastrādā ārvalstīs, izlems atgriezties Latvijā, tad tas tieši otrādi – ļaus pacelt Latvijas attīstības līmeni.

No izplatītākiem emigrācijas iemesliem gan Latvijā, gan reģionos respondents min starpību starp darba ieņēmumiem, jo piemēram, citās valstīs par to pašu darbu var nopelnīt vairāk. Eksperts min tādu pieredzi, ka iedzīvotāji ir gatavi braukt iz Lielbritāniju, strādāt nekvalificētā darba vietā, sakrājot naudu, un tad atgriezties Latvijā, lai celtu savu māju. Eksperts uzskata, ka darba algu atšķirība ir primārais emigrācijas iemesls. Otrais iemesls ir bezdarba līmeņu atšķirības starp Latviju un tām valstīm, uz kurām brauc emigranti. Kā piemēru O. Krasnopjorovs min to, kad mums Latvijā bija 2009.gada krīze, tad mums bija liels bezdarba līmenis, un visi emigranti aizbrauca uz Lielbritāniju un Īriju.

Pamatojoties uz centrālas statistiskas pārvaldes datiem, respondents sniedz atbildi par to, kāda veida emigrācija (ārējā vai iekšējā) ir raksturīgā katrā Latvijas reģionā (*skat. 4.2.tabulu*).4.2.tabula

Iedzīvotāju skaita izmaiņu iemesli reģionos, 2020.gads ⁵⁸

LV006 Rīgas reģions	Pārcēlies uz citu teritoriju Latvijā	231891
	Pārcēlies uz ārzemēm	190829
LV007 Pierīgas reģions	Pārcēlies uz citu teritoriju Latvijā	141743
	Pārcēlies uz ārzemēm	81159
LV008 Vidzemes reģions	Pārcēlies uz citu teritoriju Latvijā	68616
	Pārcēlies uz ārzemēm	52530
LV003 Kurzemes reģions	Pārcēlies uz citu teritoriju Latvijā	58024
	Pārcēlies uz ārzemēm	79246
LV009 Zemgales reģions	Pārcēlies uz citu teritoriju Latvijā	80245
	Pārcēlies uz ārzemēm	62160
LV005 Latgales reģions	Pārcēlies uz citu teritoriju Latvijā	61736
	Pārcēlies uz ārzemēm	91041

⁵⁸ Latvijas centrālā statistikas pārvalde. Iedzīvotāju skaita izmaiņu iemesli reģionos. CSP datu bāze, pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__POP__IR__IRS/RIG050/table/tatatableViewLa1/ [Skatīts 16.04.2021].

No dotās tabulas var redzēt, ka 2020.gadā ārējā emigrācija bija vairāk raksturīga Kurzemes un Latgales reģionā, savukārt visiem pārējiem reģioniem iekšējā emigrācija.

No emigrācijas sekām eksperts min sekojošos punktus:

1. Ja iedzīvotāji emigrē no Latvijas, tad tas paaugstina algas līmeni.
2. Cik paradoksāli tas neskan, bet emigrācija paaugstina darba ražīgumu valstī.
3. Emigrācija paaugstina Latvijas dzīves līmeni.
4. Ja ņemt to pašu Koba - Duglasa funkciju, ja fiziskais kapitāls **K** un tehnoloģijas **A** paliek nemainīgas, **L** samazinās par 1%, **Y samazinās** par $1\% - \alpha$, atbilstoši **darba ražīgums Y/L aug**.
5. Savukārt alga, tā ka viņa ir tieši proporcionālā darba ražīgumam arī aug.
6. Paliekošiem iedzīvotājiem paliek labāk, ja citi Latvijas iedzīvotāji emigrē. Kā arī emigrējošie gūst savu labumu, un valstis, uz kurām viņi emigrē arī gūst labumu, jo tajās paaugstinās darbaspēks.
7. Trūkums ir gadījumā, ja no valsts aizbrauc kvalificēti darbinieki, kuri spēj Latvijā veidot kādu uzņēmējdarbību.

No ieteikumiem situācijas uzlabošanai eksperts nosaka, ka vajadzētu veikt strukturālas reformas - paaugstināt izglītības un veselības aprūpes kvalitāti. Tas ļaus paaugstināt dzīves līmeni, atbilstoši iedzīvotāji paliks Latvijā, bet tie kas bija emigrējuši, atgriezīsies atpakaļ.

2. Intervija ar Silviju Kristapsoni

Silvija Kristapsone ir Latvijas Universitātes asociētā profesore, viņas krājumā ir dažādi pētījumi, kas balstīti uz analīzes metodēm. Profesores pētniecības jautājumi ir saistīti ar dzīves kvalitātes aspektiem. Atbildot uz intervijas jautājumiem, profesore balstījās uz loģiskiem spriedumiem. Viņu viedoklis bija ļoti noderīgs bakalaura darba autorei konkrētu jautājumu izpētē.

Eksperte atzīme, ka 30 gadu garumā Latvijas ekonomiskā attīstība ir gājusi pozitīvā virzienā, jo var atcerēties, ka 90.gadu sākumā visa Latvijas un citu valstu ekonomika bija pilnīgi sagrauta (ražošana, transports un viss pārējais), mainoties valsts iekārtai un komandekonomikai uz tirgus ekonomiku. Par 30 gadiem, protams, arī ir bijuši dažādi satricinājumi pasaulē - globālas krīzes, kas ir ietekmējuši mūsu ražošanu. Piemēram, 90.gadu beigās bija vērojamas tā saucamas – Brazīlijas krīze, Krievijas krīze, kad atsevišķo Latvijas ražotāju produkcija nevarēja tikt sūtīta uz Krieviju, to neņēma pretī. Pirms pāris gadiem bija vērojami arī dažādi boikoti dažādam mūsu preču grupām, tas protams, arī ietekme uz mūsu ražošanas apjomu, ka savā ziņā rezervju uzņēmumi ir spiesti apstāties un cilvēkus palaist prom bezdarbniekos. Balstoties uz visu izteikto, S. Kristapsone atzīme, ka mēs esam ļoti atkarīgi **no globālas situācijas**. Arī esam

atkarīgi no mūsu kaimiņpartneriem. Kopumā var secināt, ka mūsu attīstība ir pozitīva, ja skatītos uz datiem, tad 2018.gadā IKP bija sasniedzis vidēji Latvijā 15 – 16 tūkst. EUR uz vienu iedzīvotāju, kas nav maz, bet Eiropas valstu vidū tas nav augsts rādītājs. Ja skatītos uz dinamiku, tad mūsu dinamika normālos laikos (kad nav krīzes) attīstījās pozitīvi, bet samazināšanās bija saistīta ar globālo vidi, tas nav bijusi atkarīga no kādiem Latvijas iekšējiem faktoriem. 2008. – 2010.gada krīze ieviesa kritienu atpakaļ, šobrīd tā ir kovidkrīze. Kopumā mēs attīstāmies, var būt ne tik ātri, cik pašiem gribētos.

Ja salīdzina mūsu Latvijas attīstības situāciju ar citam Baltijas valstīm, tad ļoti būtiski ir tas, ka jāvērtē iedzīvotāju skaits katrā valstī. Jo mēs zinām, ka Lietuvā pašlaik ir mazliet zem 3 milj iedzīvotāju, Igaunijā ap 1.3 milj. un Latvijā pie 1.9 milj. iedzīvotāju. Ir skaidrs, ka iedzīvotāju skaitam samazinoties, tomēr produktivitāte paaugstinās, ražošanas apjomi pieaug, atsevišķās nozarēs vairāk, citās var būt mazāk. S. Kristapsone min, ka valsts attīstība ir cieši saistīta ar tehnoloģiju un IT attīstību, piemēram, tagad kovidlaikā, faktiski jau pagājušajā gada sākumā atsevišķi eksperti izteica viedokli, ka tās valstis, kur IT līmenis ir augsti attīstīts, būs vinnētājas. Jo, piemēram, var redzēt, ka tagad mums notiek tā saucama “mājsēdēšana”, daudzi uzņēmumi ļauj darbiniekiem strādāt no mājām un pat ir ieteicams to darīt, atbilstoši tās nozares, kur to var darīt būtībā šodien pāriet uz citu ražošanu un darba veidu, bet nezaudē produktivitāti. Eksperte atzīmē, ka neskatoties uz to, ka 2020.gadā ražojoši uzņēmumi nevarēja atļauties iet strādāt mājās, pagājušajā gadā mums ir bijis viens no lielākiem eksportiem pēdējo 20 gadu laikā. Šajā brīdī mēs faktiski neesam samazinājuši savas aktivitātes tajās jomās un nozarēs, kur tas ir atļauts un kur šie tirgi ir vaļā, tā kā process notiek pozitīvā virzienā. Ja runā par Baltijas valstīm un vērtē to IKP attīstību pēc iedzīvotāju skaita un pēc tā, cik liela ir valsts, tad pirmajā vietā ir Lietuva, Latvija atrodas pa vidu un Igaunija ir trešajā vietā. Var teikt, ka Igaunijai tas ir saistīts ar to, ka iedzīvotāju skaits tajā ir divreiz mazāks nekā Lietuvai un par kādiem aptuveni 700 tūkst. mazāks nekā Latvijai. Iedzīvotājs ir viens no ražošanas līdzekļiem, bez cilvēka pagaidām nekas nevar notikt.

Pārejot pie jautājuma par Latvijas reģioniem, eksperte min to, ka mums Latvijā ir nespecifiskā situācija, kas ļoti reti ir pamanāma citās valstīs, ka mums ir viens lielais centrs - Rīga. Piemēram, mūsu kaimiņiem lietuviešiem tomēr lielas pilsētas ir Klaipēda, Kauņa, Viļņa, vismaz uzreiz var nosaukt 3 lielas pilsētas. Lietuvā tā iedzīvotāju koncentrēšanas ir izklidētākā pa teritoriju nekā tas ir Latvijā. Latvijā pašlaik iedzīvotāju skaits ir +/- 1.8 miljoni, Rīgā mēs esam aptuveni ap +/- 700 tūkst. Konkrēto skaitu ir grūti konstatēt, jo mums ir faktiskās un deklarētas dzīvesvietas. Rīga ir mūsu centrs, bet šobrīd par tādu dzīves centru ir kļuvusi faktiski arī Pierīga, jo tā mūsdienās ļoti attīstās, veidojas tā saucamais aglomerāts apkārt Rīgai ar savu pievilcīgo dzīvesvietu. Pierīgas teritorijas mūsdienās ļoti attīsta ražošana un rūpniecība. Var

uzsvērt Rīgas un Pierīgas vadošo lomu ekonomikā. Vissliktākā ekonomiskā attīstība ir Latgalē, ka saka eksperte - tas nav nevienam noslēpums. To var izskaidrot, pirmkārt, ar iedzīvotāju vecumstruktūru, jo var teikt ka Latgale ir vairāk novecojis reģions, tur faktiski ir tie cilvēki, kas ir pēcdarbspējas vecuma. Latgales jaunieši lielākā daļa jau ir paspējuši aizmugt gan uz Rīgu (iekārtoties, strādāt un dzīvot tajā), gan Pierīgu. Arī šajā reģionā ir izteikta emigrācija uz ārvalstīm. Latgalē ir jauzver akcents uz iedzīvotāju iespējam izglītoties un strādāt. Šajā reģionā tikai 2 pilsētas vēl uztur to Latgales aktivitāti un dzīvību. Tie ir Rezekne ar savu brīvo ekonomisko zonu un Daugavpils kā liels reģionālais centrs, bet par citam pilsētām ikdienā mēs maz ko dzirdam. Piemēram, ja būtu jānosauca kāds uzņēmums Krāslavā, Dagdā vai Balvos, tad būtu pamatīgi jāpadoma. Ka atzīme respondente, Latgale tas ir mūsu tā saucamais “vājais punkts” arī citās jomās ne tikai ekonomikā. Latgales vājāki attīstības iemesli varētu būt gan valstī izteikts viens centrs (visi cenšas kļūt uz Rīgu), nacionālais sastāvs, vecumsastāvs, kā arī nokļūšana bezdarba situācijā ir izteiktākā nekā kāda citā reģionā. Salīdzinājumā ja Latvija vidējais IKP rādītājs ir 15-16 tūkst. EUR uz iedzīvotāju, tad Latgalē uz vienu iedzīvotāju IKP tikai nedaudz pārsniedz 7 tūkst. EUR. Vissjaudīgākais IKP uz vienu iedzīvotāju ir Rīgas reģionā, Pierīgas reģionā šis rādītājs ir divreiz mazāk nekā Rīgas reģionā.

Par kopējā ražošanas apjoma un produktivitātes augšanu/krišanu reģionos, eksperte saka, ka nevar viennozīmīgi teikt, ka ir kāds reģions, kas tikai krīt un neattīstas, kā arī nav reģioni, kas tikai aug, jo ka jau bija minēts, mēs esam atkarīgi no globālas situācijas, no mūsu kaimiņvalstu situācijas u.tml.. Tas ir mainīgs atkarībā no ārējas situācijas, iekšējā situācija mums nav tik dramatiskā. Kopumā ņemot verā attīstību, lenāk vai straujāk Latvija visos reģionos attīstas uz priekšu – aug gan kopējais ražošanas apjoms, gan produktivitāte. Eksperte min to, ka ārpus Rīgas ir uzņēmumi, tiek celti arī jaunuzņēmumi, tiek piesaistītas ārvalstu investīcijas. Tad var secināt, ka izaugsme notiek, vienīgais jautājums ka kādā reģionā tas notiek strauji, bet kādā ne tik strauji. Ja runājot par faktoriem, kas ietekme uz attīstību, tie protams, ir kvalificēto darbinieku skaits un tā samazinājums, emigrācija un novecošanas. Respondente atzīme, ka mums vidējais iedzīvotāju vecums nemitīgi pieaug diez gan strauji no gada uz gadu, pensionēšanas vecums arī ir pacelts līdz 65 gadiem. Bet novecošana nav tikai Latvijas problēma, tā ir visas Eiropas problēma, ir iespējams ka kaut kad mēs varam sasniegt 67 gadu pensionēšanas robežu, kā ir līdzīgi citās Eiropas valstīs. Runājot par kvalificēto darbinieku pieejamību, tad eksperte atzīme, ka ja apskatīt Valsts Nodarbinātības aģentūras datus, tad var redzēt, ka piedāvāts darba vietu skaits ir diez gan plašs, bet nav tik viegli atrast cilvēkus, kas strādās kvalificētos darbos. Arī ir grūti dabūt tā saucamos “melnstrādniekus”, kur ir vajadzīgs roku spēks, jo piemēram, vasarā dažādas zemnieku savienības mekle darbiniekus, kas strādās lauksaimniecībā, bet viņiem nav tik viegli tos darbiniekus atrast, jo tomēr darbs ir smags. S.

Kristapsone atzīme, ka tā tiešam ir problēma, jo īpaši daudz imigrantu Latvijā arī nav, kas būtu gatavi veikt melnus darbus, piemēram ka tas notiek Lielbritānijā, kur tomēr darba samaksa krietni atšķiras no Latvijas. Darba algu Latvijā arī nevar celt, nerēķinoties ar darba ražīgumu, jo ir jāsabalance tas darba ražīgums un darba samaksas kapinājums, ka arī uz darba samaksu ietekme vēl citi vismaz 100 dažādi faktori. Bet kopumā darba samaksa Latvijā arī ir augusi, vienīgais var skatīties pēc jomām un nozārēm, jo kādās nozārēs tā auga straujāk, kādās nē tik strauji. Šobrīd arī likumdošana ir noteikusi paaugstināt minimālo darba samaksu.

Pārējot pie jautājumiem par emigrāciju, eksperte norāda, ka protams emigrācija būtiski ietekme uz darbaspēka pieejamību. Arī ir jāatzīme iedzīvotāju īpatsvars, kuri emigre, jo emigrācijā nedodas veci laudis. Pensionāri dodas emigrācija tad, ja viņus ārvalstīs kāds gaida, ja tur priekšā jau ir bērni vai mazbērni, ja cilvēks šeit ir palicis viens, un ja Latvijā īsti jau nav ko zaudēt. Balstoties uz iepriekšēja gadu statistikas, eksperte arī atzīme, ka emigrācijā dodas parasti cilvēki 20-40 gadu vecumā kopā ar bērniem, vairākiem bērni arī dzimst valstīs, kur viņi uzturas. Un tad rodas jautājums, vai tad kadreiz šādi cilvēki vai viņu bērni atgriezīsies Latvijā. Bet šī problēma ir izteikta ne tikai Latvijai, bet vairākam valstīm. Respondente atzīme, ka mums ir imigrācijas valstis (Francija, Vācija, Lielbritānija, Īrija, Spānija u.t.t.) un emigrācijas valstis (parasti ir bijušas padomju valstis – Latvija, Lietuva, Polija, Čehija, Slovākija u.t.t.). Emigrācija noteikti atstāj ietekmi uz darbaspēka pieejamību, jo dodas prom jaunie iedzīvotāji darbaspējas vecumā, atbilstoši Latvijai paliek reķināties ar mazāka darbaspēka resursa pieejamību.

Respondente atzīme, ka emigrācija, protams, ir problēma, pie tā ilgtermiņa. Ne velti mums Latvijā ir diasporas pētniecības centrs jau 20 gadus. Jo faktiski kopš 1991.gada mēs kļūstam arvien mazāk, mums ir izteikta depopulācija, kas ir 2 faktoru rezultāts – dabiskie demogrāfiskie procesi (dzimstība < mirstību) un migrāciju procesi, jo emigrācija pārsniedz imigrāciju. Bet respondente uzsver, ka ja mēs ejam mazumā, tad tas nozīme, ka arī vajadzības mums arī būs mazākas. Sanāk, jo mazāks ir iedzīvotāju skaits, jo mums mazāk ir vajadzīgs ko patērēt.

No emigrācijas iemesliem eksperte min labākas mācību iespējas, labākie dzīves apstākļi, labāka materiālā situācija, labāk apmaksāta darba meklējumi, kā arī būtiskais iemesls noteikti ir ģimeņu apvienošanas. Arī piemēram, vairāk jauniem cilvēkiem emigrācijas iemesls varētu būt mobilitātes faktors, kad cilvēks saka aizdomāties “kāpēc man jādzīvo šeit, ja es varētu ceļot un mainīt dzīvesvietas, baudīt un iepazīties ar pasauli”. Arī S. Kristapsone atzīme, ka no Latvijas puses mēs nevaram sūdzēties par mūsu izglītības sistēmu, bet bieži vien mūsu mazā valstī cilvēks nevar atrast agstākas izglītības programmu, ko viņš grib studēt, jo Latvijā nepiedāva visas iespējamās sīkas nianšes atbilstošās jomās. Cilvēki vecumā 50+ arī dažreiz dodas prom, lai pastrādātu ārzemēs un nopelnītu lielāko pensiju, atgriežoties atpakaļ, tādējādi

saņemot pēc tam gan Latvijas pensiju, gan ārzemes pensiju. Mēs neskaitāmos pie augsti attīstītam valstīm, atbilstoši mūsu iedzīvotāju resursi ir ļoti ierobežoti, tieši tāpēc bieži emigrāciju izraisa tā materiāla puse. Runājot par konkrēti Latvijas reģionu iemesliem, tad tas ir atkarīgi no ekonomiskās situācijas, eksperte atzīme ka starptautiskā emigrācijas situācija reģionos varētu būt līdzīga, iespējams no Rīgas reģiona brauc mazāk. Parējos reģionos nav tā reģionāla centra, sakarā ar ko nav tik lielas attīstības kā Rīgas reģionā, nav iespējas cilvēkiem sevi realizēt. Atbilstoši ja iedzīvotāju nav atbraukuši uz Rīgu vai nav šeit palikuši, tad viņi vistīcāmāk skatīsies pāri Latvijas robežam.

Rīga spēle vislielāko lomu Latvijas iekšējā migrācijā, pirmkārt, jaunieši dodas studēt, jo Rīga tiešām ir ļoti daudz studiju programmu salīdzinājumā ar citām pilsētām, piemēram Rīgas Stradiņa universitātē ir specifiskās studiju programmas, kurās nav citās Latvijās pilsētās. Ja runāt par tehniskajam lietam, tad vairākam augstskolām ir filiāli un Latvijas teritorija ir pārklāta ar daudzām sociālam studiju programmām. Otrkārt, ja cilvēks ir darba meklējumos, tad, protams, viņš arī skatīsies uz Rīgu, jo šeit darba piedāvājums ir lielāks, iespējas ir dažādākas. Bet viennozīmīgi nevar teikt, ka visi skrien tikai uz Rīgu vai uz lielajiem centriem, jo viss ir atkarīgs arī no cilvēka, kāda cilvēkam ir piesaistes vieta. Jo piemēram, ja viņam ir māja, zeme un tehnika laukos, tāds cilvēks protams biežāk veidos zemnieku saimniecību vai individuālo uzņēmumu, atbilstoši paliks konkrētājā reģionā, pagastā un laukos strādas un attīstīsies. Respondente atzīme, ka tādas piemērus mums ļoti daudz rada televīzijā, tas protams ir pozitīvi, savā ziņā tas arī ļaus piebremzēt iekšējo emigrāciju, jo ja iedzīvotājam ir resursi un zināšanas, un viņš grib attīstīties, tad viņš nekur neskries citur. Eksperte uzskata, ka ražojošam zemnieku saimniecībam, kas ir atraduši pareizo nišu, ir lielas perspektīvas.

Kā emigrācijas sekas eksperte, pirmkārt, atzīme, ka tas ir iedzīvotāju skaita samazinājuma turpinājums, jo ja skatīties uz prognozēm, tad 2050.gadā mēs varētu būt kaut kur 1.3 – 1.5 miljoni, tik cik šodien ir Igaunijā. Tas ir saistīts gan ar emigrācijas sekām, gan ar novecošanu, gan tas ka mēs esam mazāk reproduktīva vecuma iedzīvotāji. Arī no Latvijas imigrantiem, kuriem ir piešķirti bēgļu statusi, ļoti maz kuri paliek Latvijā. Bet eksperte norāda, ka tagad iedzīvotāju skaita samazinājumu, ja runājot konkrēti par darbaspēku, mēģina kompensēt ar dažādu izglītības formas pilnveidošanas mēģinājumiem, ir domas padarīt populārāko arī profesionālo izglītību, mehanizēt un intensificēt daudzus darbus. **Jo ja mēs paliekam mazākā skaitlī, tad ar tehnoloģiju palīdzību mēs darba ražīgumu varam nodrošināt.** Tiek meklēti jaunie ražošanas veidi un risinājumi. **Pie labas izglītības neliela skaitā valsts var kompensēt iedzīvotāju iztrūkumu un attīstīties pilnīgi normāli.** No emigrācijas problēmasm eksperte, otrkārt, atzīme darbaspēka samazinājumu, jo dodas prom darbspējīgā vecumā iedzīvotāji. Un neskatoties uz to, ka mums katru gadu arī ienāk jaunie

iedzīvotāji tajā darbspējīgajā vecumā, piemēram, tie ir jaunieši, kas ir pabeigusi skolas, bet jāpatūr prātā, ka dzimstība kopš 90.gadu beigām ir salīdzinoši zema ar dažādiem kāpumiem atsevišķos gados . Atbilstoši mums šajā darbspējīgajā vecumā ienāk salīdzinoši neliels skaits. Ja emigrācijā ir devušas jaunas sievietes 20-40 gadu vecumā, tas nozīmē , ka ārzemēs dzimst pietiekošs skaits mūsu Latvijas iedzīvotāju. **Tādējādi mēs pazaudējam ne tikai darbaspēku, bet arī nākotnes darbaspēku, nākotnes iespējamās mātes, un protams, kopumā iedzīvotāju skaits arī ietekme visu Latvijas ekonomiku.**

Ieteikumi situāciju uzlabošanais ir sasaistami kopā ar politiku un pārdomām, kas notiek ar Latviju, Latvijas iedzīvotājiem un Latvijas ekonomiku. Piemēram, eksperte norada, ka šodien arī tiek domāts par bērnu pabalstu palielināšanu , ar kuru palīdzību mēģinātu arī dzimstības jautājumus risināt, stimulēt, lai ģimenes nepaliktu tikai pie 1 vai 2 bērniem, lai tomēr ir tas 3.bērns vai var būt pat vairāk. Pie šī jautājuma Igaunijā strāda jau sen, un viņi šo jautājumu tīri labi risina, jo Igauniem nav iedzīvotāja skaita samazināšanas . Igaunijā dzimstība ir noturēta stabila līmenī ar labiem pabalstiem, kas viņiem ir jau kādi 10 gadi raksturīgi. Darīts tiek, par to ir jādoma ilgtermiņa jebkurai valstij , ja mēs negribam pazūst no zemes virsmas. Viss ir atkārtīgs no globālas un apkārtējas situācijas, jo piemēram pandēmiju mēs neviens negaidījām, bet tagad mēs jau ar to dzīvojam 2.gadu. Tagad mēs arī paši saprotam un apzināmies, kāda ekonomika ir jāveido, kādas vispār vajadzības cilvēkiem būtu nepieciešami (kādas preces ir nepieciešamas), ja mums ilgstošāk ir jādzīvo tajos ierobežojošos apstākļos.

Eksperte izsaka savu viedokli, ka ražošanas apjomi un efektivitāte var būt mainīties atsevišķajās nozarēs, jo mūsdienu situācija prasa meklēt jaunas nišas, jaunus uzsvērus. Jo kā visi saka, tā ka mēs dzīvojam līdz šim, tā diemžēl mēs laikam dzīvot vairs nevarēsim. Būs jāmaina gan brīva laika pavadīšanas veidi, gan dzīves veids , tas vajadzības, kas mums līdz šim ikdienā likas pašas par sevi saprotamas , tagad mēs mainām uz citām. Viss notiek pozitīva virzienā ekonomikā, ejam gan augšupā, gan iekrītam kāda bedrītē, jo tomēr it ekonomikas cikli. Pandēmija mums sakrīt pēc tā laika (2008.-2010.) ar ekonomisko ciklu kā tādu īstermiņā.

3. Intervija ar Ekonomikas ministrijas ekonomisti Agnesi Rožkalni un analītiķi Irīnu Skribāni

Intervija ar Ekonomikas ministrijas pārstāviem bija ļoti noderīga bakalaura darba autorei, jo tā palīdzēja iedziļināties konkrētos jautājumos, kas skar emigrāciju.

Latvijas ekonomisko attīstību kopš neatkarības atgūšanas ekspertes verte ļoti pozitīvi, jo progress ir acimredzams. Vairākkārt pieauga gan ražošanas apjoms, gan produktivitāte kopumā. Pēc visiem rādītājiem Latvija mazliet atpaliek no Lietuvas un Igaunijas. Bet pēc ražošanas apjomiem noteikti mēs neatpaliekam, jo teritoriāli un pēc cilvēku skaita mēs esam

dažādas valstis. Igaunijā kā mazākajā valstī IKP apjoms būs mazāks, bet rēķinot uz vienu iedzīvotāju tas būs nedaudz lielāks. Lietuvai IKP būs lielāks, jo tā teritoriāli ir lielākā starp 3 Baltijas valstīm. Ekspertes atzīme, ka arī pēc Koba – Duglasa funkcijas sanāk, ka ja cilvēku skaits lielāks, nostrādātais kapitāls lielāks, atbilstoši iznākums ir lielāks. Bet ja skatīties uz relatīvo rādītāju (rēķinot uz vienu iedzīvotāju), tad, jā, mēs nedaudz atpaliekam, no mūsu kaimiņvalstīm.

Ekspertes norāda, ka tīri no sajūtas viedokļa un no tā, ko mēs lasam, redzam presē, dažādos apspriešanos, acīmredzams, ka visveiksmīgāk attīstas Rīgas un Pierīgas reģions, smagāk iet tiem reģioniem, kas ir tālāk. Latgales reģions ir mūsu sāpe. Iemesls ir tāds, ka tirgus ekonomikā viss ir atkarīgs no tā, cik ir augstas ekonomiskās aktivitātes, cik labvēlīga ir uzņēmējdarbības vide reģionā, cik ir pieejami darba resursi, cik liels atbalsts ir sniegts uzņēmumiem, cik tālu uzņēmums atrodas no gala patērētāja, jo transportizdevumi ir arī diezgan lieli, u.c.faktori. Piemēram, Rīgas un Pierīgas reģionos, kur koncentrējas pārsvarā lielākoties visas ekonomiskās aktivitātes, ir labāk attīstīta infrastruktūra, tieši tāpēc ir tik lielas salīdzinošas disproporcijas starp reģioniem. Ekspertes atzīme, ka, diemžēl, mūsu valsts ekonomika ir monocentriskā, ap Rīgu koncentrējas lielākas aktivitātes. Ja salīdzinot ar Lietuvu, tur ir vairākas pilsētas. Pilsētas ir kodols, ap kuram viss tas koncentrējas. **Monocentriskā teritoriālā struktūra ir viens no iemesliem kāpēc sanāk šādas disproporcijas.** Tāpēc uzņēmumiem ir izdevīgāk koncentrēties tuvāk ostam, dzelzceļu tīkliem u.tt.

Pandemija mums parādīja, ka diezgan daudz var darīt attālināti, un iespējams ka ar laiku šis aspekts būs savādāks, jo ja strādāt attālināti, tad nav starpības, kur es atrodos. Daudz kas var mainīties. Respondentes min, ka ir tādi cilvēki, kuri pabeidzot augstskolas, aizbrauca strādāt uz ārzemēm un pandemijas laikā atgriezās, saglabājot darbu ārzemē un darba algu. Un tagad viņi šo darbu pilda te pat Rīgā. Ekspertes atzīme, ka šis aspekts (attālināts darbs) līdz galam vēl nav izpētīts.

IKP vienmēr aug labvēlīgajos apstākļos un stabilajā ekonomikā, mēs visu laiku redzam pozitīvas tendences. Vienā reģionā tas ir straujākas, citos lēnākas, bet tie aug. Kad ekonomika piedzīvo šoku krīzi, tad protams notiek korekcijas, un ekonomikā ir zaudējumi, vienos reģionos vairāk, citos mazāk. Reģionāla statistika iet ar nelielu nokavēšanos. Iespējams ka kadreiz krīzes laikā zaudējumi būs lielāki tieši tajos reģionos, kur mēs redzam ļoti augstas aktivitātes, bet mazākie zaudējumi būs tur, kur ir zemākā tā aktivitāte. Pagaidām tādas statistikas nav un tendences nav vērojamas. **Krīze savā ziņā būs tas ģenerators, kas mazinās tas disproporcijas.** Kopumā, protams, IKP un produktivitāte aug visos reģionos, ja skatīties ilgtermiņā.

Ekspertes atzīme, ka nevar būt nekādu šaubu, ka emigrācija atstāj ietekmi uz darbaspēka resursa pieejamību. Tīri skaitliski, brauc prom cilvēki darbaspējas vecumā - ekonomiskie aktīvie iedzīvotāji. Viennozīmīgi tas ir tas, kas rada zaudējumus ekonomikā. Bet no otras puses Eiropā ir atverti darba tirgi, un cilvēkiem ir dota iespēja meklēt darbu. **Brīva darbaspēka kustība ir tas, kas varētu mazināt bezdarba sekas.** Ja mūsū valstī ekonomiskas aktivitātes ir vājas un bezdarba līmenis ir augsts, tad migrācija zināmā mērā nolīdzina to lietu un mazina negatīvas sekas. Ir nozāres, kas jūt, ka cilvēki aizbrauca prom, piemēram, mediķi, ļoti daudz Latvijas mediķu brauc un atrod labāk atalgotos darbus pēc savas profesijas ārpus Latvijas. Tas noteikti vaina veselības aprūpes sistēmu. Mūsdienu apstākļos var būt arī nebūtu tik sāpīgs Covid sitiens, ja iepriekš mēs būtu kaut kādus pasākumus veikuši, lai šos specialistus saglabātu mūsū valstī. Viena atbilde varētu būt, ja mēs skatāmies kopumā, otrā atbilde, ja mēs skatāmies atsevišķās nozārēs, cik tas ir sāpīgi valstī.

Ekspertes atzīme arī būtisko kvalificēto strādnieku emigrācijas ietekmi, par kuru mēs uzreiz nevaram aizdomāties. Piemēram, ja cilvēks Latvijā mācījas budžetvietā, kur viņam valsts sedza maksājumus, un ja viņš pēc tam izglītotais kvalificētais speciālists brauc prom, tad visa šī atdeve nāk kādā citā valstī. Respondentes norāda, ka zinātniekiem mūsdien ir sekojošā ideja - valstis, kuras piesaista emigrāntus, būtu jāmaksā tiem valstim, kuras šos cilvēkus izglīto, kaut kādu nodokli izdomāt, lai maksātu par šīm darba resursiem. Bet tās nav īstenojies, tas pagaudām ir tikai ideja. Emigrācija ir demogrāfiskā problēma, tā ir problēma darba resursu mazināšanās un trūkumā. Ekspertes doma, ka lielākā daļa, kas brauc ārzemēs strādāt ir tie, kas dzīvo reģionos. Un tā kā reģionos ir tā zemākā ekonomiskā aktivitāte, tad tas vel vairāk vājina šīs vietas. Bet no otras puses, ja paskatīties uz to pašu Latgales reģionu, kur bezdarba līmenis ārkartīgi aug (tas ir daudz augstāks nekā vidēji Pierīga un vidēji Latvijā), tad ekspertes norāda, ka Latvijas reģionu bezdarbnieki, kas atrod darbu ārzemēs, dod arī pienesumu savam reģionam, jo tajā samazinās bezdarba līmenis. Arī zināms labums ir tāds, ja cilvēks brauc strādāt ārzemēs, bet pēc tam atgriežas un tere naudu Latvijā, vai piemēram naudas parvādumi (atbalsta finansiāli savas ģimenes), kas nāk Latvijā no citām valstim. No šī viedokļa cilvēks var aizdomāties, kas ir labāk, būt mājās un potenciāli veidot un piedāvāt savu darbaspēku mājās konkrētājā reģionā, vai braukt un pelnīt naudu, kur tas ir iespējams.

Aplūkojot statistiku, starptautiskās migrācijas rezultātā Latgale, Kurzeme, Vidzeme un Rīga ir zaudējusi proporcionāli vairāk iedzīvotāju nekā Pierīga un Zemgale. Bet Rīga un Pierīga kompensē tos zaudējumus ar iekšējo migrāciju. Pierīga ir tas reģions, kur pagaidām iedzīvotāju skaits pieaug, migrācijas saldo ir pozitīvs. Tas nozīme, ka iedzīvotāji no laukiem vispirms aizbrauc uz ekonomiski aktīviem reģioniem, pilsētām studēt vai strādāt. Iespējams, ka pēc tam tie paši iedzīvotāji brauc kaut kur tālāk ārzemēs turpināt studijas vai mekle labāko

darbu. Piemēram, zināmā mērā cilvēks dod savu pienesumu reģionam, ja viņš brauc strādāt ārzemēs un uztur savu ģimeni, kas ir palikusi Latvijā. Bet cilvēku skaits samazinās un tam ir ilgstošas negatīvas sekas reģionos.

Ekspertes atzīme arī citas emigrācijas problēmas, izņemot demogrāfijas un darba tirgus situāciju. Piemēram, ja mazinās cilvēku skaits kādā noteiktā novadā vai reģionā, tad neefektīva kļūst pati infrastruktūra, tā relatīvi kļūst dārgākā, to uzturēt paliek dārgi un neizdevīgi. Jo uzturēt 10 cilvēkiem tā ir viena lieta, bet 1000 cilvēkiem, tā ir cita lieta. Piemēram, ja skolā skolotājam ir 10 bērni, tad, protams, tas nav izdevīgi. **Infrastrukturā uzturēšanas izmaksas stipri sādardzinās.** Bet tie iedzīvotāji, kas paliek, tiem attiecīgi arī vajag mainīt savas dzīves modeli - bērniem jābrauc uz reģionālo centru uz skolu, tas prasa laiku un tas arī zināms stress ģimenei. Jo var redzēt, ka bija veiktas skolu reformas, slēgtas skolas vairākos novados. Arī veselības aprūpes sistēma tiek slēgtas slimnīcas, un tiek pārceltas uz reģionu centriem. Tā ir problēma, jo nav izdevīgi uzturēt to pašu skolu vai slimnīcu, ja apkaimē ir nedaudz cilvēku.

Runājot par emigrācijas veidiem, tad no reģioniem vairāk izteikta kustība uz reģionāliem centriem, bet Rīgā vairāk tā starptautiskā jeb ārējā emigrācija. Ekspertes min, ka ir arī tā saucama pierobežu darbaspēka kustība. Piemēram cilvēks dzīvo Valkā, bet strādā Valgā, tas arī ietekme uz Latvijas darbaspēka pieejamību. **Problēma ir tāda, ka cilvēki brauc strādāt ārzemēs, viņi maksa nodokļus tur, bet tajā pati laikā viņi dzīvo Latvijā.** Piemēram, ja cilvēks pusgadu dzīvo ārzemēs, bet pārējo laiku dzīvo Latvijā, tad viņš var izmantot visas valsts apmaksātas veselības aprūpes pakalpojumus (piemēram, bērnu zobārstniecība u.c.). Ir programmu pakalpojumi, kurus valsts sedz no valsts budžeta. Bet ja cilvēki nav maksājuši nodokļus Latvijā, tas nozīmē, ka tie cilvēki, kas paliek Latvijā un attiecīgi veic nodokļu iemaksu nodokļu budžetā, tie zināmā mērā apmaksā arī tiem cilvēkiem, kas nodokļus nemaksa. Tas ir jautājums diez gan jūtīgs.

Respondentes nosauc sekojošus ieteikumus situāciju uzlabošanai. Vajag radīt iekšzemes ekonomikā labi atalgotas darba vietas, jo tomēr galvenais emigrācija iemesls - nav pietiekami daudz piedāvātu darba vietu un nav attiecīgais atalgojums, kas apmierinātu cilvēkus. Ir jādoma par to, lai Latvijā būtu tādas ražotnes, attīstītas nozāres, augstu tehnoloģiju nozāres, kuras ļauj cilvēkiem maksāt vairāk. Tas ir arī tehnoloģiskais jautājums. Bet ja skatīties no reģionālā aspekta, mums tomēr vajadzētu reģionu attīstību veicināt. Emigrācijas problēmas ir saistītas gan ar ārējo, gan ar iekšējo emigrāciju. Ekspertes norāda, ka kāds piedāvāja ideju, reģionos veidot lēto mājokļa īri vai būvēt letos mājokļus, lai piesaistītu kādu specialistu vai vispār cilvēku, kuram ir tā darbavieta reģionā, bet viņam nav iespējas nopirkt māju. Tad alternatīva ir piedāvāt viņam to mājokli, lai viņš ar ģimeni varētu strādāt un dzīvot reģionos. Tādu kā vienu no risinājumiem min respondentes. Eksiste arī idejas veikt mobilitātes programmu, kura vairāk

domāta bezdarbniekiem. Piemēram, mēģināt tiem, kas atrod darbu citā reģionā kompensēt transportizdevumus un īri par pirmajiem mēnešiem. Ļoti liela nozīme ir arī sociālajam aspektam, cik labi sociālas aprūpes sistema strādā. Ekspertes atzīme, ka var būt mēs tieši šajā jautājumā neīpaši lielo uzmanību pievēršam. Reģionālie reemigrācijas konsultanti veiksmīgi strādā, tie risina daudz jautājumu – skolas, bērnudārzi, darbavietas, uzņēmējdarbība u.c. kompleksus jautājumus, lai veiksmīga būtu pārcelšanās. Vajadzētu popularizēt šo, piemēram, vairāk rakstīt, stāstīt televīzijā, par pozitīviem piemēriem, jo šobrīd trūkst tādas pozitīvas informācijas. Mūsdien reemigrācijas jautājuma risināšanai, tiek veidoti dažādi tīkli, lai cilvēks var iesaistīties, strādājot ārzemēs.

4. Intervija ar LU Diasporas un migrācijas pētījuma centra direktori Intu Mieriņu

Eksperte atzīme, ka Latvijas ekonomiskā attīstība kopš neatkarības atgūšanas bija ļoti viļņota un nestabila, jo uz to ietekmēja gan 90.gadu situāciju, gan 2009.-2010.gada liela recesija. Bet kopumā ekonomika vidēji ir gājusi uz augšu. Runājot par IKP attīstību ir jāņem vērā tas, ka Latvijā tapat ka daudzas citās Eiropas valstīs notika ekonomikas pārstrukturācija. Ja salīdzināt ekonomikas struktūru 80.gadu beigās un 90.gadu sākumā, tad rūpniecība un lauksaimniecība ieņēma daudz lielāko daļu no IKP nekā šobrīd. Šodien Latvija pāriet vairāk uz pakalpojumu ekonomiku, tas nozīme, ka šodien samazinājies tā IKP daļa, kas attiecas uz ražošanu, bet palielinājies tā, kas attiecas uz pakalpojumiem.

Runājot par Latvijas IKP un produktivitātes līmeņu salīdzinājumu ar citām Baltijas valstīm, tad eksperte atzīme, ka vēl 15 gadus atpakaļ Latvija bija Lietuvas un Polijas priekšā, bet šobrīd Latvija atpaliek no šīm valstīm. Nevar teikt, ka attīstība bija veikta pareizi un ļoti labi, kaut kas bijis tāds, ko mēs neesam bijuši pareizi izdarījuši.

Respondente atzīme, ka mums ir ļoti liela nevienlīdzība starp Rīgu un reģioniem, tas ir viens no kārtīgiem jautājumiem, kuru katru gadu arī savos ikgādējos pārskatos raksta ministrija, un tiek domāti dažādi veidi, ka šo nevienlīdzību mazināt ar īpašo atbalsta mehānismu arī no Eiropas fonda līdzekļiem. Arī ir izteikta ļoti liela algu nevienlīdzība, Rīgā tā ir ievērojami augstākā nekā reģionos. Bet neskatoties uz to, arī reģionos tā ekonomiskā attīstība notiek, bet tā nav tik strauja. Diemžēl tā ir izveidojies, ka gan darbaspēks koncentrējas Rīgā un lielajos centros, gan uzņēmumiem ir tendence koncentrēties tur, kur atrodas darbaspēks. Savukārt tas darbaspēks ir tur, kur ir skolas, infrastruktūras, dzīves vietas u.tml.

Emigrācija noteikti atstāj ietekmi uz darbaspēka resursa pieejamību. Eksperte min, ka ļoti daudz Latvijas zinātnieku aizbrauca strādāt uz ārzemēm, un ļoti reti kāds no tiem atgriežas. Bet tas ir atšķirīgo jomu jautājums, jo piemēram, IT jomas speciālisti ir ārkārtīgi mobili, ja algu atšķirības Latvijā un citā valstī ir lielas, tad viņus nav tik grūti piesaistīt. Ir citas profesijas,

kuram var būt grūtāk pielāgoties darbam ārzemēs. Piemēram, jūrists Latvijā nevar uzreiz aizbraukt un strādāt par jūristu Anglijā.

Emigrācija izraisa būtiskas darbaspēka trūkuma problēmas, kā arī demogrāfiskās problēmas. Respondente atzīme, ka mums Latvijā ir ļoti liela demogrāfiskā slodze, jo ir relatīvi maz strādājošo vecumā cilvēku pret ārpus strādājošā vecuma iedzīvotājiem. Ja runāt par investīcijām, tad starptautiskie uzņēmumi arī mekle vietas, kur ir tas darbaspēks, kur viņi var rēķināties ar izaugsmi, un kur ir patērētāji. **Līdz ar to Latvijā, sarukot iedzīvotāju skaitam, sarukot kvalificētu specialistu skaitam, mēs kļūstam arī mazāk interesanti ārvalstu investoriem.**

Izplatītākie emigrācijas iemesli ir ekonomiskie apstākļi. Kā parāda aptaujas dati, daudzi emigranti min, ka viņi aibrauc kredītu dēļ. Bez ekonomiskiem iemesliem daudz aizbraucēju brauc studēt, ģimenes apstākļu dēļ, krīzes laikā 2009.-2010.gados īpaši pieauga psiholoģiski emocionāla motivācija, tas īpaši attiecas uz augsti izglītotiem cilvēkiem. Krīzes laikā būtiski pieauga neekonomisko faktoru nozīme emigrācijā. Ir arī daudz kas brauc piedzīvojumu pēc, iemesli ir ļoti dažādi.

Emigrāciju ir ļoti grūti nodalīt, tieši iekšējo un ārējo, jo trūkst tādas statistikas, par to, cik konkrēti iedzīvotāju aizbrauca no reģioniem mēs varam spriest vairāk pēc aptaujam. Jo piemēram, ir jautājums kā statistikai uztvert iedzīvotāju, ja viņš no sākuma bija aizbraucis no Daugavpili uz Rīgu un pēc tam uz ārzemem.

Kā visbūtiskākas negatīvas emigrācijas sekas eksperte min darbaspēka trūkumu un spiedienu uz sociālo sistēmu. No pozitīvam pusēm respondente atzīme, ka emigrācija un darbaspēka trūkums rada spiedienu uz algām. Eksperte pēc personīgiem pētījumiem novēroja, ka 2007. – 2008.gadā, kad Latvija ļoti strauji pieauga algas, daļēji tas iemesls bija tieši emigranti, jo attiecīgi samazinās darbaspēka konkurence, un darba dēvēji bija spiesti tas algas paaugstināt. **Arī var minēt, ka ārvalstīs dzīvojošie atbalsta uz vietas paliekošus iedzīvotājus** - sūta gan naudas parvādumus, gan veido turismu, un vienalga atstāj naudu šeit Latvijā. Ir arī piemēri, kad Latvijas diasporas pārstāvji ārpus dzimtenes palīdz tai, daloties ar savu pieredzi, piemēram konsulte uzņēmumus, veido kādas lekcijas u.tml.

Runājot par ieteikumiem, ir svarīgi domāt par to, lai atvieglotu atgriešanos, jo ļoti daudz Latvijas reemigrantu atgriežoties Latvijā pēc laika atkal to pamē. Tad ir svarīgi risināt reemigrantu palīdzību par iekārtošanu skolā, darbā u.tt.. **Eksperte atzīme, ka lielā mērā emigrācija ir atkarīga no situācijas te pat uz vietas.** Vajadzētu mēģināt panākt ekonomikas izaugsmi, ka arī padarīt Latviju konkurentspējīgo par citam valstīm. Kā parādīja aptaujas dati, ļoti daudz emigrantu ir mediķi, jo mums ir dažādas neatrisinātas problēmas veselības aprūpes jomā – atalgojums, mazs apmaksāto vietu skaits rezidentūrā u.c. problēmas, ar ko saskaras

nozāre. Reintegrācijas pasākumi var mazināt atkārtotas emigrācijas iespējas, jo tomēr neko neparāda liels reemigrantu skaits statistikā, ja pēc tam aptuveni tik daudz arī emigre atkārtoti. Ir arī būtiski veicināt ekonomisko attīstību reģionos.

4.2. Ekspertu viedokļu salīdzinājums savā starpā, ar modeļiem, statistiskiem datiem un citu autoru pētījumiem

Analizējot ekspertu viedokļus, tie izradās līdzīgi dažādu jautājumu aspektos. Pirmkārt, visi respondenti min to, ka Latvijas attīstība mūsdien atrodas diez gan labā līmenī, un labvēlīgajos apstākļos katru gadu mēs attīstāmies uz priekšu. Sakarā ar ko Latvijā paaugstinās gan kopējais ražošanas apjoms, gan produktivitāte. S. Kristapsone intervijas laikā vairākas reizes min to, ka mūsu valsts attīstība ir atkarīga pārsvarā no globālas situācijas, jo piemēram, ir skaidrs, ka krīzes gados mūsu attīstība bija kritusi. Bet ja pētīt mūsu valsts attīstību kopumā, tad tā ir ļoti labi izaugusi kopš Latvijas neatkarības atgūšanas. Otrkārt, visi eksperti atzīme mūsdienu Latvijas attīstības atpaliecību no Igaunijas un Lietivas, kaut 15 gadus atpakaļ tā nebija vēl tik izteikta. Ekonomikas ministrijas ekonomisti A. Rožkalne un I. Skribāne atzīme, ka IKP vērtība ir atkarīga arī no valsts mērogiem. Jo lielāks ir iedzīvotāju skaits valstī, jo IKP vērtība būs lielāka. Atbilstoši, pēc IKP vērtības starp Baltijas valstīm mēs atrodamies pa vidu, jo Lietuvā iedzīvotāju skaits ir lielāks, bet Igaunijā mazāks nekā mums. Bet ja rēķinot IKP uz vienu iedzīvotāju, tad Latvija tomēr atpaliek no mūsu kaimiņvalstīm. Savukārt, LU Diasporas un migrācijas pētījuma centra direktore I. Mieriņa atzīme, ka ir jāņem vērā tas, ka Latvijā tapat ka daudzas citās Eiropas valstīs notika ekonomikas pārstrukturācija. Šodien Latvija pāriet vairāk uz pakalpojumu ekonomiku, tas nozīme, ka šodien samazinājies tā IKP daļa, kas attiecas uz ražošanu, bet palielinājies tā, kas attiecas uz pakalpojumiem.

O. Krasnopjorovs intervijas laikā balstījās uz **Koba – Dugasa funkciju**, atbilstoši viņš izskaidro to, ka ja funkcija samazinās tikai darbaspēks **L**, tad darba ražīgums jeb produktivitāte paaugstinās, bet savukārt kopējais ražošanas apjoms **Y** samazināsies. Bet neskatoties uz ikgadējo migrācijas saldo negativitāti, mums IKP arī aug, to var izskaidrot ar to, ka kopēja ražošanas apjomā darbaspēka samazinājums kompensējas ar ikgadējo kapitāla pieaugumu, atbilstoši IKP mums normālos apstākļos aug. Kapitāla pieaugums varētu būt saistīts, piemēram, ar investīciju piesaisti. Koba – Duglasa funkcijas **A** koeficientu var raksturot, ka darbinieka tehnoloģiju lietošanas prasmes. Piemēram, pie vienādiem darba apstākļiem, kāds darbinieks spēj efektīvāk un ātrāk izpildīt savu darbu, atbilstoši viņš spēš saražot vairāk, sakarā ar ko viņa koeficients **A** arī būs lielāks. Ja funkcijas arguments **A** paaugstināsies, tad līkne bīdisies uz augšu, kas nozīme, ka ar to pašu kapitāla vērtību kopējais ražošanas apjoms būs lielāks. Ja skatīties uz **Solova – Svona modeli**, tad var secināt, ka notiekot emigrācijai, paaugstinās kapitāls uz

vienu nodarbināto. Bet var redzēt, ka ar katru jauno kapitāla vērtību piesaisti izlaides izaugsme uz vienu darbinieku palēninās, jo vienam darbiniekam nav nepieciešamības pēc liela kapitāla resursa. Atbilstoši, notiekot emigrācijai, IKP un kapitāls uz vienu nodarbināto aug, bet kopējais ražošanas apjoms samazināsies, jo viens darbinieks nevarēs tik pat efektīvi izmantot jauno kapitālu. Ka arī ar katru emigrantu sakarā ar to, ka paaugstinās kapitāls uz vienu nodarbināto, Latvijas produktivitāte sāk augt lēnāk.

Visi eksperti atzīme ļoti būtisko migrācijas aspektu - ka Latvijā atšķirībā no citam valstīm ir ļoti izteikta iedzīvotāju koncentrēšanās viena centrā – Rīgas un Pierīgas reģionā. To arī savā **pētījumā**, kas bija minēts 2.4 apakšnodaļā apliecina **Zaiga Krišjāne un Taņa Lāce**, viņi atzīme, ka iedzīvotāju skaits Rīgā ir 7 reizes lielāks nekā citās lielajās Latvijas pilsētās. S. Kristapsone norāda, ka pat Lietuvai ir izteikti 3 lieli centri – Klaipēda, Kauņa, Viļņa. Atbilstoši, šo viedokli var apstiprināt ar **Harisa – Todaro modeli**, jo modelis nosāka ka iedzīvotāji pārvietosies no laukiem uz pilsētām, ja gaidīti ieņēmumi pilsētās būs lielāki nekā laukos, neskatoties uz lielāko bezdarba līmeni pilsētās. Bet tā ka Rīgā bezdarba līmenis ir tieši mazāks nekā citos reģionos (*skat. 2.4. att.*), ka arī ieņēmumi ir lielāki nekā laukos, tāpēc arī notiek iedzīvotāju strauja koncentrēšanās galvaspilsētā un tas apkārtņēs. Modeļa būtību apliecina gan ekspertu viedokli, gan Zaigas Krišjānes un Taņas Lāces pētījums, ka arī 3.nodaļas iekšējās migrācijas dati, kur var redzēt, ka Rīgas iekšējās migrācijas saldo koeficients par 20 gadiem (2000.-2019.) bija pozitīvs (*skat. 3.8.att.*).

M. Hazans savā pētījumā, kas bija minēts 2.nodaļā, attēlo starptautiskās emigrācijas būtību pēc iedzīvotāja skaita izmaiņām no 2000. līdz 2016.gadam Eiropas valstīs, kur Latvija atradās 2.pozīcijā no beigām, pēdējo vietu ieņēma Lietuva. Vērtējot pēc ienākumu līmeņa, O. Krasnopjorovs atzīme, ka visi 3 Baltijas valstis atpaliek no ES vidējā rādītāja, bet tagad Latvija no tā atpaliek visvairāk. Ja M. Hazana pētījums bija veikts par laika periodu 2000.-2016.gadam un tajos laikos Lietuva bija līderos pēc iedzīvotāju skaita samazinājuma gan dēļ migrācijas, gan dēļ dabiskiem procesiem, tad tagad Lietuva ir mums priekšā. To apliecina arī O.Krasnopjorovs, jo Lietuvai pēdējos 10 gados izdevies paaugstināt savu ienākumu līmeni, ka arī statistiskie dati par Lietuvas migrāciju arī attēlo pozitīvo ietekmi, jo kopš 2018.gada Lietuvas migrācijas situācija būtiski uzlabojas (*skat. 3.2.att.*). M. Hazans savā pētījumā atzīme, ka emigrācija atstāj ļoti būtiskās sekas, piemēram, viņš min to, ka mūsdien turpinās augstskolu absolventu emigrācija uz citam valstīm. Uz to norāda arī eksperti – O. Krasnopjorovs atzīme, ka emigrācijas problēma visvairāk izceļas tad, ka no valsts aizbrauc daudz kvalificētu iedzīvotāju. Bet savukārt S. Kristapsone izsaka tādu viedokli, ka “pie labas izglītības neliela skaitā valsts var kompensēt iedzīvotāju iztrūkumu un attīstīties pilnīgi normāli”. Bet ja lielākā

daļa augstskolas absolventu emigrēs uz citam valstīm, tad arī mūsu attīstība būs pilnīgi palēnināta.

Kā mūsdien vismazāk attīstīto reģionu eksperti min Latgales reģionu, S. Kristapsone atzīme, ka migrācijas dēļ šajā reģionā ir ļoti izteikta novecošanās problēma, kā arī urbanizācijas dēļ šajā reģionā ir arī izteiktas bezdarba problēmas. Savukārt, Ekonomikas ministrijas pārstāvji norāda uz to, ka emigrācijas dēļ vēl vairāk samazinās ekonomikas aktivitātes reģionos. **Zane Bulderberga savā pētījumā** arī norāda uz to, ka vissliktākā pašvalsību attīstība ir vērojama Vidzemes un Latgales reģionos, īpaši izceļas pašvaldības, kas atrodas tuvu Latvijas un citu valstu robežam. Tas arī apliecina O. Krasnopjorova un S. Kristapsones izteikto, ka piemēram, Latgalē ir vairāk vērojama ārējā emigrācija, sakarā ar ko arī attīstība šajā reģionā ir zemākā. Zane Bulderberga atzīme, ka tādas pašvaldībās izteiktā depopulācija un novecošanās, zems nodarbināto skaits, zemi algas rādītāji un zema lauksaimniecības aktivitātes intensitāte. Ekonomikas ministrijas pārstāvji skaidro šādas disproporcijas ar to, ka mūsu ekonomika ir monocentriskā, kā jau bija minēts ap Rīgu un Pierīgu koncentrējas lielākas ekonomisās aktivitātes, dēļ ka attīstība šajos reģionos ir straujākā. A. Rožkalne un I. Skribāne atzīme, ka vairāk starptautiskajā emigrācijā dodas iedzīvotāji no reģioniem, sakarā ar ko arī krīt ekonomiskā aktivitāte šajās vietās. Rīga arī zaudē iedzīvotājus starptautiskās migrācijas dēļ, bet tā vēl spēj kompensēt tos zaudējumus ar iekšējo migrāciju.

No emigrācijas iemesliem respondenti min ieņēmumu un bezdarba līmeņu atšķirības, labākas mācību iespējas, labākus dzīves apstākļus, ģimeņu apvienošanas. I. Mieriņa atzīme, ka būtisks šķērslis pēc aptaujas datiem ir arī kredītu maksājumi. Šos visus faktoros min arī **Inese Freidenfelde savā pētījumā**, kas ir minēts 2.3 apakšnodaļā. Var atzīmēt, ka respondenti min parsvarā tikai pievilksanas faktoros, jo spiediena faktori vairāk izteikti spiedienu apstākļos, kad iedzīvotājam var teikt nav izvēles. Tie piemēram var būt, kāršs vai krīze, kas mums bija vērojama 2008.-2010.gados, kad bijis milzīgs bezdarba līmenis, ar ko iedzīvotāji bija spiesti emigrēt. Kā min O. Krasnopjorovs tajos laikos lielākā daļa emigrantu bija aizbraukusi uz Lielbritāniju un Īriju. Savukārt I. Mieriņa atzīme, ka krīzes laikā 2009.-2010.gados īpaši pieauga psiholoģiski emocionāla motivācija, tas īpaši attiecas uz augsti izglītotiem cilvēkiem. Arī eksperti atzīme mūsdienu mobilitātes ietekmi uz migrācijas iespējam, jo šodien mums ir dotas ļoti brīvas iespējas migrēt un mēģināt izbaudīt kaut ko jauno, un daudzi cilvēki mēģina to izmantot.

Runājot par emigrācijas sekām, O. Krasnopjorovs atzīme, ka emigrācija pārsvarā atstāj pozitīvo ietekmi gan uz valstīm, uz kurām dodas emigranti, gan uz valstīm, no kuriem tie emigre. Izņemot situāciju, kad no valsts aizbrauc daudz kvalificēto iedzīvotāju, tad tas protams negatīvi ietekmēs uz Latvijas darbatirgu pieprasījumu. Savukārt S. Kristapsone min tādas sekas,

ka iedzīvotāju skaita samazinājuma turpinājums, ka arī darbaspēka samazinājums. Bet eksperte arī norada, ka iedzīvotāju skaita samazinājumu tagad mēģina kompensēt ar izglītības formas pilnveidošanas mēģinājumiem. Ekonomikas ministrijas pārstāvji un LU Diasporas un migrācijas centra direktore min arī citas sekas, tie detalizētāk ir apkopoti tabulā zemāk.

Analizējot ekspertu viedokļus, tiek apkopoti Latvijas emigrācijas ieguvumi un zaudējumi (*skat. 4.3.tabulu*).

4.3.tabula

Latvijas emigrācijas ieguvumi un zaudējumi (pēc ekspertu intervijām)

Ieguvumi	Zaudējumi
Paaugstinās IKP uz vienu iedzīvotāju.	Iedzīvotāju skaita samazinājums.
Paaugstinās produktivitāte jeb darba ražīgums (IKP uz vienu nodarbināto).	Samazinās darbaspēks.
Kapitāls uz vienu iedzīvotāju pieaug.	Samazinās kopējais ražošanas apjoms (IKP; pie nosacījuma, ka pārējie Koba – Duglasa f-jas argumenti nemainās).
Paaugstinās algas un dzīves līmenis paliekošiem iedzīvotājiem (darbaspēka trūkums valstī rada spiedienu uz algām - uzņēmumi spiesti tās paaugstināt, lai saglābātu speciālistus).	Kvalificēto darbinieku skaita samazinājums.
Paaugstinās attīstības valstu līmenis, ja notiek iedzīvotāju reemigrācija.	Urbanizācija un depopulācija: <ul style="list-style-type: none"> • Infrakstruktūras uzturēšanas izmaksas stipri sādardzinās (dēļ ka var slēgties skolas, bērnudārzi, slimnīcas u.c. uzņēmumi). • Tie iedzīvotāji, kas paliek, tiem attiecīgi arī vajag mainīt savas dzīves modeli. • Samazinās ekonomiskā aktivitāte.
Valstis vai pilsētas, uz kuriem emigre Latvijas iedzīvotāju gūt labumu, jo viņiem paaugstinās darbaspēks.	Mazākas patērēšanas vajadzības (atbilstoši kādi uzņēmumi vai rūpnīcas dēļ tā var slēgties).
Brīva darbaspēka kustība ir tas, kas varētu mazināt bezdarba līmeni.	Visa valsts atdeve nāk kādā citā valstī (piemēram, ja cilvēks Latvijā mācījas budžetvietā, kur viņam valsts sedza maksājumus, un ja viņš pēc tam izglītotais kvalificētais speciālists brauc prom).
Ārvalstīs dzīvojošie atbalsta uz vietas paliekošus iedzīvotājus - sūta gan naudas parvādumus, gan veido turismu, un atstāj naudu šeit Latvijā.	Svarstveida emigrācija - cilvēki brauc strādāt ārzemēs, viņi maksā nodokļus tur, bet tajā pati laikā viņi dzīvo Latvijā, izmantojot kādus valsts apmaksātus pakalpojumus. Bet ja cilvēki nav maksājuši nodokļus Latvijā, tas nozīmē, ka tie cilvēki, kas paliek Latvijā un attiecīgi veic nodokļu iemaksu nodokļu budžetā, tie zināmā mērā apmaksā arī tiem cilvēkiem, kas nodokļus nemaksa.
Latviešu valodas diasporas izplatīšana.	Demogrāfiskā slodze, jo ir relatīvi maz strādājošo vecumā cilvēku pret ārpus strādājošā vecuma iedzīvotājiem.
	Sarukot iedzīvotāju skaitam, sarukot kvalificētu specialistu skaitam, valsts kļūst mazāk interesants ārvalstu investoriem.

Skatoties uz doto tabulu var redzēt, ka emigrācijai ir gan pozitīva, gan negatīva ietekme uz mūsu valsts ekonomiku. Analizējot ekspertu sniegto informāciju var izdarīt secinājumu, ka emigrācija mums notiek jau sen un mūsu valsts ekonomika pie tā arī ir jau pieradināta, tieši tāpēc neskatoties uz migrācijas saldo negativitāti, mūsu valsts ekonomika turpina attīstīties un atrodas diez gan labā līmenī. Tā kā valsts ekonomika jau ir pieradināta pie emigrācijas tendencem, tieši tāpēc emigrācija mūsdien neatstāj ļoti lielo negatīvo ietekmi uz valsts ekonomiku. Jo piemēram, ja salīdzināt šodienas situāciju ar 90. vai 2008.-2010.gadu periodiem, tad tājos laikos Latvija nebija gatava tik straujai emigrācijai, sakarā ar ko gan Latvijas attīstība, gan ekonomika bija pilnīgi sagrauztas. Tas ir tas par ko minēja S. Kristapsone, ka ļoti lielu ietekmi atstāj globālie apstākļi, jo tagad mēs pilnīgi normāli varam attīstīties un iet uz priekšu, neskatoties uz emigrācijas tendences turpinājumu, bet ja gadījumā kadreiz notiks līdzīga globālas pasaules ietekme, tad iespējams, ka mēs atkal nebūsim gatavi tik straujam pārmaiņam. Šo viedokli var apstiprināt arī ar 2.2. apasnodeļā minēto pētījumu par imigrācijas ietekmi uz IKP, kur bija noskaidrots, ka Spānijas imigranti ekonomiski ir vairāk noderīgi nekā Lielbritānijas. Jo Lielbritānijas imigrācija vērojama jau sen, tieši tāpēc arī ekonomika šajā valstī pie tā jau ir pieradināta. Atbilstoši arī emigrācijas tendencei varētu būt dažādas ietekmes.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Bakalaura darba izstrādes gaitā autore ir nonākusi pie šādiem **secinājumiem**.

1. Iedzīvotāju emigrācija ir kļuvusi par vienu no raksturīgākajām cilvēces eksistences pazīmēm. Kopš 90. gadu sākuma Latvijā ir vērojama strauja iedzīvotāju emigrācija uz citām valstīm, izraisot iedzīvotāju skaita samazinājuma turpinājumu. Laika periodā no 1991. gada līdz 2019. gadam Latvijas iedzīvotāju skaits migrācijas dēļ samazinājies par 452 tūkst. iedzīvotāju.
2. Latvija ir vienīga Baltijas valsts, kurai 30 gadu periodā pagaidām nav izdevies sasniegt migrācijas saldo pozitīvu rezultātu. Igaunijai pozitīvs migrācijas saldo ir kopš 2014. gada, Lietuvai – kopš 2019. gada. Latvijas migrācijas saldo 2019. gadā bija tuvu nulles robežai, bet pagaidām to vēl nerasniedzis.
3. Normālos apstākļos valsts ekonomika iet pozitīvā virzienā gan Latvijā kopumā, gan tās reģionos. Salīdzinot mūsdienu IKP un produktivitātes rādītājus ar 1991. gadu, tie ir krietni auguši. Pēc aprēķiniem Latvijas produktivitātes vērtība laika periodā no 2000. līdz 2018. gadam (pēc 2015. gada salīdzināmajām cenām) ir augusi aptuveni no 15 134 EUR līdz 30 985 EUR vērtībai, jeb tā izaugusi par 104,73 %. Savukārt IKP vērtība uz vienu iedzīvotāju (pēc 2015. gada salīdzināmajām cenām) no 1995. līdz 2020. gadam ir izaugusi par 214,97 % (no 4 435 EUR līdz 13 969 EUR). Reģionos arī ir vērojams IKP un produktivitātes vērtības pieaugums kopš Latvijas neatkarības atgūšanas.
4. Pēc 2010. gada Latvijā bija vērojami labvēlīgi ekonomiskie apstākļi un ekonomikas izaugsme, kā rezultātā emigrācija samazinājās. No 2010. gada emigrācija no 1,87 % ir mazinājusies līdz 0,76 % 2019. gadā. Bet pēc ekspertu viedokļiem var secināt, ka ekonomiskā situācija valstī ir ļoti atkarīga no globālas situācijas pasaulē, viss ļoti ātri un strauji var mainīties, kā to parādīja 90. gadu un krīzes periods. Tieši tāpēc, lai valsts būtu gatava globālām pārmaiņām, laikus jāveic sagatavošanās pasākumi. Piemēram, krīzes gados no Latvijas bija emigrējuši ļoti daudz kvalificētu speciālistu, īpaši mediķu, kā rezultātā Latvijā tagad novērojamas konkrētas problēmas mediķu piesaistē. Iespējams, ja būtu veikti kādi pasākumi pirms krīzes, tad gala rezultāts būtu labvēlīgāks.
5. Jo lielāka ir pirkjspējas paritāte Latvijā, jo mazākas ir emigrācijas tendences. Piemēram, no 2010. līdz 2019. gadam pirkjspējas paritātes rādītājs ir izaudzis no 63,8 līdz 74 vienībām (salīdzinājumā pret ES vidējo). Savukārt emigrācija tajā pašā periodā ir samazinājusies no 1,87% līdz 0,76%.

6. Tā kā emigrācijā pārsvarā piedalās jaunās paaudzes iedzīvotāji, samazinās dzimstība un darbaspēka resursi, radot demogrāfisko slodzi; valstī paliek iedzīvotāji pensijas vecumā. Tas arī noved pie novecošanās problēmām, īpaši reģionos (piemēram, kā atzīmē eksperti, Latgalē ir vērojama liela novecošanās problēma). Latvijas iedzīvotāju vecums, kuriem ir 65 un vairāk gadu, 10 gadu laikā (2009.-2019.) ir palielinājies par 2,5 %. Nākotnes prognozes liecina, kas tas vēl turpinās pieaugt, un 2030. gadā pensijas vecuma iedzīvotāju proporcija pret iedzīvotājiem vecumā no 15-64 gadiem varētu būt 41,9 %. Ja emigrācijā piedalās jaunas sievietes, tad Latvija zaudē ne tikai nākotnes darbaspēku bet arī nākotnes mātes.
7. Daļa emigrantu ir rajonu un mazo pilsētu iedzīvotāji, tieši tāpēc emigrācija noved pie depopulācijas un urbanizācijas problēmām. Iegūtie dati liecina, ka Latvijā 10 gadu laikā (2007.-2017.) zuduši 1405 ciemati. Urbanizācijas dēļ samazinās ekonomiskās aktivitātes Latvijas reģionos, tāpēc šajās vietās pasliktinās attīstība.
8. Latvijā atšķirībā no citām valstīm ir izteikts viens liels pulcēšanās centrs – galvaspilsēta Rīga. Tajā ir septiņas reizes lielāks iedzīvotāju skaits nekā citās tuvākajās lielajās pilsētās. Rīgai iekšējās migrācijas saldo koeficients ir pozitīvs. Atbilstoši IKP vērtība Rīgas reģionā ir lielāka nekā citos reģionos. Var uzsvērt Rīgas un Pierīgas vadošo lomu ekonomikā. Parējos reģionos nav tik izteikta reģionālā centra, nav arī tik lielas attīstības, un cilvēkiem ir ierobežotākas iespējas sevi realizēt. Mūsdienu ekonomika ir monocentriska, kā rezultātā radusies milzīgā disproporcija starp Latvijas reģioniem.
9. Vīzēmākā ekonomiskā attīstība ir Latgalē. To var izskaidrot, pirmkārt, ar iedzīvotāju vecumstruktūru; tur faktiski ir tie cilvēki, kas ir pēcdarbspējas vecumā. Arī šajā reģionā ir vērojama izteikta emigrācija uz ārvalstīm. Latgales reģionam ir jāfokussējas uz iedzīvotāju iespējam izglītoties un strādāt. Šajā reģionā vidējais IKP rādītājs ir vairāk nekā divas reizes zemāks nekā Latvijas vidējais IKP rādītājs. Bezdarba līmenis 2020. gadā Latgalē bija 9,5 %, savukārt Rīgas reģionā 6,0 %. Pierobežas teritorijās ir vērojamas vājas attīstības tendences.
10. Biežāk novērojamā migrācijas tendence: vispirms lielākā daļa reģionu iedzīvotāju emigrē uz Rīgu un uz lielajiem centriem cerībā uz labāku dzīvi. Bet nespēja adaptēties normālai dzīvei (nespēja norēķināties par īri un komunālajiem pakalpojumiem, nespēja atrast kvalificētu darbu, saņemt kredīta maksājumus u.t.t.) izraisa emigrācijas vilni uz citām ES valstīm. Rīga laika periodā no 2000. līdz 2019. gadam migrācijas dēļ ir zaudējusi 17 % iedzīvotāju. Tikai 9,90 % no tiem ir emigrējuši uz citām Latvijas pilsētām, pārējie 7,10 % emigrējuši uz ārvalstīm.

11. Pēc analizētajām aptaujām un no ekspertu viedokļiem var secināt, ka būtiskākie iemesli iekšējai emigrācijai ir lielākas darba un mācību iespējas, savukārt ārējās emigrācijas iemesli ir darba algas un bezdarba līmeņa atšķirības un kredīta maksājumi. Vēl būtisku lomu spēlē ģimeņu apvienošana, “tīkli” un mūsdienu iedzīvotāju mobilitāte. Emigrācijas iemesli pārsvarā ir citu vietu pievilcība nevis piespiedu rezultātā, jo iedzīvotāji emigrē lielākoties brīvprātīgi. Latvija atrodas astotajā pozīcijā no apakšas starp pārējiem ES valstīm pēc minimālas algas apmēra, Lietuvai un Igaunijai šis rādītājs ir augstāks. Latvijā arī ir neatbilstība starp preču/pakalpojumu cenām un darba samaksu, jo pirktspējas paritātes rādītājs Latvijā ir zemāks par ES vidējo rādītāju.
12. Emigrācijas ietekme uz darbaspēka pieejamību: atbilstoši Koba-Duglasa funkcijai var secināt, ka notiekot emigrācijai, produktivitāte gan Latvijas reģionos, gan Latvijā paaugstinās. Savukārt kopējais ražošanas apjoms un IKP samazināsies (pie nosacījuma ka pārējie funkcijas faktori nemainās). Bet mēs varam redzēt, ka katru gadu normālos apstākļos Latvijas IKP aug, to var izskaidrot, ka darbaspēka samazinājums kompensējas ar kapitāla pieaugumu. Kapitāla pieaugums varētu būt saistīts, piemēram, ar dažādu investīciju piesaisti.
13. Pēc Solova-Svona modeļa var secināt, ka, notiekot emigrācijai, kapitāls uz vienu nodarbināto paaugstinās. Bet, ja skatās uz modeļa grafiku, tad var redzēt, ka ar katru jauno kapitāla vienību piesaisti, produktivitātes izaugsme sāk palēnināties. To var izskaidrot ar to, ka paliekošais darbaspēks nevar efektīvi izmantot jauno kapitālu. Var teikt, ka veidojas nelīdzsvarotības starp kapitāla un darbaspēka resursiem
14. Notiekot emigrācijai, paaugstinās algas un dzīves līmenis palikušiem iedzīvotājiem. Darbaspēka trūkums valstī rada spiedienu uz algām – uzņēmumi spiesti tās paaugstināt, lai saglabātu speciālistus
15. Valstis vai pilsētas, uz kurām emigrē Latvijas iedzīvotāji, gūst labumu, jo viņiem paaugstinās darbaspēka pieejamība. Brīva darbaspēka kustība ir tas, kas varētu mazināt bezdarba līmeni. Kā arī Latvijas pilsoņi ārpus tas izplata latviešu valodas disporu.
16. Ja notiek iedzīvotāju reemigrācija, paaugstinās valstu attīstības līmenis. Iedzīvotāji, aizbraucot uz citām valstīm, īpaši uz ES valstīm, gūst lielu darba pieredzi. Un gadījumā, ja cilvēks atgriežas atpakaļ Latvijā, tad viņam ir uzkrāta liela darba pieredze un zināšanas, ar kurām viņš var padalīties ar citiem iedzīvotājiem. Tādējādi, ja Latvijā kādreiz būtu liels reemigrantu skaits, tad tas varētu būtiski ietekmēt darba tirgus kvalitāti.

17. Augstas emigrācijas sekas ir zemāks pieprasījums, jo samazinājies iedzīvotāju skaits, līdz ar to ir nepieciešams mazāks produkcijas apjoms. Rezultātā uzņēmumi vai rūpnīcas mazāka pieprasījuma dēļ var tikt slēgtas.
18. Emigrācija atstāj ļoti negatīvu ietekmi uz ekonomiku, kad no valsts aizbrauc daudz kvalificētu iedzīvotāju. Pašlaik mums arī darba tirgū ir vērojams kvalificētu darbinieku trūkums. 2016. gada pētījumā 66 % uzņēmumu novērtējuši darbaspēka pieejamību kā sliktu vai ļoti sliktu.
19. Iedzīvotāju skaita samazinājumu mēģina kompensēt ar dažādu izglītības formu pilnveidošanas mēģinājumiem, ir plāns popularizēt arī profesionālo izglītību, mehanizēt un intensificēt daudzus darbus. Jo, ja mēs paliekam mazākā skaitlī, tad darba ražīgumu varam nodrošināt ar tehnoloģiju palīdzību. Tiek meklēti jaunie ražošanas veidi un risinājumi. Ar labu izglītību valsts var kompensēt iedzīvotāju iztrūkumu un attīstīties pilnīgi normāli.
20. Analizējot ekspertu sniegto informāciju, var izdarīt secinājumu, ka Latvijā emigrācija notiek jau sen, un valsts ekonomika pie tās ir pieradināta. Tāpēc, neskatoties uz negatīvo migrācijas saldo, valsts ekonomika turpina attīstīties un atrodas diezgan labā līmenī. Ik gadu aug gan IKP, gan produktivitāte.

Balstoties uz ekspertu intervijām, bakalaura darba autore izsaka sekojošus **priekšlikumus** emigrācijas mazināšanai.

1. **Valdībai** jāveic strukturālas reformas:
 - a. **izglītības jomā** – IZM (Izglītības un zinātnes ministrija) ir jā rūpējas par izglītības kvalitātes celšanu, kā arī mūžizglītības pieejamību un izdzīvotāju digitālo prasmju uzlabošanu;
 - b. **veselības jomā** – VM (Veselības ministrija) jānodrošina kvalitatīvāka veselības aprūpe un jāveicina veselīgāks dzīvesveids;
 - c. **nodokļu politikas jomā** – FM (Finanšu ministrija) jāmaina nodokļu sadalījums, mazinot nodokļu slogu uz darba ienākumiem;
 - d. **nodarbinātības politikas jomā** – LM (Labklājības ministrija) sadarbībā ar NVA (Nodarbinātības valsts aģentūra) un vietējām pašvaldībām jāpievērš īpaša uzmanība riska grupām (jauniešiem, pirmspensijas vecuma iedzīvotājiem u.c. grupām ar zemu nodarbinātību).

Tas ļaus paaugstināt dzīves līmeni, rezultātā iedzīvotāji paliks Latvijā, bet tie, kuri bija emigrējuši, atgriezīsies atpakaļ.

2. **Valdībai** jāpalielina bērnu pabalsti. Balstoties uz Igaunijas pieredzi, tas ļaus gan noturēt dzimstības līmeni, gan uzlabot migrācijas situāciju.
3. Ir jārisina algas problēma, jo tas ir viens no būtiskākajiem emigrācijas faktoriem. **Valdība** var mēģināt samazināt izmaksas dažādiem Latvijas svētkiem, pasākumiem un saglabāt šo naudu citam nolūkam valsts budžetā. Kā piemēru var minēt to, ka Latvija 2018. gadā pasākumiem par godu Romas pavēsta vizītei iztērēja lielāko naudas summu salīdzinājumā ar pārējām Baltijas valstīm!
4. **Valdībai sadarbībā ar VARAM** (Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija) jāvelta uzmanība Latvijas reģionu attīstībai, lai iedzīvotāji neemigrētu no tiem. Piemēram, vajadzētu aizdomāties par iedzīvotāju darba un izglītības iespējam, jo tie ir divi galvenie iemesli iekšējai emigrācijai. **Valdībai** ir jādomā par to, lai Latvijā būtu ražotnes attīstītās un augstu tehnoloģiju nozarēs, kurās ļauj darbiniekiem maksāt vairāk un atbilstoši piedāvāt lielāku darba vietu skaitu.
5. **Vietējam pašvaldībām sadarbībā ar VARAM** (Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija) ir jāpiedāvā reģionos lētu mājokļu īres iespējas vai jābūvē lēti mājokļi, lai reģionam piesaistītu speciālistus un darbaspēku, kam ir darbavieta reģionā, bet nav iespējas nopirkt mājokli. Kā arī ir jāveic mobilitātes programma, kas vairāk paredzēta bezdarbniekiem. Piemēram, mēģināt tiem, kas atrod darbu citā reģionā, kompensēt transporta izdevumus un īres maksu pirmajiem mēnešiem.
6. Ir svarīgi attīstīt palīdzību reemigrantiem, jo lielā mērā emigrācija ir atkarīga no situācijas tepat uz vietas. Reģionālie reemigrācijas konsultanti veiksmīgi strādā, tie risina daudz jautājumu – skolas, bērnudārzi, darbavietas, uzņēmējdarbība u.c. kompleksus jautājumus, lai pārceļšanās būtu veiksmīga. **NVA (Nodarbinātības valsts aģentūra) sadarbībā ar vietējam pašvaldībām** vajadzētu vairāk izplatīt informāciju, lai informētu gan vietējos iedzīvotājus, gan aizbraucējus (piemēram, vairāk rakstīt, stāstīt televīzijā un ziņu portālos par pozitīviem piemēriem, jo šobrīd trūkst tādas pozitīvas informācijas).
Reintegrācijas pasākumi var mazināt atkārtotas emigrācijas varbūtību, jo liels reemigrantu skaits statistikā neko pozitīvu neparāda, ja vēlāk aptuveni tikpat daudz iedzīvotāju emigrē atkārtoti.
7. Kopumā **valdībai** vajadzētu mēģināt panākt ekonomikas izaugsmi, kā arī padarīt Latviju konkurētspējīgāku par citām valstīm.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. Bauer, T., Rulff, C., Tamminga M. (2019). *Berlin calling - Internal migration in Germany*. Ruhr Economic Papers, 32 p.
2. Bulderberga, Z. (2013). *Rural and urban municipalities in the regions of Latvia – development tendencies and challenges*. Jelgava, LLU EF, 154.-164.lpp.
3. Čingule-Vinogradova, S. Emigrantu aptauja – viedokļi, secinājumi, iespējas, pieejams: https://preili.lv/wp-content/uploads/2020/sabiedribas-lidzdaliba/20200212_Aptaujas_apkopojums_Remigrācijas_projekts_12.02.2020.pdf [skatīts 14.03.2021].
4. Demogrāfiskie procesi Latvijā. Digitālais mācību līdzekļu portāls Uzdevumi.lv, pieejams: <https://www.uzdevumi.lv/p/geografija/9-klase/latvijas-iedzivotaji-teritorialais-izvietojums-7560/re-153d88ad-f8bd-4356-989b-cb687926fe52> [skatīts 21.04.2021].
5. Ekonomika aug, bet dzimstība krīt. Ziņu portāls Latvijai, pieejams: <https://www.la.lv/ekonomika-aug-bet-dzimstiba-krit> [skatīts 30.03.2021].
6. Ekonomiskās aktivitātes, nodarbinātības un bezdarba līmenis reģionos (procentos). CSP datu bāze, pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__EMP__NBB__NBA/NBA030 [skatīts 05.03.2021].
7. Freidenfelde, I. (2012). *Migrācijas tendences un tās ietekmējošie faktori*. Latvia University of Agriculture, Economics and Business, 6.lpp.
8. Hazans, M. (2019). *Emigration from Latvia: A Brief History and Driving Forces in the Twenty-First Century*. Rīga: Latvijas Universitāte, 35 lpp.
9. Iedzīvotāju ilgtermiņa migrācija. CSP datu bāze, pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__POP__IB__IBE/IBE010/table/tableViewLayout1/ [skatīts 06.02.2021].
10. Iedzīvotāju skaita izmaiņu iemesli reģionos. CSP datu bāze, pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__POP__IR__IRS/RIG050/table/atatableViewLa1/ [Skatīts 16.04.2021].
11. Iedzīvotāju struktūra un novecošana. ES Statistikas biroju portāls EUROSTAT, pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing/lv [skatīts 04.04.2021].
12. Iekšzemes kopprodukts pavisam, uz vienu iedzīvotāju un uz vienu nodarbināto 1995 - 2020. CSP datu bāze, pieejams:

- https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__VEK__IK__IKP/IKP010
[skatīts 07.05.2021].
13. Igaunijas migrācija. Igaunijas centrālās statistikas datubāze, pieejams: <http://andmebaas.stat.ee/?lang=en> [skatīts 08.02.2021].
 14. Imigrācija, emigrācija un saldo. CSP datu bāze, pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/migracija/galvenieraditaji/imigracija-emigracija-un-saldo> [skatīts 03.02.2021].
 15. Kangasniemi, M., Mas M., Robinson, C., Serrano, L. (2007). *The Economic Impact of Migration – Productivity Analysis for Spain and the UK*. National Institute of Economic and Social Research, Ivie and University of Valencia, Spain, 37 pp.
 16. Krasnopjorovs, O. Kā panākt Igauniju un Lietuvu, pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/ka-panakt-igauniju-un-lietuvu> [Skatīts 16.04.2021].
 17. Krasnopjorovs, O., Rutkovska A. Migrācija - izaicinājumi un iespējas, pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/migracija-izaicinajumi-un-iespejas> [skatīts internetā 06.02.2021].
 18. Krišjāne, Z. Iedzīvotāju migrācija Latvijā, pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/21014> [skatīts 10.02.2021].
 19. Krišjāne, Z., Lāce, T. (2012). *Emigrācijas un pilsētas-lauku migrācijas sociālā ietekme Centrālajā un Austrumeiropā*. Latvijā, 3 lpp.
 20. Ķikuts, T. Emigrācija. Latviešu pasaulē, pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vesture/vesture-1-minute-emigracija-latviesi-pasaule.a298600/> [skatīts 19.01.2021].
 21. Latvieši rietumos. Digitālais mācību līdzekļu portāls Uzdevumi.lv, pieejams: <https://www.uzdevumi.lv/p/vesture/12-klase/latvija-psrs-laikos-6738/re-ea9d6ad9-3573-45e7-974b-ab44d7153781> [skatīts internetā 21.04.2021].
 22. Latvijas iedzīvotāji “kļūst” atbilstoši prognozēm. Ziņu portāls Dienas Bizness, pieejams: <https://www.db.lv/zinas/latvijas-iedzivotaji-kust-atbilstosi-prognozēm-491554> [skatīts 23.02.2021].
 23. Latvijas urbanizācija un reģionālā attīstība. Latvijas vēstnesis, pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/27292> [skatīts 01.04.2021].
 24. Lietuvas migrācija. Lietuvas centrālās statistikas datubāze, pieejams: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/> [skatīts 07.02.2021].
 25. Manual VI - Methods of Measuring Internal Migration. Pieejams: <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/manuals/migrati mi/manual6/chap4.pdf> [skatīts 15.02.2021].

26. Mieriņa, I. (2015). *Latvijas Emigrantu kopienas. Cerību diaspora*. Rīga: SIA “Aģentūra Radars”, 5. – 26.lpp.
27. Migrācija Latvijā. CSP datu bāze, pieejams: <https://migracija.csb.gov.lv/> [skatīts 30.01.2021].
28. Migrācijas veidi. Eiropas migrācijas tīkls, pieejams: http://www.emn.lv/wp-content/uploads/migrācijas_veidi_ar_QR_kodulinkiem.pdf [skatīts 09.12.2020].
29. Minimālā alga ES. ES Statistikas biroju portāls EUROSTAT, pieejams: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=earn_mw_cur&lang=en [skatīts 22.03.2021].
30. Nosauc galvenos emigrācijas iemeslus 2012.gadā. Ziņu portāls TVNET, pieejams: <https://apollo.tvnet.lv/5808103/nosauc-galvenos-emigrācijas-iemeslus-2012-gada> [skatīts 10.03.2021].
31. Pētījums „Publisko individuālo pakalpojumu klāsta izvērtējums atbilstoši apdzīvojumam”. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas portāls, pieejams: http://www.varam.gov.lv/files/text/Petijums_1%20starpatskaite.pdf [skatīts 04.04.2021].
32. Purchasing power parities (PPPs), price level indices and real expenditures for ESA 2010 aggregates. ES Statistikas biroju portāls EUROSTAT, pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/prc_ppp_ind/default/table?lang=en [skatīts 25.03.2021].
33. Salīdzinātas pārtikas cenas Latvijā un citās valstīs. Latvijas biznesa ziņu portāls, pieejams: <http://www.db.lv/zinas/salidzinatas-partikas-cenas-latvija-un-citas-valstis-126897> [Skatīts 28.03.2021].
34. Sabiedrības ar ierobežotu atbildību Tilde interneta pakalpojums, pieejams: <https://www.letonika.lv/default.aspx> [skatīts 21.04.2021].
35. Struktūrālas reformas. Eiropas centrālbankas mājaslapa, pieejams: https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me/html/what-are-structural_reforms.lv.html [skatīts 21.04.2021].
36. The Impact of Urbanization, pieejams: <https://www.flashparking.com/blog/the-impact-of-urbanization/> [skatīts 03.03.2021].
37. Бельская, Ю. В. (2016). *Миграция в истории экономической науки: Гносеологические основания изучения*. Новосибирск, Вестник Новосибирского государственного педагогического университета, 13 с.
38. Ионцев, В. А. (1999). *Международная миграция населения: теория и история изучения*. Москва: Диалог-МГУ, 256 с.

39. Миграционная модель Тодаро, pieejams: https://spravochnick.ru/ekonomika/migracionnaya_model_todaro/ [skatīts 03.03.2021.]
40. Неоклассическая модель роста Солоу – Свана, pieejams: https://studme.org/1279051612240/politekonomiya/neoklassicheskaya_model_rosta_solo_svana [skatīts 25.02.2021].
41. Неоклассическая модель экономического роста Солоу и золотое правило накопления, pieejams: <https://baguzin.ru/wp/neoklassicheskaya-model-ekonomichesko/#footnote2> [skatīts 25.02.2021].
42. Производственная функция Кобба-Дугласа, pieejams: <https://economuch.com/ekonomicheskaya-teoriya/vopros-teoriya-firmyi-proizvodstvennaya-43938.html> [skatīts 17.02.2021].
43. Производственная функция Кобба-Дугласа, pieejams: https://naukaru.ru/ru/nauka/conference_article/3211/view [skatīts 17.02.2021].
44. Село в Латвии стремительно вымирает. Ziņu portāls DELFI, pieejams: <https://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/selo-v-latvii-stremitelno-vymiraet-bylo-7724-derevni-stalo-6319.d?id=49416735&all=true> [skatīts 31.03.2020].
45. Шелестов Д. К. (1987). *Демография: история и современность*. Москва: Высшая школа, 288 с.
46. Юсим, В. Н., Филиппов, В. С. (2018). *Производственная функция Кобба – Дугласа и управление экономико-технологическим развитием*. Москва, Российский экономический университет имени Г. В. Плеханова, 10 с.

INTERVIJAS JAUTĀJUMI

Intervija ir saistīta ar Latvijas darbaspēka emigrācijas ietekmi uz kopējo ražošanas apjomu un produktivitāti reģionos un visā Latvijā.

1. Kā Jūs vērtētu Latvijas ekonomisko attīstību kopš neatkarības atgūšanas? Kā, Jūsaprāt, par šo laiku mainījās Latvijas kopējais ražošanas apjoms un produktivitāte?
2. Kādā līmenī, Jūsaprāt, atrodas Latvijas kopējā ražošanas apjoma un produktivitātes attīstība salīdzinājumā ar citām Baltijas valstīm?
3. Kāda, Jūsaprāt, ir mūsdienu kopējā ražošanas apjoma un produktivitātes situācija Latvijas reģionos? Kurā reģionā pēc Jūsu domām kopējā ražošanas apjoma un produktivitātes attīstības ir vissliktākā? Kāds tam varētu būt iemesls?
4. Kāpēc, Jūsaprāt, reģionos mainās kopējā ražošanas apjoma un produktivitātes dinamika?
5. Vai, Jūsaprāt, emigrācija atstāj ietekmi uz darbaspēka resursa pieejamību? Varbūt Jums ir kāda personīga pieredze?
6. Vai, Jūsaprāt, emigrācija ir problēma? Kādas problēmas, Jūsaprāt, tā izraisa? Varbūt Jums ir kāda personīga pieredze?
7. Kādi, Jūsaprāt, ir izplatītākie emigrācijas iemesli? Kādi, Jūsaprāt, ir dominējošie emigrācijas iemesli katrā reģionā? (Kurzeme, Vidzeme, Latgale, Zemgale, Rīgas reģions; piem. Latgalē ir vērojams liels darba trūkums)
8. Vai varat nosaukt, kādos reģionos vairāk ir raksturīga iekšējā, un kādos reģionos vairāk ārējā emigrācija? (Piem., Rīgā un Latgalē – vairāk izteikta ārējā emigrācija)
9. Kādas ir emigrācijas sekas?
10. Varbūt Jums ir kādi ieteikumi situāciju uzlabošanai?

Bakalaura darbs „**Emigrācija un tas ietekme uz Latvijas ekonomiku**” izstrādāts LU Biznesa, vadības un ekonomikas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ Larisa Gordijeviča _____
(paraksts) (paraksta atšifrējums) (datums)

Rekomendēju / nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: *Dr. oec.* Sandra Jēkabsone _____
(paraksts) (datums)

Recenzents: *Mg. oec.* Irina Skribāne

Darbs iesniegts LU Biznesa, vadības un ekonomikas fakultātes Studiju centrā
Dekāna pilnvarotā persona:

metodiķe _____
(paraksts) (paraksta atšifrējums) (datums)

Darbs aizstāvēts _____ gala pārbaudījuma komisijas sēdē

bakalaura / maģistra / valsts

Komisijas sekretārs(e): _____
(paraksts) (paraksta atšifrējums) (datums)